

Монгол Улсын
Үндэсний статистикийн
хороо

Монгол Улс дахь ядуурлын дүр төрх

“Өрхийн Нийгэм, Эдийн Засгийн Судалгаа”-ны
2010 оны үр дүн

Улаанбаатар
2011

Редактор: Баатарын Эрдэнэсүрэн
(Үндэсний Статистикийн хорооны дэд дарга)

Эхийг бэлтгэсэн: Н.Даваасүрэн

Үндэсний Статистикийн Хороо
Засгийн Газрын III байр
Бага тойруу 44, Сүхбаатар дүүрэг
Улаанбаатар
Монгол Улс
Цахим шуудан: nso@magicnet.mn
Факс: 976-11-324518

Үндэсний Статистикийн Хорооноос эрхлэн гаргав.
Улаанбаатар хот, Монгол Улс, 2011 он

АГУУЛГА

Гарчиг	3
Хүснэгтийн жагсаалт	7
Зургийн жагсаалт	10
Өмнөх үг	11
Товчилсон үгсийн жагсаалт	13
Оршил	14
1. Ядуурал ба тэгш бус байдал	15
1.1 Ядуурлын хэмжүүр	16
1.2 Ядуурлын шугамын түвшний мэдрэмж	16
1.3 Ядуурлын газар зүйн тархалт	18
1.4 Ядуурлын чиг хандлага	21
1.5 Цаг хугацааны харьцуулалт ядуурлын шугамын түвшнээс хамаарах нь	24
1.6 Тэгш бус байдал	25
1.7 Ядуурлын өөрчлөлтийг өсөлтийн болон тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд хуваах нь	26
2. Аж байдлын дүр төрх	29
2.1 Хэрэглээний хэв шинж	30
2.2 Ядуурал улирлын хэлбэлзлээс хамаарах нь	33
2.3 Өрхийн ам бүлийн бүтэц	34
2.4 Өрхийн тэргүүлэгчийн шинж байдал	36
2.4.1 Нас	36
2.4.2 Хүйс	37
2.4.3 Боловсрол	37
2.4.4 Ажил эрхлэлт	40
2.5 Хөрөнгө	44
2.5.1 Мал	44
2.5.2 Газар	47
2.6 Сууц	48
2.6.1 Сууцны төрөл	49
2.6.2 Дэд бүтцийн үйлчилгээ	51
2.7 Нийгмийн хамгаалал	55
2.7.1 Мөнгөн шилжүүлэг, тусламжийн хэмжээ, түүний ач холбогдол	55
2.7.2 Өрхийн хүлээн авч байгаа мөнгөн шилжүүлэг, бэлэг, тусламж	58
2.7.3 Өндөр насны тэтгэвэр	60

ХАВСРАЛТ

Хавсралт	А. Өрхийн нийгэм, эдийн засгийн 2010 оны судалгаа	63
	А.1 ӨНЭЗС-ны талаарх товч танилцуулга	64
	А.2 Түүвэрлэлтийн зохиомж	64
	А.3 Мэдээллийн чанар	65
Хавсралт	Б. Ядуурлын дүн шинжилгээний арга зүй	67
	Б.1 Аж байдлын үзүүлэлтийн сонголт	68
	Б.2 Хэрэглээний бүрэлдэхүүн хэсгийг тогтоох нь	69
	Б.3 Үнийн засварлалт	75
	Б.4 Өрхийн бүтцийн засварлалт	77
	Б.5 Ядуурлын шугам	78
	Б.6 Ядуурлын хэмжүүрүүд	82
Хавсралт	В. Доод, дээд ядуурлын тооцоонууд	87
Хавсралт	Г. Статистикийн нэмэлт хүснэгт	91
Хавсралт	Д. Ядуурлын тооцооны стандарт алдаа ба итгэмжлэлт интервалууд	135

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

1.1 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, улсын дунджаар	16
1.2 Ядуурлын шугамын ялгавартай түвшингүүд дэх ядуурлын үндсэн хэмжүүрүүд	18
1.3 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, бүсээр	19
1.4 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, суурьшлаар	20
1.5 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, 2009, 2010 он	23
1.6 Тэгш бус байдал ба дундаж хэрэглээ, 2009, 2010 он	25
1.7 Ядуурлын өөрчлөлтийг өсөлтийн болон тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд хуваах нь, 2009, 2010	28
2.1 Нэг хүнд сард ногдох хэрэглээ, үндсэн нэр төрлөөр, төгрөгөөр	31
2.2 Нэг хүнд сард ногдох хэрэглээ, үндсэн нэр төрлөөр, ядуурлын байдлаар, хот, хөдөөгөөр	32
2.3 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, улирлаар	34
2.4 Ядуурал ба өрхийн ам бүлийн тоо	34
2.5 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, өрхийн тэргүүлэгчийн насаар	36
2.6 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, өрхийн тэргүүлэгчийн хүйсээр	37
2.7 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, өрхийн тэргүүлэгчийн эзэмшсэн боловсролын дээд түвшингээр	39
2.8 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, өрхийн тэргүүлэгчийн ажиллах хүчний оролцооны байдлаар	42
2.9 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, өрхийн тэргүүлэгчийн ажил эрхлэлтийн салбараар	43
2.10 Мал аж ахуй эрхлэлт	44
2.11 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, мал аж ахуй эрхлэлтийн байдлаар	45
2.12 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, газар өмчлөлийн байдлаар	48
2.13 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, сууцны төрлөөр	50
2.14 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, дэд бүтцийн үйлчилгээний төрлөөр	52
2.15 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, дэд бүтцийн үйлчилгээний төрлөөр, хот, хөдөөгөөр	54
2.16 Өрхийн хүлээн авсан шилжүүлэг, бэлэг, тусламж	57
2.17 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, улсын болон хувийн шилжүүлэг, бэлэг, тусламжаар	59
2.18 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, өндөр насны тэтгэвэр	61
А.1 2010 оны ӨНЭЗС-ны түүвэр, ТАШН-ээр, ярилцлага авсан сараар	65
Б.1 Түүврийн анхан шатны нэгжийн Паашийн индекс, бүлгээр, ярилцлага авсан сараар	76
Б.2 Нэг хүнд хоногт ногдох хүнсний сагс, хүнсний гол нэрийн бүлгээр	80

Б.3 Нэг хүнд сард ногдох ядуурлын шугам	82
Б.4 Нэг хүнд ногдох хоногийн хүнсний сагс	84
В.1 Нэг хүнд сард ногдох ядуурлын шугам, 2009, 2010 он	88
В.2 Доод ядуурлын тооцоонууд, 2009, 2010 он	88
В.3 Дээд ядуурлын тооцоонууд, 2009, 2010 он	89
Г.1 Нэг хүнд сард ногдох хэрэглээ, ядуурлын байдлаар, суурьшлаар	92
Г.2 Нэг хүнд сард ногдох хэрэглээ, ядуурлын байдлаар, бүсээр	93
Г.3 Нэг хүнд сард ногдох хэрэглээ, төгрөгөөр, өрхийн тооны тэнцүү 10 бүлгээр	94
Г.4 Нийт хэрэглээнд эзлэх хувь, өрхийн тооны тэнцүү 10 бүлгээр	95
Г.5 Ядуурлын дүр төрх, өрхийн тэргүүлэгчийн шинж байдлаар, хот, хөдөөгөөр	98
Г.6 Ядуурлын дүр төрх, өрхийн тэргүүлэгчийн шинж байдлаар, суурьшлаар	99
Г.7 Ядуурлын дүр төрх, өрхийн тэргүүлэгчийн шинж байдлаар, бүсээр	100
Г.8 Ядуурлын дүр төрх, сууцны шинж байдлаар, хот, хөдөөгөөр	101
Г.9 Ядуурлын дүр төрх, сууцны шинж байдлаар, суурьшлаар	102
Г.10 Ядуурлын дүр төрх, сууцны шинж байдлаар, бүсээр	103
Г.11 Насанд хүрэгсдийн боловсролын дээд түвшин	104
Г.12 Насанд хүрэгсдийн боловсролын дээд түвшин, ядуурлын байдлаар	105
Г.13 Насанд хүрсэн хүн ам, боловсролын дээд түвшингээр	106
Г.14 Насанд хүрсэн хүн ам, боловсролын дээд түвшингээр болон ядуурлын байдлаар, хувиар	107
Г.15 Бага болон бүрэн бус дунд боловсролын сургуульд хамрагдалтын түвшин, хувиар	108
Г.16 Суралцагчдын боловсролын түвшин, хувиар	110
Г.17 Суралцагчдын боловсролын түвшин, ядуурлын байдлаар, хувиар	111
Г.18 Суралцагчдын шинж байдал, сурч буй боловсролын түвшингээр, хувиар	112
Г.19 Суралцагчдын шинж байдал, сурч буй боловсролын түвшингээр болон ядуурлын байдлаар, хувиар	113
Г.20 Улсын сургуульд суралцагчдын хувийн жин, боловсролын түвшингээр, хувиар	114
Г.21 Улсын сургуульд суралцагчдын хувийн жин, боловсролын түвшингээр, ядуурлын байдлаар, хувиар	115
Г.22 Улсын сургуулийн бага ангийн нэг суралцагчид ногдох зардал, (нэг сард, 2010 оны төгрөгөөр)	116
Г.23 Улсын сургуулийн бага ангийн нэг суралцагчид ногдох зардал, ядуурлын байдлаар, (нэг сард, 2010 оны төгрөгөөр)	117

Г.24 Бүрэн бус дунд боловсролын улсын сургуульд суралцагч нэг хүнд ногдох, зардал, (нэг сард, 2010 оны төгрөгөөр)	118
Г.25 Бүрэн бус дунд боловсролын улсын сургуульд суралцагч нэг хүнд ногдох, зардал, ядуурлын байдлаар, (нэг сард, 2010 оны төгрөгөөр)	119
Г.26 Улсын сургуулийн ахлах ангийн нэг сурагчид ногдох зардал, (нэг сард, 2010 оны төгрөгөөр)	120
Г.27 Улсын сургуулийн ахлах ангийн нэг сурагчид ногдох зардал, ядуурлын байдлаар, (нэг сард, 2010 оны төгрөгөөр)	121
Г.28 Хүн амын өвчлөл ба гэмтэл	122
Г.29 Хүн амын өвчлөл ба гэмтэл, хот, хөдөөгөөр, ядуурлын байдлаар	123
Г.30 Хүн амын өвчлөл ба гэмтэл, суурьшлаар, ядуурлын байдлаар	124
Г.31 Хүн амын өвчлөл ба гэмтэл, бүсээр, ядуурлын байдлаар	125
Г.32 Хүн амын өвчлөл ба гэмтэл, хүйсээр, ядуурлын байдлаар	126
Г.33 Нэг хүнд сард ногдох эрүүл мэндийн зардал, (2010 оны төгрөгөөр)	127
Г.34 Нэг хүнд сард ногдох эрүүл мэндийн зардал, ядуурлын байдлаар, (2010 бодит төгрөгөөр)	128
Г.35 Хүн амын тоо, ажиллах хүчний байдлаар	129
Г.36 Хүн амын тоо, ажиллах хүчний байдлаар, ядуурлын байдлаар	130
Г.37 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин ба ажилгүйдлийн түвшин, ядуурлын байдлаар	131
Г.38 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин ба ажилгүйдлийн түвшин, хүйсээр	132
Г.39 Үйлдвэрлэл, салбар, ажил мэргэжил, ядуурлын байдлаар	133
Г.40 Үйлдвэрлэл, салбар, ажил мэргэжил, хүйсээр	134
Д.1 Ядуурлын байдал, хот, хөдөөгөөр	136
Д.2 Ядуурлын байдал, суурьшлаар	137
Д.3 Ядуурлын байдал, бүс нутгаар	138
Д.4 Ядуурлын байдал, судалгааны улирлаар	139
Д.5 Ядуурлын байдал, өрхийн тэргүүлэгчийн насаар	140
Д.6 Ядуурлын байдал, өрхийн тэргүүлэгчийн хүйсээр	141
Д.7 Ядуурлын байдал, өрхийн тэргүүлэгчийн эзэмшсэн боловсролын дээд түвшингээр	142
Д.8 Ядуурал ба мал аж ахуй	143
Д.9 Ядуурлын байдал, сууцны төрлөөр	144
Д.10 Ядуурал ба сайжруулсан усан хангамж	145
Д.11 Ядуурал ба сайжруулсан ариун цэврийн байгууламж	146
Д.12 Ядуурал ба цахилгаан эрчим хүчний хангамж	147
Д.13 Ядуурал ба сайжруулсан усан хангамж, сайжруулсан ариун цэврийн байгууламж	148

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

1.1 Нэг хүнд ногдох хэрэглээний өсөн нэмэгдэх тархалт	17
1.2 Нэг хүнд ногдох хэрэглээний нягтралын функц	17
1.3 Нэгдүгээр эрэмбийн стохастик хамаарал: Нэг хүнд сард ногдох хэрэглээний өсөн нэмэгдэх тархалт	21
1.4 Нэг хүнд ногдох хэрэглээний өсөн нэмэгдэх тархалт 2009, 2010 он	24
2.1 Ядуурал ба хүн ам зүйн ачааллын харьцаа	35
2.2 Ядуурал ба малын тоо	47
2.3 Дэд бүтцийн үйлчилгээний хүртээмж, ядуурлын байдлаар	53
Г.1 Нэгдүгээр эрэмбийн стохастик хамаарал: Нэг хүнд ногдох хэрэглээний өсөн нэмэгдэх тархалт, хот, хөдөөгөөр, 2009, 2010 он	96
Г.2 Нэгдүгээр эрэмбийн стохастик хамаарал: Нэг хүнд ногдох хэрэглээний өсөн нэмэгдэх тархалт, суурьшлаар, 2009, 2010 он	97
Г.3 Нэгдүгээр эрэмбийн стохастик хамаарал: Нэг хүнд ногдох хэрэглээний өсөн нэмэгдэх тархалт, бүс нутгаар, 2009, 2010 он	97
Г.4 Сургуульд хамрагдалтын түвшин	109

ӨМНӨХ ҮГ

Монгол Улсын хүн амын амьжиргааны түвшин, ядуурлын байдлыг тодорхойлсон “Монгол Улс дахь ядуурлын дүр төрх” тайланг Үндэсний Статистикийн Хорооноос 2010 онд улсын хэмжээнд явуулсан “Өрхийн нийгэм, эдийн засгийн судалгаа”-ны үр дүнд үндэслэн гаргалаа. Энэхүү түүвэр судалгаа нь үндэсний хэмжээний томоохон судалгаануудын нэг бөгөөд судалгааны бүхий л үе шатны ажилд оролцсон үндэсний статистикийн төв, орон нутгийн байгууллагын мэргэжилтэн, албан хаагчдын хамтын хөдөлмөр, судалгаанд хамрагдсан манай орны 11 мянга гаруй өрхийн оролцоо, хичээл, зүтгэлийн үр дүн шингэсэн гэдгийг юуны өмнө онцлон тэмдэглэж байна.

Хүн амын амьжиргаа, ядууралтай холбоотой асуудлууд дэлхий даяар хурцаар тавигдаж, ядуурлыг бууруулах чиглэлээр улс орнууд, олон улсын байгууллагууд хамтран ажиллаж байна. Үүний нэг тод илрэл нь Мянганы Хөгжлийн Зорилтуудын (МХЗ) 1 дүгээр зорилтыг ядуурал, өлсгөлөнт байдлыг устгахад чиглүүлж буй явдал юм. Монгол Улсын төр, засаг дэлхий нийтийн энэхүү уриалгад нэгдэн орж, ядуурлын эсрэг, ядуурлыг бууруулахын төлөө тууштай ажиллаж байна. Энэхүү үйл ажиллагааг амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд ядуурлын талаарх бодитой тоо, мэдээллийг олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн аргачлалаар тооцож, мэдээллийг шинэчлэх зайлшгүй шаардлага байнга гарч байдаг бөгөөд энэ ажлын хүрээнд ҮСХ “Өрхийн нийгэм, эдийн засгийн судалгаа”-г энэ оноос улирал тутам зохион байгуулж байхаар статистикийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар шийдвэрлэсэн билээ.

“Өрхийн нийгэм, эдийн засгийн судалгаа” нь ҮСХ-ноос урьд нь зохион байгуулж байсан “Монгол Улсын хүн амын амьжиргааны түвшний үнэлгээ” (1995), “Амьжиргааны түвшний түүвэр судалгаа” (1998), “Өрхийн орлого, зарлага, амьжиргааны түвшний түүвэр судалгаа” (2002-2003)-ны үргэлжлэл нь болж байна. Цаашид ӨНЭЗС-ны анхан шатны мэдээллийн чанарыг сайжруулах, ядуурлын үзүүлэлтүүдийг зөвхөн бүс нутгаар хязгаарлах бус аймаг, нийслэлээр нарийвчлан тооцох, ДНБ, МХЗ, Ядуурлын газрын зураглал зэрэгт шаардлагатай үзүүлэлт, тооцоонуудтай нягт уялдуулахад онцгой анхааран ажиллаж байна.

Хүн амын амьжиргааны байдал нь дан ганц ядуурлын үзүүлэлтүүдээр хэмжигдэхээргүй өргөн цар хүрээтэй асуудал гэдэг нь тодорхой. Иймд Монгол Улсын хүн амын аж байдлыг нарийвчлан үнэлэхийн тулд ӨНЭЗС-гаар цуглуулсан баялаг мэдээллийг ашиглан хүчин зүйлийн шинжилгээ хийх шаардлага бидний өмнө тавигдаж байна. Энэхүү судалгааны тоо мэдээлэл, үр дүнгийн тайлан нь зөвхөн төрийн бодлого боловсруулагч, шийдвэр гаргагч нарт төдийгүй ядуурал, нийгэм, эдийн засгийн асуудлыг судлаач, эрдэмтэд болон сонирхсон хэн бүхэнд ядуурлын талаарх хамгийн сүүлийн үеийн бодит мэдээлэл болно гэдэгт итгэлтэй байна.

Судалгааг амжилттай зохион байгуулж, мэдээллийн боловсруулалт, дүн шинжилгээг олон улсын арга зүй, технологийн дагуу богино хугацаанд гүйцэтгэж, судалгааны үр дүнгийн тайланг бичсэн ҮСХ-ны ХАНСГ-ын судалгааны баг, мэдээллийг өрх, хүн амаас цуглуулах амаргүй ажлыг хийж гүйцэтгэсэн судалгааны ярилцлага авагч, хянагч, шивэгч нарт талархлаа илэрхийлье.

Судалгааны загвар тодорхойлох, асуулга боловсруулах ажилд мэргэжлийн зөвлөгөө өгч ажилласан ҮСХ-ны арга зүйн болон даргын зөвлөлийн гишүүд, судалгааг орон нутагт зохион байгуулах, мэдээлэл цуглуулах ажилд идэвхи зүтгэлтэй оролцож, дэмжлэг үзүүлсэн аймаг, нийслэлийн статистикийн хэлтэс, газрын хамт олон мөн аймаг, сум, багийн удирдлагууд, орон нутгийн засаг, захиргааны нэгжийн ажилтнууд, хувь хүмүүст талархлаа илэрхийлж, сайн сайхан бүхнийг хүсэн ерөөе.

МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДЭСНИЙ
СТАТИСТИКИЙН ХОРООНЫ ДАРГА

С.МЭНДСАЙХАН

ТОВЧИЛСОН ҮГСИЙН ЖАГСААЛТ

АТТС	Амьжиргааны түвшний түүвэр судалгаа
ДНБ	Дотоодын Нийт Бүтээгдэхүүн
ӨНЭЗС	Өрхийн нийгэм, эдийн засгийн судалгаа
ӨОЗАТТС	Өрхийн орлого, зарлага, амьжиргааны түвшний түүвэр судалгаа
ӨОЗС	Өрхийн орлого, зарлагын судалгаа
ТАШН	Түүвэрлэлтийн анхан шатны нэгж
ҮСХ	Үндэсний Статистикийн Хороо
ХАНСГ	Хүн ам, нийгмийн статистикийн газар
GE	Ерөнхий Энтропи

ОРШИЛ

Монгол Улсын Үндэсний статистикийн хороо Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг хангах үйл ажиллагааны явцыг үнэлэх, үндэсний болон бүс нутгийн түвшинд ядуурлын мониторинг хийх зорилгоор Өрхийн нийгэм, эдийн засгийн судалгааг орон даяар зохион байгуулан явуулж үр дүнг гаргаж байна. Судалгаа явуулсны дүнд хүн амын амьжиргаа хэрхэн хувьсан өөрчлөгдөж байгааг харах, хүн амын өнөөгийн амьжиргааны түвшинг үнэлэх, түүний үр дүнгээр ядуурлыг бууруулах талаар бодлого боловсруулагчдад мэдээлэл өгөх боломжтой юм. Энэ удаад 2010 оны ӨНЭЗС-ны үр дүнгээр хийсэн ядуурлын дүн шинжилгээг танилцуулж байна.

Энэхүү тайланд 2010 оны бүтэн жилийн хугацаанд үргэлжилсэн ӨНЭЗС-ны дүнд хийсэн ядуурлын дүн шинжилгээг толилуулж байна. Тайлангийн эхний бүлэгт ядуурлын өнөөгийн түвшин болон сүүлийн жилд гарсан өөрчлөлтүүдийг, хоёрдугаар бүлэгт хүн амын хэрэглээний хэв шинжийг үнэлэн, ядуурал нь өрхийн тэргүүлэгчийн шинж байдал, өрхийн эзэмшиж буй хөрөнгө, амьдарч буй сууцны төрөл болон хүн амын хүлээн авч буй нийгмийн хамгаалалтай хэрхэн холбогдож буйг үзүүлэн ядуурлын дүр төрхийг дэлгэрэнгүйгээр толилууллаа. Өмнөх судалгааны адилаар дэлгэрэнгүй, мэргэжлийн шинж чанартай нэмэлт хүснэгтүүдийг ядуурлын шинжилгээ хийх арга зүйн дэлгэрэнгүй тайлбартайгаар Хавсралтаар оруулж өгөв.

ЯДУУРАЛ БА ТЭГШ БУС БАЙДАЛ

Энэ бүлэг нь дараах дөрвөн зорилгыг агуулж байна. Нэгдүгээрт, ядуурлын өнөөгийн цар хэмжээг тодорхойлж тэр нь ядуурлын шугамын түвшнээс хэрхэн хамаарч байгааг үнэлнэ. Хоёрдугаарт, сүүлийн жилд ядуурал хэрхэн хувьсан өөрчлөгдсөнийг тодорхойлохын зэрэгцээ харгалзах харьцуулалтуудын үнэн зөв байдлыг тооцоолно. Гуравдугаарт, тэгш бус байдлын чиг хандлагыг тодорхойлно. Дөрөвдүгээрт, ядуурлын өөрчлөлтийг өсөлтийн болон тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсгүүдээр авч үзнэ.

Энэ удаагийн дүн шинжилгээнд хүн амын амьжиргааны түвшин, ядуурлыг тодорхойлохдоо өмнөх судалгаануудын адилаар мөнгөөр илэрхийлэгдэх үзүүлэлтээр буюу хүн амын хэрэглээнд үндэслэн тооцох арга зүйг баримталсан. Ядуурлын шугам нь хүн амын ядуу эсэхийг тодорхойлох босго үзүүлэлт бөгөөд нэг хүнд ногдох хэрэглээ нь ядуурлын шугамнаас доогуур хүнийг ядуу гэж тодорхойлдог. Хүн амын хэрэглээнд үндэслэн үндсэн хэрэгцээний зардлын аргаар ядуурлын шугамыг тооцоход 88.2 мянган төгрөг болж байна.

1.1 Ядуурлын хэмжүүр

Монгол Улсад ядуурлын түвшин буюу ядуурлын хамралтын хүрээ 2010 оны байдлаар 39.2 хувь (Хүснэгт 1.1) болсон байна. Энэ нь 1090.1 мянга орчим хүн ядууралд өртсөн гэсэн үг. Өөрөөр хэлбэл, 100 хүн тутмын 39 нь зайлшгүй шаардлагатай хүнсний болон хүнсний бус хэрэглээний зүйлийг худалдан авах чадваргүй байна. Хэдийгээр ядуурлын түвшинг илэрхийлж байгаа энэ үзүүлэлтийн агуулгыг ойлгоход хялбархан боловч уг үзүүлэлт ядуучуудад үндсэн хэрэгцээгээ хангахад юу (мөнгөн дүнгээр) дутагдалтай байгаа, эсвэл ядуучуудын дунд хэрэглээ нь хэрхэн хуваарилагдсан талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг өгдөггүй нь бодлогын хувилбаруудыг үнэлэхэд ноцтой сул тал болох магадлалтай. Жишээлбэл, тодорхой нэгэн бодлогыг хэрэгжүүлснээр ядуу хүн амын аж байдал дээшлэх боловч ядуурлын хамралтын хүрээ өөрчлөгдөхгүй үлдэж болно. Ядуурлын хамралтын хүрээ хэмээх үзүүлэлтийн сул талыг нөхөж ядуурлын талаар илүү тодорхой ойлголт авахын тулд ядуурлын гүнзгийрэлт ба мэдрэмж хэмээх өөр хоёр хэмжүүрийг ашигладаг.

Хүснэгт 1.1 Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, улсын дунджаар

Хамралтын хүрээ	Ядуурлын гүнзгийрэлт	Ядуурлын мэдрэмж
39.2	11.3	4.6
(0.9)	(0.3)	(0.2)

Санамж: Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав.

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Ядуурлын гүнзгийрэлт нь хүн амын хэрэглээ ядуурлын шугамаас хэр доогуур байгааг тодорхойлдог ороо ядуурлын хамралтын хүрээнээс давуу талтай. Энэ үзүүлэлт 11 хувьтай байгаа тул ядуу бус хүн амыг ядуурлын шугамаас 0 хувийн зөрөөтэй гэж үзвэл хүн тус бүр дунджаар ядуурлын шугамаас 11 хувиар доош

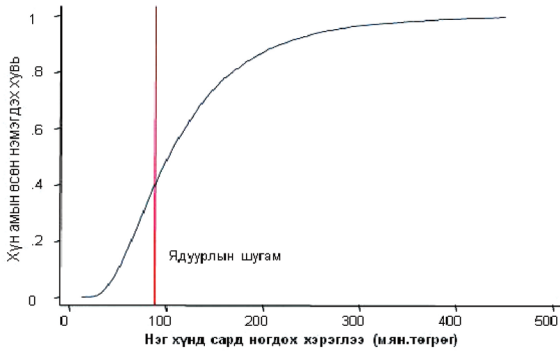
хэрэглээтэй болж байна. Зөвхөн ядуу хүн амын дунд ядуурлын гүнзгийрэлтийг тооцоход 29 хувь байгаа нь ядуучуудын дундаж хэрэглээ ядуурлын шугамаас 29 хувь буюу сард дунджаар 25.6 мянган төгрөгөөр доогуур байгааг харуулж байна. Ядуурлын мэдрэмж 4.6 хувь байна.¹ Энэ хэмжүүрийн ядуурлын хамралтын хүрээ болон гүнзгийрэлтээс ялгаатай нь ядуучуудын хэрэглээний тархалтаас хамаардаг. Жишээлбэл, нэг ядуу өрхийн хэрэглээ багасч харин тэр өрхөөс арай чинээлэг өөр өрхийн хэрэглээ яг тэр хэмжээгээр ихэсвэл ядуурал нэмэгдэж байна гэж үзэж болно. Гэтэл хэрэглээ нь нэмэгдэж байгаа тэр өрх ядуурлын шугамаас доогуур хэрэглээтэй хэвээрээ үлдвэл ядуурлын хамралтын хүрээ болон ядуурлын гүнзгийрэлт өөрчлөгдөхгүй боловч ядуурлын мэдрэмж нь нэмэгдэнэ. Энэ үзүүлэлтийг ядуурлын хамралтын хүрээ болон гүнзгийрэлт нь ижил байгаа бүлгүүдийн ядуурлыг харьцуулахад ашигладаг.

1.2 Ядуурлын шугамын түвшний мэдрэмж

Ядуурлын шугамын түвшин өөрчлөгдөхөд ядуурлын хэмжүүрүүд хэр зэрэг мэдрэмжтэй байгааг тодорхойлох нь ядуурлыг бүрэн ойлгоход зайлшгүй чухал. Ядуурлын шугамыг өсгөх юмуу бууруулахад (дээш, доош зөөхөд) ядуурлын хамралтын хүрээ хэр зэрэг өөрчлөгдөхийг тооцоолохын тулд нэг хүнд ногдох хэрэглээний өсөн нэмэгдэх тархалтын функцийг график дээр дүрсэлж харъя.

¹Энэ үзүүлэлтээр аливаа хүний хэрэглээ ядуурлын шугамаас доош алслах тусам илүү жин ногдож байгааг илэрхийлдэг.

Зураг 1.1 Нэг хүнд ногдох хэрэглээний өсөн нэмэгдэх тархалт

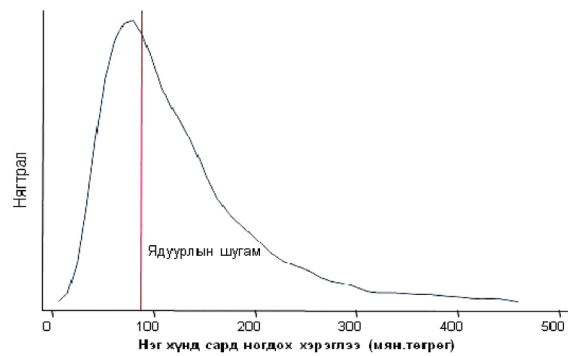
Эх сурвалж: ӨНЗЭС 2010.

Хэрэглээг хэвтээ тэнхлэг, хэрэглээний тухайн түвшинд харгалзах хүн амын тооны өсөн нэмэгдэх хувь хэмжээг босоо тэнхлэгээр илэрхийллээ. Хэрэглээний ямар нэг түвшинг сонгоод ядуурлын түвшин гэж үзэх юм бол уг шугамаар тодорхойлогдох ядуурлын хамралтын хүрээний түвшинг энэ муруй илэрхийлэх учир үүнийг “Ядуурлын хамралтын хүрээний муруй” гэж үзэж болох юм. Нэг хүний сарын хэрэглээний хэмжээ 88156 төгрөгийг ядуурлын шугам гэж үзвэл нийт хүн амын 39.2 хувь нь ядуу байна. Дээрх түвшний орчимд тархалтын муруй эгц байгаа нь ядуурлын энэ шугамыг бага зэрэг өөрчлөхөд л ядуурлын хамралтын хүрээ нэлээн хэмжээгээр өөрчлөгдөх магадлалтайг харуулж байна.

Ядуурлын шугамын ойролцоо байгаа өрхүүдийн төвлөрлийг нягтралын функц хэмээх өөр нэгэн ойлголт ашиглан тайлбарлая². Зураг 1.2-т нэг хүнд ногдох хэрэглээний хэмжээгээр тооцсон нягтралыг дүрслэн харууллаа. Эндээс ядуурлын шугамын ойролцоо байгаа тархалтын 2 чухал онцлог шинж харагдаж байна.

Үүнд: Нэгдүгээрт, ядуурлын шугамын ойролцоо их хэмжээний төвлөрөл байна. Хоёрдугаарт, хүн амын дийлэнхийн хэрэглээний түвшин нь ядуурлын шугамнаас доош байх магадлал их байгаа нь ядуурлын шугамыг нэмэгдүүлэх тохиолдолд ядуурлын хэмжүүрүүдэд гарч байгаа өөрчлөлтийн хэмжээ нь тухайн шугамыг бууруулахад гарах өөрчлөлтөөс бага байгааг харуулж байна.

Зураг 1.2 Нэг хүнд ногдох хэрэглээний нягтралын функц

Эх сурвалж: ӨНЗЭС 2010.

Ядуурлын шугамыг өсгөж, бууруулж авсан ядуурлын 3 хэмжүүрийн тооцоог тусгасан Хүснэгт 1.2-оос үүнийг харж болно. Тухайлбал, ядуурлын шугамыг 10 хувиар нэмэгдүүлж мөн хэмжээгээр бууруулсан интервалын хооронд хүн амын 13.5 хувь нь оршиж байхад, ядуурлын шугамыг 20 хувиар өсгөж, бууруулсан интервалын хооронд хүн амын бараг 27 хувь нь ногдож байна. Нөгөө талаас ядуурлын шугамыг бууруулахад гарч байгаа ядуурлын хамралтын хүрээний өөрчлөлт нь ядуурлын шугамыг өсгөхөд гарч байгаа өөрчлөлтөөс илүү их байна.

² Нягтралын функцын ойлголт нь ерөнхийдөө гистограммын ойлголттой ойролцоо. Энгийн гистограммууд сонгож авсан үзүүлэлтүүдийг тэнцүү урттай хэд хэдэн завсарт хуваан завсар бүрт харгалзах давтамжтай нь тэнцүү өндөртэй босоо тэгш өнцөгтүүдийг байгуулна. Нягтралын функцыг “тэгшитгэсэн” гистограмм гэж үзэж болох юм. Энэ нь нягтрал буюу харгалзах давтамжийг завсар бүр дээр биш цэг бүр дээр тооцдог. Тиймээс хэрэглээний хувьд үзвэл хэрэглээний түвшин бүрийн хоорондох зай бол тэр завсарт байгаа хүн амын хувь юм. (муруйгаас доош байгаа нийт зайг хүн амын 1 буюу 100 хувь гэж үзнэ.)

Хүснэгт 1.2. Ядуурлын шугамын ялгавартай түвшингүүд дэх ядуурлын үндсэн хэмжүүрүүд

"Ядуурлын шугамыг хувилсанаар"	Ядуурлын		
	Хамралтын хүрээ	Гүнзгийрэлт	Мэдрэмж
150	66.0	25.5	12.6
140	61.4	22.7	10.8
130	56.8	19.9	9.2
120	51.5	17.1	7.5
110	45.7	14.2	6.0
100	39.2	11.3	4.6
90	32.2	8.6	3.3
80	24.7	6.2	2.2
70	17.6	4.0	1.3
60	11.2	2.3	0.7
50	5.9	1.0	0.3

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

1.3 Ядуурлын газар зүйн тархалт

Улс орны хэмжээнд ядуурал хэрхэн тархсан байна вэ? Энэхүү тайланд Монгол улсыг гурван ангиллаар буюу бүс нутгаар, хот ба хөдөөгөөр, суурьшлаар авч үзлээ. Засгийн газраас бүс нутгуудын эдийн засгийн хөгжлийг хурдасгах оновчтой бодлого боловсруулан хэрэгжүүлэх зорилгоор улс орноо эдийн засгийн таван бүс болгон авч үздэг. Хүснэгт 1.3-т ядуурлын хэмжүүрүүдийг Баруун, Хангайн, Төвийн, Зүүн болон Улаанбаатар гэсэн таван бүс нутгаар харуулав³. Нийслэл хот болон Төвийн бүсэд ядуурал хамгийн бага буюу арван хүний гурав нь ядуу байна.

Баруун, Хангайн бүс нутгуудад ядуурлын хамралтын хүрээ хамгийн өндөр буюу хүн амынх нь бараг тал хувь нь ядууралд өртөөд байна. Харин Зүүн бүс нутагт дээрх хоёр бүс нутгаас арай бага буюу арван хүн тутмын дөрөв нь ядуу байна. Ядуу хүмүүсийн тархалтыг судалж үзэхэд Хангайн бүсэд хүн амын аравны хоёр нь оршин суудаг боловч ядуучуудын аравны гурав амьдардаг нь харагдаж байна. Харин Улаанбаатар хотод нийт хүн амын аравны дөрөв нь, ядуучуудын аравны хоёроос илүү нь амьдарч байна. Баруун бүсэд ядуучуудын аравны гурав орчим, Төвийн бүсэд аравны нэг, үлдсэн хэсэг нь Зүүн бүсэд амьдарч байна.

³ Баруун бүсэд Баян-Өлгий, Говь-Алтай, Завхан, Увс, Ховд аймгууд, Хангайн бүсэд Архангай, Баянхонгор, Булган, Өвөрхангай, Хөвсгөл, Орхон аймгууд, Төвийн бүсэд Дорноговь, Дундговь, Өмнөговь, Говьсүмбэр, Сэлэнгэ, Төв, Дархан-Уул аймгууд, Зүүн бүсэд Дорнод, Сүхбаатар, Хэнтий аймгууд багтдаг.

Хүснэгт 1.3. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, бүсээр

	Улсын дундаж	Баруун	Хангай	Төв	Зүүн	Улаанбаатар
Ядуурлын хамралтын хүрээ	39.2 (0.9)	51.1 (2.1)	51.9 (1.8)	29.3 (1.8)	40.6 (2.6)	29.8 (1.6)
Ядуурлын гүнзгийрэлт	11.3 (0.3)	16.0 (0.9)	16.0 (0.9)	7.7 (0.5)	12.3 (1.1)	7.7 (0.5)
Ядуурлын мэдрэмж	4.6 (0.2)	6.7 (0.5)	6.7 (0.5)	2.9 (0.2)	5.2 (0.6)	2.8 (0.2)
Нэмэлт үзүүлэлтүүд:						
Хүн амын хувь (%)	100.0	14.5	20.4	16.5	7.2	41.4
Хүн ам ('000)	2780.8	402.7	567.1	459.1	200.4	1151.5
Нийт ядуучууд (%)	100.0	23.3	28.3	13.1	9.1	26.3
Ядуучууд ('000)	1090.1	253.7	308.3	143.1	98.7	286.3
Өрхийн ам бүлийн тоо	3.8	4.2	3.6	3.7	3.7	3.9
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	38.5	42.1	39.3	38.6	37.9	36.6
Хүүхэд (өрхөд эзлэх хувь)	25.5	29.8	25.4	25.1	25.3	23.7
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	45.0	44.5	44.7	44.8	44.4	45.7
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх	78.2	87.5	81.0	79.7	78.7	71.0
Хотжилт (%)	55.3	27.1	31.2	38.4	29.0	100.0
Санамж: 2010 оны нийт хүн амын тоо нь засаг захиргааны мэдээлэл дээр үндэслэсэн бөгөөд 2010 оны эцсийн байдлаарх тооцоо юм. Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав. Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.						

Хүснэгт 1.4-д ядуурлын байдлыг дөрвөн үндсэн суурьшлаар харууллаа. Хотод ядуурал хөдөөгөөс нэлээн бага буюу хамралтын хүрээ нь 32.2 хувь (хөдөөд 47.8 хувь) байна. Хотыг суурьшлаар нь авч үзвэл ядуурлын хамралтын хүрээ Улаанбаатар хотод аймгийн төвүүдийнхээс бага байна. Хөдөөг суурьшлаар нь авч үзвэл сумын

төвд хөдөө нутгийг бодвол ядуурал бага байна. Хотод нийт хүн амын 63 хувь нь, ядуучуудын 46 хувь нь амьдарч байна. Харин сумын төвд нийт хүн амын 18 хувь нь, ядуучуудын 18 хувь нь, хөдөөд нийт хүн амын 18 хувь нь, ядуучуудын 36 хувь нь амьдарч байна.

Хүснэгт 1.4. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, суурьшлаар

	Улсын дундаж	Хот			Хөдөө		
		Нийт	Улаанбаатар	Аймгийн төв	Нийт	Сумын төв	Хөдөө нутаг
Ядуурлын хамралтын хүрээ	39.2 (0.9)	32.2 (1.2)	29.8 (1.6)	36.2 (1.7)	47.8 (1.3)	38.8 (1.7)	54.2 (1.7)
Ядуурлын гүнзгийрэлт	11.3 (0.3)	8.7 (0.4)	7.7 (0.5)	10.4 (0.6)	14.6 (0.6)	11.4 (0.7)	16.9 (0.8)
Ядуурлын мэдрэмж	4.6 (0.2)	3.4 (0.2)	2.8 (0.2)	4.2 (0.3)	6.1 (0.3)	4.7 (0.4)	7.1 (0.5)
Нэмэлт үзүүлэлтүүд:							
Хүн амын хувь (%)	100.0	63.3	41.4	21.9	36.7	18.5	18.2
Хүн ам ('000)	2 780.8	1 760.4	1 151.5	608.9	1 020.4	513.3	507.1
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин(%)	100.0	45.5	26.3	19.2	54.5	18.3	36.3
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын тоо ('000)	1 090.1	495.6	286.3	209.3	594.5	199.1	395.4
Өрхийн ам бүлийн тоо	3.8	3.8	3.9	3.8	3.8	3.7	3.8
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	38.5	37.0	36.6	37.8	40.4	39.3	41.2
Хүүхэд (өрхөд эзлэх хувь)	25.5	24.2	23.7	24.9	27.1	25.4	28.3
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	45.0	45.7	45.7	45.7	44.1	45.7	43.0
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх	78.2	73.7	71.0	78.1	83.7	78.7	87.3

Санамж: 2010 оны нийт хүн амын тоо нь засаг захиргааны мэдээлэл дээр үндэслэсэн бөгөөд 2010 оны жилийн эцсийн байдлаарх тооцоо юм.

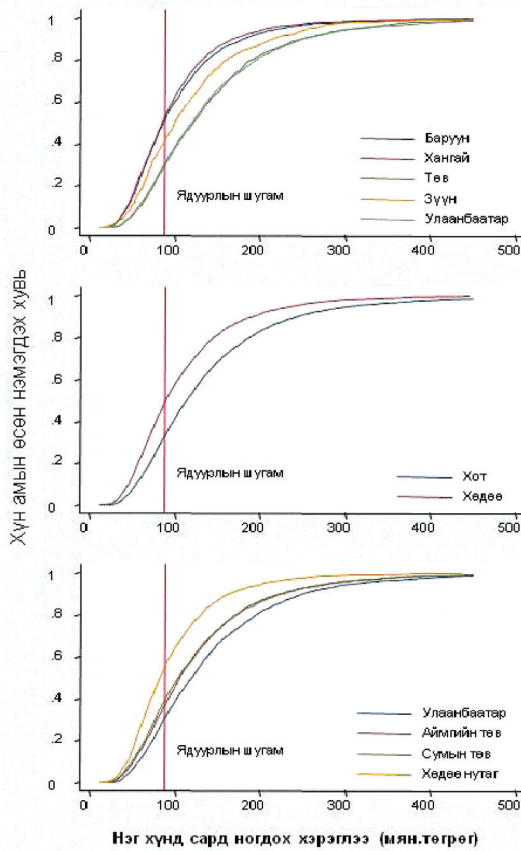
Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Дээрх үр дүнгүүд ядуурлын шугамын түвшингээс хэр зэрэг хамаарч байна вэ? Таамаглал дэвшүүлэх шинжилгээний аргыг ашиглан харьцуулах боломжтой ядуурлын шугамуудыг гаргаж авдаг. График ашиглан уг хэрэглээний тархалтыг бүхэлд нь авч үзье⁴.

⁴Нэг графикт 2 ба түүнээс дээш суурьшлаар нэг хүнд ногдох хэрэглээг дүрсэлснээр хамгийн давуу талтай байгаа суурьшлыг тодорхойлж болох юм.

Зураг 1.3 Нэгдүгээр эрэмбийн стохастик хамаарал: Нэг хүнд сард ногдох хэрэглээний өсөн нэмэгдэх тархалт

Эх сурвалж: ӨНЗЗС 2010.

Бүс нутгаар нь авч үзвэл Хангайн бүс, Баруун бүс, Зүүн бүсэд ядуурал хамгийн их байна. Баруун бүс, Хангайн бүсийн муруй нь тархалтын ихэнх хэсэгт хоорондоо давхцаж байгаа учраас хооронд нь харьцуулах боломжгүй юм. Өөрөөр хэлбэл, ядуурлын шугамыг өөр өөрөөр сонгосон ч энэ 2 бүсийн ядуурлын хамралтын хүрээнүүд хоорондоо тун ойролцоо гарч байна. Зүүн бүсийн хувьд ядуурлын шугамыг өөр өөрөөр сонгоход бусад бүсүүдтэй адилгүйгээр өөрчлөгдөхөөр байна. Харин Улаанбаатар хот, Төвийн бүсийн ядуурлын хамралтын хүрээ хамгийн бага мөн хоорондоо давхардсан байгаа нь ядуурлын шугамыг өөрчилсөн ч энэ 2 бүсийн ядуурлын шугам хоорондоо тун ойролцоо гарахаар

байна. Хот, хөдөө гэсэн байршлаар нь харьцуулахад дараах дүгнэлт гарна. Нэгдүгээрт, хотынхон хөдөөнийхнөөс амьжиргаа сайтай байна. Хоёрдугаарт, Улаанбаатар хотод ядуурал аймгийн төвүүдийнхээс бага байна. Гуравдугаарт, хөдөө нутгийнхний амьжиргаа бусад суурьшлаас бага хэвээр байсаар байна. Дүгнэхэд, нийслэл хотод амьжиргаа сайн, аймгийн төв, сумын төвийнхний амьжиргаа бараг ижил дундаж, хөдөө нутгийнхны амьжиргаа хамгийн тааруу байна.

1.4 Ядуурлын чиг хандлага

Сүүлийн жилд ядуурлын төлөв байдал хэрхэн өөрчлөгдсөнийг Хүснэгт 1.5-д харуулав.

Сүүлийн жилд ядуурал бага зэрэг өссөнийг ядуурлын хамралтын хүрээ, гүнзгийрэлт, мэдрэмжийн тооцооны дүн харуулж байна. Ядуурлын хамралтын хүрээ 2009 онд 38.7 байснаа 2010 онд 39.2 болж 0.5 пунктээр нэмэгджээ. Хотод ядуурал 30.6 хувиас 32.2 хувь болж өссөн байхад хөдөөд 49.7 хувиас 47.8 хувь болж буурчээ. Үүнээс гадна суурьшлын энэ хоёр томоохон ангилал тус бүрт харилцан адилгүй өөрчлөлтүүд гарчээ. Улаанбаатар хотод ядуурал 3 пунктээр өссөн байхад аймгийн төвүүдэд бага зэрэг буурсан байна. Нөгөө талаас сумын төвүүдэд ядуурал бараг 4 пунктээр буурсан байхад хөдөө нутагт ядуурал 1 пунктээр өсчээ. Бүс нутгуудад ядуурлын хамралтын хүрээ харилцан адилгүй өөрчлөгджээ. Баруун бүсэд ядуурлын хамралтын хүрээ 48.6 хувиас 51.1 хувь болж өссөн бол, Хангайн бүсэд 55.2 хувиас 51.9 хувь, Зүүн бүсэд 43.9 хувиас 40.6 хувь болж буурсан харин Төвийн бүсэд өөрчлөгдөөгүй дүн гарчээ. Ядуурлын бусад үзүүлэлтүүд энэ хугацаанд хэрхэн өөрчлөгдсөнийг сонирхоё. Хот, хөдөөгийн харьцаа хэвээрээ буюу ядуурал хотод хөдөөгөөс бага байна. Ядуурал Улаанбаатар хотод хамгийн бага бөгөөд

үүний дараа аймгийн төвүүд орж байна. Сумын төвүүд хөдөө нутгаас ядуурал багатай байна. Бүсүүдэд ядуурлын байдал өөрчлөлтгүй хэвэндээ байна. Гэхдээ Баруун бүсэд ядуурал харьцангуй нэмэгджээ. Дээрх өөрчлөлтүүд нь ядуу хүн амын тооны хот, хөдөөгийн тархалтанд ноцтой нөлөөлөөгүй бөгөөд хотод хүн амын ихэнх хувь, харин хөдөөд ядуу хүн амын ихэнх хувь нь амьдарсан хэвээр байна. Гэхдээ хотын ядуу хүн амын эзлэх хувийн жин бага зэрэг буурсан хөдөөгийн ядуу хүн амын эзлэх хувийн жин бага зэрэг өссөн байна. Ядуучуудын эзлэх хувийн жин бүсүүдэд бага зэрэг өөрчлөгдөж Баруун, Төв, Зүүн бүсэд 2010 онд өмнөх оныхоос 0.3 –аас 1.5 пунктээр өсчээ. Үүнтэй урвуугаар Хангайн бүсэд амьдарч байгаа ядуучуудын эзлэх хувь 3.8 пунктээр буурчээ.

Хүснэгт 1.5. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, 2009; 2010 он

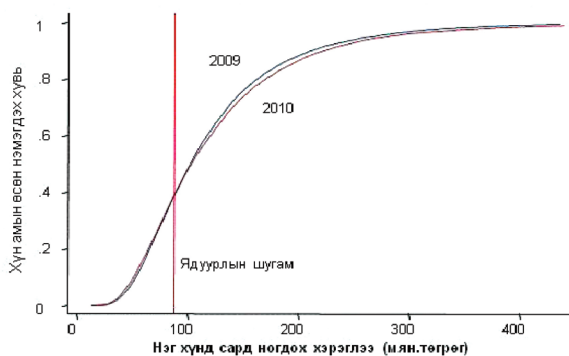
	2009 он				2010 он			
	Ядуурлын		Хүн амын		Ядуурлын		Хүн амын	
	Хамралтын хүрээ	Гүнзгийрэлт	Хувийн жин (%)	Ядуурлын доогуур хувийн жин (%)	Хамралтын хүрээ	Гүнзгийрэлт	Хувийн жин (%)	Ядуурлын доогуур хувийн жин (%)
Улсын дундаж	38.7	10.6	4.1	100.0	39.2	11.3	4.6	100.0
Хот	30.6	7.9	2.9	62.6	32.2	8.7	3.4	63.3
Хөдөө	49.7	14.4	5.7	37.4	47.8	14.6	6.1	36.7
Улаанбаатар	26.7	6.4	2.3	40.7	29.8	7.7	2.8	41.4
Аймгийн төв	37.0	10.3	4.0	22.0	36.2	10.4	4.2	21.9
Сумын төв	42.6	12.9	5.3	14.2	38.8	11.4	4.7	18.5
Хөдөө нутаг	53.2	15.1	5.8	23.2	54.2	16.9	7.1	18.2
Баруун	48.6	12.5	4.6	14.9	51.1	16.0	6.7	14.5
Хангай	55.2	17.4	7.2	20.6	51.9	16.0	6.7	20.4
Төв а)	29.3	7.7	2.8	16.5	29.3	7.7	2.9	16.5
Зүүн	43.9	12.4	4.9	7.3	40.6	12.3	5.2	7.2

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй.
Эх сурвалж: ӨНЗЭС 2009, ӨНЗЭС 2010.

1.5 Цаг хугацааны харьцуулалт ядуурлын шугамын түвшнээс хамаарах нь

Цаг хугацааны өөрчлөлтөнд хүн амын хэрэглээний тархалт ядуурлын шугамын түвшингээс хэрхэн хамаарч байгааг таамаглал дэвшүүлэх шинжилгээний аргаар тодруулж болно.

Зураг 1.4 Нэг хүнд ногдох хэрэглээний өсөн нэмэгдэх тархалт 2009, 2010 он

Эх сурвалж: ӨНЗЭС 2009 ба ӨНЗЭС 2010.

Зураг 1.4-өөс харахад 2010 оны хэрэглээний тархалт 2009 оныхоос бага зэрэг доогуур байна. Өөрөөр хэлбэл 2010 оны ядуурал 2009 оныхоос их биш байна. Тархалтын дээд хэсэгт 2009 оны муруй 2010 оны шугамнаас дээгүүр үзүүлэлттэй байгаа бол харин доод хэсэгт энэ хоёр муруй ихэнх хэсгээрээ давхцсан зарим хэсэгт нь 2010 оны муруй 2009 оныхоос дээгүүр байна. Мөн тархалтын хамгийн доод хэсгийг харахад 2010 онд амьжиргаа 2009 оныхоос сайжирсан нь харагдаж байна. Хотод ядуурлын шугамын түвшинг хэрхэн сонгохоос үл хамааран ядуурлын түвшинд бараг өөрчлөлт байхгүй байгаа боловч ядуурлын доод шугамуудын хувьд ядуурал өмнөх оноосоо өссөн, харин ядуурлын дээд шугамуудын хувьд 2010 онд 2009 оныхоос амьжиргаа нь сайжирсан байна⁵.

Хөдөөд арай өөр дүр зураг харагдаж байна. Ядуурлын хамгийн дээд болон хамгийн доод шугамуудын хувьд ядуурал өөрчлөгдөөгүй хэвээрээ, харин ядуурлын дунд шугамуудын хувьд 2010 онд 2009 оныхоос амьжиргаа нь муудсан байна. Суурьшлаар нь авч үзвэл Улаанбаатар хотод ядуурлын шугамыг яаж сонгосноос үл хамааран тархалтын дээд болон дунд хэсэгт ядуурал өөрчлөлтгүй байна. Харин тархалтын доод хэсэгт ядуурал нэмэгдсэн байна. Аймгийн төвүүдэд хамгийн дээд болон доод шугамуудын хувьд ядуурал өөрчлөлтгүй харин тархалтын дунд хэсэгт амьжиргаа нь 2010 онд 2009 оныхоос сайжирсан байна. Сумын төвүүдэд хүн амын амьжиргаа өмнөх жилтэй харьцуулахад дээшилж ядуурал үл ялиг буурчээ. Хөдөө нутагт ядуурлын шугамын сонголтоос хамаарахгүйгээр амьжиргаа нь 2010 онд 2009 оныхоос мууджээ. Эндээс иргэдийн амьжиргаа сумын төвд сайжирч хөдөө нутагт буурсан болох нь харагдаж байна. Гарсан үр дүнг бүс нутгаар дүгнэж үзье. Төвийн бүсэд энэ хугацаанд хэрэглээ нэмэгдсэн учраас ядуурлын шугамын сонголтоос үл хамааран хэрэглээний тархалтын дээд болон дунд хэсэгт ядуурал буурсан, харин хэрэглээний доод хэсэгт ядуурал өөрчлөгдөөгүй дүнтэй гарч байна. Баруун бүсийн хувьд хэрэглээний дээд хэсэгт амьжиргаа сайжирсан харин дунд хэсэгт хэрэглээ давхцсан, хэрэглээний доод хэсэгт буюу ядуурлын шугамаас доош амьжиргаа нь 2009 оныхоос мууджээ. Өөрөөр хэлбэл ядуурлын шугам 90-120 мянган төгрөгний хооронд байхад ядуурлын хамралт 2009 оноос ямар ч өөрчлөлтгүй байгаа юм. Хангайн болон Зүүн бүсийн хувьд тархалтын ихэнх хэсэгт амьжиргааны түвшин буурсан нь илэрхий харагдаж байгаа учраас ядуурлын хамралтын хүрээ ихэссэн байна.

⁵Дээд, доод ядуурлын шугамын хот, хөдөө, суурьшил болон бүс нутгаар гаргасан үр дүнг Хавсралт В-ээс харна уу.

1.6 Тэгш бус байдал

Өнгөрсөн жилийн хугацаанд тэгш бус байдал даамжирчээ. Хүснэгт 1.6-д Жини коэффициент болон Ерөнхий Энтропийн индексүүдийн⁶ өнгөрсөн хугацаанд гарсан өөрчлөлтийг харуурав. Улсын хэмжээнд нэг хүнд ногдох хэрэглээний тэгш бус байдал нэлээд ихэссэнийг гурван үзүүлэлт харуулж байна.

Жишээ нь, улсын хэмжээнд Жини коэффициент 0.31-ээс 0.33 болж өссөн бөгөөд үүний дотор хотод хөдөөнөөс илүү их өссөн байна. Тэгш бус байдал нь бараг бүх суурьшил бүсүүдэд өссөн харагдаж байна. Бусад хоёр үзүүлэлт ч мөн өссөн байгаа нь дээрх дүгнэлтийг нотолж байна. Суурьшлын хувьд зөвхөн сумын төвд арай өөр хандлагатай байна. Сумын төвд гурван индексийн хоёр нь тэгш бус байдал хэвээрээ байгаа буюу бага зэрэг өссөнийг харуулж байгаа бол гуравдахь индекс нь тэгш бус байдал буурсныг илтгэж байна. Түүнчлэн шинжилгээнд хамаарах хугацаанд дундаж хэрэглээнд гарсан өөрчлөлтүүдийг

судласнаар зарим дүгнэлт хийж болно. Нэг хүнд ногдох бодит хэрэглээ энэ хоёр оны хооронд 2.4 хувиар өссөн байна. Хотод хүн амын хэрэглээ хөдөөг бодвол бага зэрэг л өссөн байна. Суурьшлын хүрээнд сумын төв болон аймгийн төвийнхний хэрэглээ нэлээн өссөн харин Улаанбаатар хотынхны хэрэглээ буурсан байна. Бүсүүдээр тооцоолж үзвэл, дундаж хэрэглээ бүх бүсүүдэд нэмэгдсэний дотор Зүүн бүсэд арай их, Хангайн бүсэд арай бага нэмэгдсэн байна.

Хүн амын аж байдал сайжраагүй, ялангуяа хөдөө аж ахуйн салбарт хөдөлмөр эрхэлдэг хүн амын амьжиргаа муудсан байгаа нь ДНБ-ний жилийн өсөлтийн тооцоогоор нотлогдож байна. Зураг 1.5-д нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийг эдийн засгийн үндсэн гурван салбараар харуулж байна. 2010 онд хөдөө аж ахуйн салбарын нэг хүнд ногдох ДНБ буурсан харин аж үйлдвэр болон үйлчилгээний салбарынх бага зэрэг нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 1.6. Тэгш бус байдал ба дундаж хэрэглээ, 2009; 2010 он

	Тейлийн индекс		Жини коэффициент		GE(2)		Нэг хүнд сард ногдох хэрэглээ		
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	Өөрчлөлт
Улсын дундаж	0.17	0.19	0.31	0.33	0.25	0.28	123 238	126 185	2.4
Хот	0.17	0.19	0.31	0.33	0.25	0.29	137 336	139 440	1.5
Хөдөө	0.15	0.17	0.29	0.32	0.20	0.23	103 947	109 780	5.6
Улаанбаатар	0.17	0.19	0.31	0.33	0.26	0.31	146 865	145 955	-0.6
Аймгийн төв	0.16	0.18	0.30	0.32	0.20	0.24	121 618	128 604	5.7
Сумын төв	0.18	0.18	0.32	0.33	0.24	0.22	116 726	126 367	8.3
Хөдөө нутаг	0.13	0.15	0.27	0.30	0.16	0.21	97 481	98 106	0.6
Баруун	0.12	0.17	0.26	0.31	0.17	0.22	102 616	103 819	1.2
Хангай	0.15	0.17	0.29	0.31	0.20	0.26	96 276	102 018	6.0
Төв а)	0.15	0.17	0.30	0.31	0.19	0.21	136 717	142 788	4.4
Зүүн	0.14	0.17	0.29	0.32	0.18	0.21	109 124	119 482	9.5

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй.

Санамж: Хоёр үеийн ядуурлын шугамын харьцаан дээр үндэслэн 2009 оныг 2010 оны үнээр илэрхийлэв.

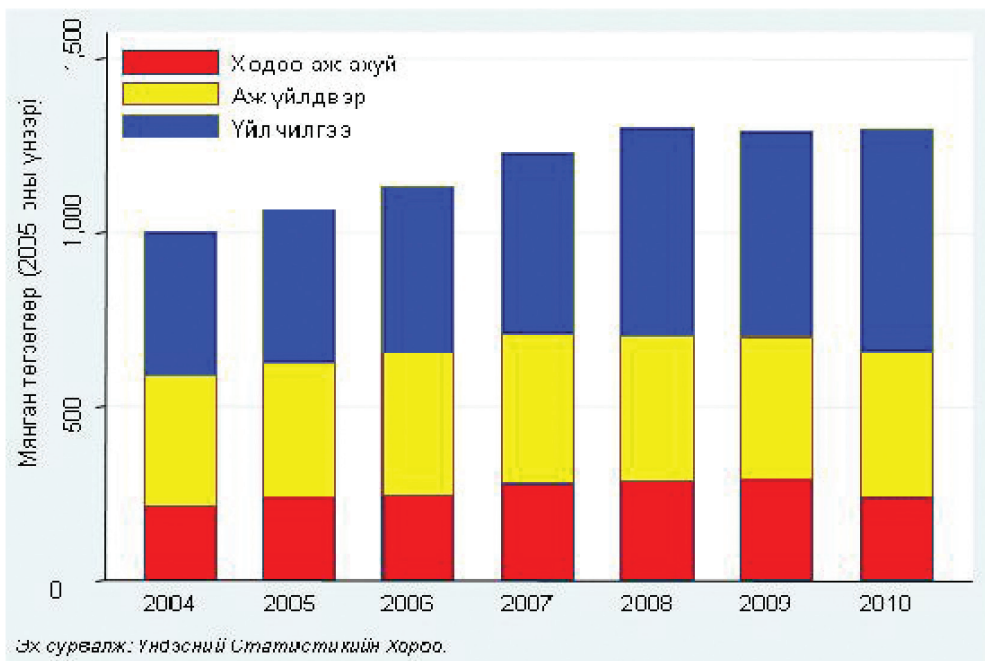
GE(a) индексээр тэгш бус байдлын хэмжүүрүүдийн Ерөнхий Энтропи ангийг тэмдэглэсэн бөгөөд a-ийн утга их (бага)

байх тусам тархалтын дунд хэсэгт хэрэглээний ялгавгаас бүр их хамааралтай болдог.

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2009, ӨНЭЭС 2010.

⁶ Тэгш бус байдлын Ерөнхий Энтропи ангийн хэмжүүрүүдийг GE(a) гэж тэмдэглэдэг. a утга ихсэх (багасах) тусам тархалтын дээд (доод) хэсэг дэх хэрэглээний өөрчлөлтөөс энэ үзүүлэлт илүү хүчтэй хамаардаг. Жини коэффициент нь тархалтын дунд хэсэг дэх хэрэглээний өөрчлөлтөөс илүү хамаардаг. Энэ гурван индекс гурвуулаа тэгээс нэг хүртэл утга авах бөгөөд утга нь өсөх тусам тэгш бус байдал их байна.

Зураг 1.5 Нэг хүнд ногдох ДНБ, онуудаар

1.7 Ядуурлын өөрчлөлтийг өсөлтийн болон тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд хуваах нь

Дундаж хэрэглээ өсөх, хэрэглээний тэгш бус байдал ихсэх нь ядууралд хэрхэн нөлөөлдөг вэ? Бусад хүчин зүйлүүд өөрчлөгдөөгүй байхад хэрэглээ өссөнөөр ядуурал буурч, харин тэгш бус байдал өссөнөөр ядуурал нэмэгдэх хандлагатай байдаг. Ядуурлын өөрчлөлтийг өсөлтийн болон тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд хуваан үзсэнээр дээрхи хандлагыг бүр тодорхой харж болно⁷. Бодит дундаж хэрэглээ өөрчлөгдөж, харин харьцангуй тэгш бус байдал өөрчлөгдөөгүй нөхцөлд үүсэх өөрчлөлт нь ядуурлын өөрчлөлтийн өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг юм. Харин харьцангуй тэгш бус байдал өөрчлөгдөж, бодит дундаж хэрэглээ өөрчлөгдөөгүй үед үүсэх өөрчлөлтийг ядуурлын өөрчлөлтийн тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг гэж

үзнэ. Хүснэгт 1.7-д ядуурлын өөрчлөлтийг дээрх бүрэлдэхүүний бүтцээр харууллаа.

Улсын хэмжээнд өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг нь ядуурал буурахад нөлөөлсөн боловч энэ нөлөөлөл нь тэгш бус байдлын өсөлтөөс болоод үгүй болжээ. Жишээ нь, 2009 болон 2010 оны хооронд ядуурлын хамралтын хүрээ улсын хэмжээнд 0.5 пунктээр өсчээ. Хэрэв энэ хугацаанд харьцангуй тэгш бус байдлууд өөрчлөгдөөгүй бол хэрэглээний өсөлтийн улмаас ядуурал 1.7 пунктээр буурах байлаа. Хэрэв энэ хугацаанд бодит дундаж хэрэглээ өсөөгүй бол тэгш бус байдал даамжирснаас болж ядуурал 2.2 пунктээр нэмэгдэх байжээ. Эдгээр хоёр эсрэг хүчин зүйлийн нөлөөллөөр ядуурлын цэвэр өсөлт 0.5 пункт болжээ. Ядуурлын бусад хоёр индексийн хувьд ч үүнтэй төстэй үр дүн гарч байна. Хотын хувьд нийт улсын хэмжээний үр дүнтэй

⁷ Датт, Г., Раваллион, М. (1992)

бараг ижил байгаа боловч ядуурал өсөхөд тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг нь илүү нөлөөтэй байсан байна. Хөдөөгийн хувьд ядуурал буурахад эдгээр хүчин зүйл хоёул нөлөөлсөн бөгөөд үүнээс өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг хөдөөгийн ядуурал буурахад нөлөөлжээ. Суурьшлуудаар тооцож үзэхэд Улаанбаатар хот болон хөдөө нутагт ядуурлын гурван үзүүлэлтэнд тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсгийн үйлчлэл өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсгийн үйлчлэлийг давж байна. Харин ядуурал сумын төв болон аймгийн төвд өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсгийн давамгайллаас шалтгаалан буурсан байна. Хэрэглээний өсөлт нь Хангайн болон Зүүн бүсэд тэгш бус байдлын нөлөөллөөс давж байгаа бөгөөд үүний үр дүнд тухайн хоёр бүсийн ядуурлын хамралтын хүрээ буурсан байна. Эсрэгээр Баруун болон Төвийн бүсэд тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг нь өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсгээсээ давамгайлж, ядуурлын хамралтын хүрээг нэмэгдүүлж байна. Ерөнхийдөө ядуурлын хамралтын хүрээний өөрчлөлтөнд өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсгийн өөрчлөлт болон тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсгийн өөрчлөлт аль аль нь нөлөөлсөн байгааг дээрх үр дүнгүүд харуулж байна. Улсын хэмжээнд тэгш бус байдал мэдэгдэхүйц нэмэгдээгүй бол ядуурлын хамралтын хүрээ нэлээн хэмжээгээр буурах байжээ.

Хүснэгт 1.7. Ядуурлын өөрчлөлтийг өсөлтийн болон тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд хуваах нь, 2009; 2010 он

	Ядуурлын		
	Хамралтын хүрээ	Гүнзгийрэлт	Мэдрэмж
Улсын дундаж			
Ядуурлын өөрчлөлт	0.5	0.7	0.5
Өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг	-1.7	-0.7	-0.3
Тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг	2.2	1.4	0.8
Хот			
Ядуурлын өөрчлөлт	1.6	0.8	0.4
Өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг	-0.9	-0.4	-0.2
Тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг	2.5	1.2	0.6
Хөдөө			
Ядуурлын өөрчлөлт	-1.9	0.2	0.4
Өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг	-4.2	-1.9	-0.9
Тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг	2.4	2.1	1.4
Улаанбаатар			
Ядуурлын өөрчлөлт	3.0	1.3	0.6
Өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг	0.3	0.1	0.1
Тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг	2.7	1.1	0.5
Аймгийн төв			
Ядуурлын өөрчлөлт	-0.8	0.1	0.2
Өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг	-3.8	-1.5	-0.7
Тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг	3.0	1.6	0.9
Сумын төв			
Ядуурлын өөрчлөлт	-3.9	-1.5	-0.6
Өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг	-5.5	-2.3	-1.1
Тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг	1.6	0.8	0.5
Хөдөө нутаг			
Ядуурлын өөрчлөлт	1.0	1.8	1.2
Өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг	-0.6	-0.2	-0.1
Тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг	1.5	2.0	1.3
Баруун			
Ядуурлын өөрчлөлт	2.4	3.4	2.1
Өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг	-1.0	-0.4	-0.2
Тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг	3.4	3.9	2.3
Хангай			
Ядуурлын өөрчлөлт	-3.3	-1.5	-0.5
Өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг	-4.3	-2.1	-1.1
Тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг	1.0	0.7	0.7
Төв а/			
Ядуурлын өөрчлөлт	0.1	0.0	0.1
Өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг	-2.5	-1.0	-0.4
Тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг	2.6	1.0	0.5
Зүүн			
Ядуурлын өөрчлөлт	-3.3	0.0	0.3
Өсөлтийн бүрэлдэхүүн хэсэг	-6.2	-2.7	-1.3
Тэгш бус байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг	2.9	2.7	1.6

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2009, ӨНЭЗС 2010.

2. АЖ БАЙДЛЫН ДҮР ТӨРХ

Аж байдлын дүр төрх нь хүн амын янз бүрийн бүлгүүдэд амьжиргааны түвшин ямар байгааг харуулдаг. Энэ бүлэгт ядуурлын шинж чанар, тэдгээр нь өрхийн ялгаатай шинж байдал болон аж байдлын бусад талтай хэрхэн холбогдож байгааг харуулж, ядуурлын ерөнхий төрхийг авч үзнэ. Ингэснээр ядуучуудыг ядуу бус хүмүүсээс ялгах, ядуу хүн гэж хэн бэ, тэдний хүмүүний капитал, эзэмшиж буй эдийн засгийн нөөц баялгийн түвшин, амьдарч байгаа сууцны чанар, хүртэж буй нийгмийн хамгаалал, эрхэлж байгаа ажлын төрөл зэргийг тодорхойлох бололцоотой болох юм. Энэ нь ядуурлыг бууруулах оновчтой арга замыг төлөвлөхөд шаардлагатай мэдээллийг бий болгоход чухал ач холбогдолтой юм.

2.1 Хэрэглээний хэв шинж

Ядуурлын дүр төрхийг тодорхойлохын тулд юуны өмнө хүн амын аж байдлын харьцуулж болохуйц үзүүлэлтүүдийг сонгох шаардлагатай. Бид өрхийн нэг хүнд ногдох хэрэглээг хүн амын аж байдлыг тодорхойлох үзүүлэлт болгон сонгов.

Судалгааны дүнгээр Монгол улсын нэг хүнд ногдох сарын хэрэглээ 2010 онд дунджаар 126185 төгрөг⁸ байна. Хүн амын дундаж хэрэглээг зардлын үндсэн бүлгүүдээр болон хот, хөдөө, бүс нутгаар Хүснэгт 2.1-д харуулав. Хот, суурин газрын хүнамын хэрэглээний түвшин хөдөөнийхөөс эрс их буюу 30-аад хувиар илүү байна. Үүнийг хүн амын суурьшлаар авч үзвэл нэгдүгээрт, нийслэл хот, хоёрдугаарт, аймгийн төвүүд, гуравдугаарт, сумын төв орж, харин хөдөө нутгийнхан хамгийн бага хэрэглээтэй байна. Бүс нутгуудын хувьд хэрэглээний түвшин Төвийн бүсэд хамгийн өндөр бөгөөд улсын дунджаас ч илүү байна. Түүний дараа Зүүн бүс, Баруун бүс, хамгийн сүүлд Хангайн бүс орж байгаа бөгөөд эдгээр гурван бүсийн хэрэглээний ялгаа тун бага байна.

Хүн амын хэрэглээний бүтцийг хүснэгтийн доод хэсэгт үзүүллээ. Хүнс нь нийт хэрэглээний 38 хувийг эзлэх гол бүрдэл хэсэг болж байгаа бөгөөд хувь хэмжээ нь хот, хөдөөд нилээд ялгаатай байна. Хот суурин газрын аж байдлын түвшин хөдөөнийхөөс өөр бөгөөд хүнсний бүтээгдэхүүний хувийн жин нь арай бага байна. Хотод хүнсний зүйл нийт хэрэглээний 34 хувь болж байхад, хөдөөд 44 хувь болж байна. Хотын суурьшлын хоёр хүрээ буюу нийслэл хот, аймгийн төвд хүнсний хувь хэмжээ нь ойролцоо буюу дээр өгүүлснээр аравны гурван

хувьтай тэнцэж байна. Харин хөдөөд илүү их ялгаа ажиглагдаж байгаа бөгөөд сумын төвд улсын дундажтай ойролцоо байхад хөдөө нутагт хүнсний зүйл нийт хэрэглээний бараг тэн хагасыг эзэлж байна. Бүс нутгуудын хувьд хүнсний хувь хэмжээ хамгийн бага нь Төвийн бүсэд 36 хувь, хамгийн их нь Баруун бүсэд 46 хувь байна.

Хүнсний бус нэр төрлүүдийн дотроос хамгийн том бүрэлдэхүүн хэсэг нь гутал, хувцасны зардал бөгөөд улсын дунджаар нийт хэрэглээний 15 хувийг эзэлж байна. Энэ хэмжээ хотод үүнээс арай бага харин хөдөөд бараг 17 хувь байна. Тээвэр, холбооны зардал нь нийт хэрэглээний 12 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд нийслэл хотод хамгийн өндөр, харин бусад гурван суурьшилд ойролцоо байна. Боловсролын зардал нь нийт хэрэглээний 6 хувь болж байгаа бөгөөд бүхий л байршилд харьцангуй ойролцоо байгаа юм. Сууцны хэрэглээ нь нийт хэрэглээний зөвхөн 6 хувь болж байгаа бөгөөд хотод 9 хувь, хөдөөд 2 хувь байна. Эрүүл мэндийн зардал бүх байршлаар тогтвортой буюу 5 хувь болж байна. Халаалтын зардал нийт хэрэглээний 4 хувь болж байгаа бөгөөд хотод 5 хувь, хөдөөд 3 хувь байна. Ус, цахилгаан, гэрэлтүүлэг ээрэг ахуйн хэрэглээ 3 хувь болж байна. Нийт хэрэглээний үлдсэн 11 хувь нь амралт чөлөөт цаг, гоо сайхан, удаан эдэлгээт бараа болон архи, тамхинд ноогдож байна.

⁸ Энэхүү тайлангийн мөнгөн дүнгээр илэрхийлэгдсэн мэдээлэл нь 2010 оны зэрэгцүүлсэн үнээр тооцогдсон болно.

Ядуурлын байдал хот, хөдөөд ихээхэн ялгаатай болох нь ажиглагдлаа (Хүснэгт 2.2).

Хүснэгт 2.2. Нэг хүнд сард ногдох хэрэглээ, үндсэн нэр төрлөөр, ядуурлын байдлаар, хот, хөдөөгөөр

	Нийт		Хот		Хөдөө	
	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу
Хэрэглээ, төгрөг						
Хүнс	58 308	31 374	55 349	29 195	63 064	33 191
Согтууруулах ундаа, тамхи	2 609	1 223	1 656	707	4 141	1 654
Боловсрол	10 270	3 223	11 186	3 524	8 798	2 973
Эрүүл мэнд	8 753	1 325	7 889	1 278	10 143	1 364
Удаан эдэлгээтэй бараа 1/	2 989	697	3 454	629	2 242	753
Түрээс 2/	11 386	2 019	16 462	2 987	3 224	1 211
Халаалт 3/	6 109	3 192	7 154	5 136	4 429	1 572
Үйлчилгээ 4/	5 074	1 663	6 842	2 793	2 231	721
Хувцас	25 308	8 843	24 716	8 151	26 260	9 419
Тээвэр холбоо	22 364	4 647	25 349	5 161	17 566	4 219
Бусад 5/	13 937	4 415	15 048	4 754	12 152	4 133
Нийт	167 108	62 621	175 106	64 316	154 249	61 209
Хувийн жин, хувь						
Хүнс	34.9	50.1	31.6	45.4	40.9	54.2
Согтууруулах ундаа, тамхи	1.6	2.0	0.9	1.1	2.7	2.7
Боловсрол	6.1	5.1	6.4	5.5	5.7	4.9
Эрүүл мэнд	5.2	2.1	4.5	2.0	6.6	2.2
Удаан эдэлгээтэй бараа 1/	1.8	1.1	2.0	1.0	1.5	1.2
Түрээс 2/	6.8	3.2	9.4	4.6	2.1	2.0
Халаалт 3/	3.7	5.1	4.1	8.0	2.9	2.6
Үйлчилгээ 4/	3.0	2.7	3.9	4.3	1.4	1.2
Хувцас	15.1	14.1	14.1	12.7	17.0	15.4
Тээвэр холбоо	13.4	7.4	14.5	8.0	11.4	6.9
Бусад 5/	8.3	7.1	8.6	7.4	7.9	6.8
Нийт	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

1/ Удаан эдэлгээт барааг ашигласнаас үүссэн хэрэглээний мөнгөн үнэ цэнээр тооцов.

2/ Сууц эзэмшсэнээс гарч буй хэрэглээг мөнгөн дүнгээр тооцсон. Хэрэв тухайн өрх сууцаа түрээслэн ашиглаж байгаа бол тооцоолсон утгыг биш харин түрээсийн жинхэнэ утгыг авна.

3/ Төвлөрсөн болон орон нутгийн халаалт, мод, нүүрс, аргал, хөрзөн орно.

4/ Гэрэл, цахилгаан, усны хэрэглээ бөгөөд телефон утсыг оруулаагүй.

5/ Амралт, чөлөөт цаг, үзвэр, гоо сайхан, ариун цэврийн бараа болон гэр ахуйн хэрэгсэл орно.

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Нэгдүгээрт, ядуучуудын дундаж хэрэглээ нь ядуу бус хүн амын дундаж хэрэглээний аравны гуравтай тэнцэж байна. Хоёрдугаарт, ядуу бус хүн амын хүнсний дундаж хэрэглээ ядуучуудын хүнсний дундаж хэрэглээнээс бараг хоёр дахин их боловч нийт хэрэглээ нь асар зөрүүтэй учраас ядуучуудын хэрэглээнд хүнсний хувийн жин өндөр гарч байна. Гуравдугаарт, боловсролын дундаж зардал ядуурлын байдлаар эрс ялгарч байгаа боловч хувь хэмжээгээр нь авч үзвэл ядуу бус хүн амынх ядуу хүн амынхаас бага зэрэг л өндөр байна. Дөрөвдүгээрт, ядуу бус хүн амын эрүүл мэндийн дундаж зардал ядуучуудынхаас үлэмж өндөр бөгөөд хувь хэмжээний хувьд ч илүү байна. Тавдугаарт, ядуу бус хүн ам халаалтандаа ядуучуудаас илүү зардал гаргадаг боловч хувь хэмжээгээрээ ядуу хүн амынх илүү байна. Хөдөөд ядуучуудын халаалтын зардлын хувьд эсрэг үр дүн харагдаж байгаа учраас дээрх үр дүн нь хотын ядуучуудын халаалтын хувь хэмжээнээс шалтгаалан гарч байна. Зургаадугаарт, ядуу бус хүн амын хувцасны зардал үлэмж өндөр боловч ядуу хүн амын хувцасны зардлын хувь хэмжээ нь харьцангуй өндөр байна. Эцэст нь тэмдэглэхэд, ядуу бус хүн ам тээвэр, холбооны зардалд ядуу хүн амыг бодвол үнэмлэхүй болон харьцангуй ихийг зарцуулдаг байна.

2.2 Ядуурал улирлын хэлбэлзлээс хамаарах нь

Улирлаар хэлбэлздэг нь Монгол дахь ядуурлын нэг онцлог юм. Хүн амын хэрэглээний түвшин ингэж улирлаар хэлбэлзэхэд мал аж ахуй, газар тариалан эрхлэлтийн хүчин зүйлүүд хамгийн их нөлөөлдөг. Хүнсний хэрэглээний бүтэц нь улирлаар эрс өөрчлөгдөх буюу зун

сүү, цагаан идээ, намар хүнсний ногоо, өвөл махыг түлхүү хэрэглэх боловч хавар ерөнхийдөө тарчигдуу болдог. Намартаа сүү, цагаан идээ сайтай, махны хангамж бас сайжирдаг тул дөрвөн улирал дотроо хүнсний хэрэглээ хамгийн өндөр, харьцангуй элбэг, дэлбэг улирал юм. Бид өмнөх тайлантай харьцуулах боломжийг хангахын тулд Монгол орны байгалийн дөрвөн улирлаар⁹ бус харин хуанлийн дөрвөн улирлаар дүн шинжилгээ хийлээ. Судалгаа явуулсан нэг жилийн хугацаанд хүн амын аж байдал бүх улирлын хувьд өөрчлөлт багатай, тогтвортой байсан гэж хэлж болох боловч гуравдугаар улирлын хувьд хүн амын амьжиргаа арай дээгүүр, сайн байсан гэдгийг Хүснэгт 2.3-аас харж болно. Ядуурлын хамралтын хүрээ нь судалгааны эхний улиралд 39.5 хувь байсан бол сүүлийн улирал буюу сүүлийн гурван сард 41.3 хувь болж өссөн бөгөөд энэ хугацаанд ядуурлын гүнзгийрэлт, ядуурлын мэдрэмж хоёулаа бага зэрэг нэмэгдсэн байна. Ядуурал гуравдугаар улиралд харьцангуй бага буюу 36.3 хувьтай болж буурсан хэдий ч дөрөвдүгээр улиралд 5 пунктээр нэмэгдсэн байна. Энэ чиг хандлага бараг бүх хот, хөдөө, суурьшил, нутгуудад ижилхэн байна.

Ядуучуудын хүнсний хэрэглээ нь ядуу бус хүн амыг бодвол нийт хэрэглээнд илүү өндөр хувь эзэлдэг тул хүнсний бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт тэдэнд илүү хүндээр тусдаг. Судалгааны хугацаанд хүнсний бүтээгдэхүүний үнэ тэр дундаа монголчуудын хоол тэжээлийн бүтцэд голлодог гурил, цагаан будаа, талх, хүнсний ногооны үнэ бүр илүүтэйгээр өссөн байна.

⁹ Монгол улсад 6-8-р сарууд нь зун, 9-11-р сарууд нь намар, 12-2 сарууд нь өвөл, 3-5 сарууд нь хаврын улиралд тооцогддог.

Хүснэгт 2.3. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, улирлаар

	Улсын дундаж	I улирал (2010 1-3 сар)	II улирал (2010 4-6 сар)	III улирал (2010 7-9 сар)	III улирал (2010 10-12 сар)
Ядуурлын хамралтын хүрээ	39.2 (0.9)	39.5 (1.7)	39.7 (1.7)	36.3 (1.8)	41.3 (1.9)
Ядуурлын гүнзгийрэлт	11.3 (0.3)	11.4 (0.6)	11.4 (0.6)	10.0 (0.6)	12.7 (0.9)
Ядуурлын мэдрэмж	4.6 (0.2)	4.5 (0.3)	4.6 (0.3)	3.9 (0.3)	5.4 (0.5)
<i>Нэмэлт үзүүлэлтүүд:</i>					
Хүн амын хувийн жин (%)	100.0	25.8	25.6	25.8	22.9
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин (%)	100.0	26.0	26.0	23.9	24.1
Өрхийн ам бүлийн тоо	3.8	3.9	3.8	3.8	3.7
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	38.5	38.1	39.1	38.4	38.6
Хүүхдийн тоо (ам бүлд эзлэх хувийн жин)	25.5	26.2	25.3	25.5	24.7
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	45.0	44.6	45.3	44.8	45.3
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх (%)	78.2	78.7	76.9	77.5	79.9
Хотжилт (%)	55.3	57.1	58.0	57.3	48.1

Санамж: Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав.
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

2.3 Өрхийн ам бүлийн бүтэц

Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн ам бүлийн бүтэц хоорондоо ихээхэн ялгаатай байна. Зарим өрх нь үндсэн гэр бүлээс (эхнэр, нөхөр, хүүхдүүдээс бүрдсэн), нөгөө хэсэг нь өргөтгөсөн гэр бүлээс (эхнэр, нөхөр, хүүхдүүдээс гадна бусад хамаатнуудаас бүрдсэн) тус тус бүрдэж байхад зарим өрхүүд олон хүүхэдтэй, эсвэл зөвхөн өндөр настай хүмүүсээс бүрдсэн гэх мэтээр ялгаатай байна. Тиймээс ядуурал болон өрхийн ам бүлийн бүтцийн хооронд харилцан хамаарал байна уу? гэсэн асуулт гарч ирж байна. Хүснэгт 2.4-т өрхийн ам бүлийн тооноос шалтгаалж ядуурлын үзүүлэлтүүд хэрхэн өөрчлөгдөж байгааг харуулав. Өрхийн ам бүлийн тоо нэмэгдэх тутам ядуурлын хамралтын хүрээ жигд өсч байна. Энэ хандлага нь аж байдлын үзүүлэлтийг нэг хүнд ногдох хэрэглээгээр авч байгаа тохиолдолд буюу өрхийн гишүүн бүр ижил

хэрэглээтэй (эсвэл өрхөд эдийн засгийн хэм хэмжээний тохируулга хэрэггүй) гэж үзсэн учраас тийм ч гайхмаар зүйл биш юм. Хоёр хүртэлх ам бүлтэй өрхийн хувьд ядуу байх магадлал ойролцоогоор 13 гаруй хувь байна. Ийм өрх нийт хүн амын 9 хувь, ядуучуудын 4 хувийг эзэлж байна. Дундаж буюу 3-5 ам бүлтэй өрхүүдийн ядуурлын хамралтын хүрээ 34 орчим хувь болж байна. Эдгээр өрх нийт хүн амын аравны долоог, ядуучуудын аравны зургааг эзэлж байна. Харин таваас дээш ам бүлтэй өрхийн талаас илүү хувь нь ядуу байна. Ийм өрхөд амьдардаг хүмүүс нийт хүн амын аравны хоёрыг эзэлж байгаа боловч нийт ядуучуудын аравны дөрвийг бүрдүүлж байна. Наймаас дээш ам бүлтэй өрхүүдэд ядуурал бүр онцгой их буюу 73 хувь нь ядуурлын шугамаас доогуур амьдарч байна. Ийм тооны ам бүлтэй өрх нийт хүн амын 6 хувийг, ядуучуудын 10 хувийг эзэлж байна.

Хүснэгт 2.4. Ядуурал ба өрхийн ам бүлийн тоо

	Улсын дундаж	Өрхийн ам бүлийн тоо							
		1	2	3	4	5	6	7	8-аас дээш
Ядуурлын хамралтын хүрээ	39.2 (0.9)	9.2 (1.1)	17.1 (1.2)	25.8 (1.1)	32.9 (1.2)	44.2 (1.4)	53.9 (2.0)	60.3 (2.8)	73.1 (2.9)
Ядуурлын гүнзгийрэлт	11.3 (0.3)	2.0 (0.3)	3.8 (0.4)	6.1 (0.3)	8.8 (0.5)	12.3 (0.5)	16.3 (0.8)	20.0 (1.2)	28.2 (1.6)
Ядуурлын мэдрэмж	4.6 (0.2)	0.6 (0.1)	1.3 (0.2)	2.2 (0.2)	3.4 (0.3)	4.8 (0.3)	6.6 (0.4)	8.4 (0.6)	13.4 (1.0)
<i>Нэмэлт үзүүлэлтүүд:</i>									
Хүн амын хувийн жин (%)	100.0	2.2	7.0	16.6	27.8	21.5	13.2	6.0	5.6
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин (%)	100.0	0.5	3.1	10.9	23.3	24.3	18.1	9.3	10.4
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	38.5	50.1	39.3	32.4	37.6	40.2	39.7	41.2	39.2
Хүүхдийн тоо (ам бүлд эзлэх хувийн жин)	25.5	0.1	8.0	22.4	33.3	35.9	35.2	35.6	34.7
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	45.0	53.6	50.3	42.7	41.5	43.4	45.2	48.4	49.7
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх (%)	78.2	48.2	60.7	76.9	87.1	88.6	89.5	83.0	76.6

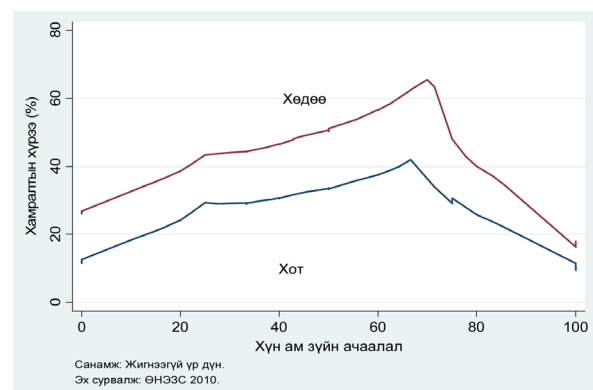
Санамж: Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Өрхийн ам бүлийн байдалд дүн шинжилгээ хийх хоёр дахь арга нь хүн ам зүйн ачааллын харьцаанд үндэслэдэг. Өрхийн ам бүлийн бүтцийг судлахад энэ үзүүлэлтийг өргөн ашигладаг бөгөөд өрхийн хөдөлмөрийн бус насны гишүүдийг өрхийн нийт гишүүдийн тоонд харьцуулсан харьцаа¹⁰. Өөрөөр хэлбэл өрхөд байгаа “тэжээлгэгчдийн” хувийн жинг илэрхийлнэ. Зураг 2.1-д ядуурлын хамралтын хүрээ болон хүн ам зүйн ачааллын хоорондын хамаарлыг харуулав. Хүн ам зүйн ачааллын харьцаа их байх тусам тухайн өрх ядууралд илүү өртөмтгий байна. Өрхийн ам бүлийн тоонд хүүхэд, өндөр настны эзлэх хувийн жин хөдөлмөр эрхэлж байгаа гишүүдийн хувийн жинтэй харьцуулахад өндөр байх нь “орлого олж буй” гишүүд өөрөөсөө гадна тодорхой тооны хүнийг тэжээж байгааг харуулах бөгөөд өрхийн гишүүн бүрт ногдох орлого ба хэрэглээний түвшин буурч ядуурал нэмэгдэнэ. Энэ харьцаа нь ихэвчлэн 70 хувь хүртэлх утгыг авдаг бөгөөд үүнээс

дээш байгаа тохиолдолд ядуурал буурч байна. Энэ үзүүлэлт ингэж харьцангуй өндөр байгаа нь тухайн өрхөд байгаа тэжээлдэгчдийн хувийн жин өндөр байгааг илэрхийлж байгаа боловч эдгээр өрх нь ихэвчлэн ажил эрхэлж буй эсвэл тэтгэвэр авдаг, хамаатнуудаас өгөх тусламж зэрэг тогтмол орлоготой өндөр настнуудаас бүрдсэн байдаг тул ядууралд өртөх нь багасч байгааг дээрх үр дүн харуулж байна.¹¹

Зураг 2.1 Ядуурал ба хүн ам зүйн ачааллын харьцаа

¹⁰ Үүний зэрэгцээ хөдөлмөрийн бус насны хүн ам ба хөдөлмөрийн насны хүн амын харьцаа буюу ерөнхийдөө 15 ба түүнээс доош насны ба 64-өөс дээш насны хүн амыг 15-64 насны хүн амд харьцуулсан харьцаагаар тодорхойлж болно. Тиймээс энэ нь өрхийн “орлого ологч” бүрт хэдэн “тэжээлдэгч” ногдож байгааг илэрхийлдэг. Гэхдээ Монгол улсын нөхцөлд хөдөлмөрийн насыг тодорхойлохдоо өөр ангилал баримталдаг бөгөөд 16-59 насны эрэгтэйчүүд, 16-54 насны эмэгтэйчүүдийг хөдөлмөрийн насны хүн амд тооцдог.

¹¹ Жишээ нь хүн амын ачааллын түвшин 70 хувиас өндөр өрхүүдийн гуравны хоёрынх нь өрхийн тэргүүлэгч нь тэтгэвэр авдаг өндөр настнууд байна. Үүнийг 70 хувиас бага үзүүлэлттэй өрхүүдийн аравны нэгийгх нь өрхийн тэргүүлэгч тэтгэвэр авдаг өндөр настан байгаагаар харьцуулахад сонирхолтой юм.

2.4 Өрхийн тэргүүлэгчийн шинж байдал

Ядуурлын талаархи зарим харьцуулалтыг хийхийн тулд өрхийн тэргүүлэгчийн тодорхой шинж байдлаар нь өрхүүдийг ангилж нь практикт элбэг байдаг¹². Зарим сул тал байдаг ч энэ нь өрх хоорондын харьцуулалтыг хийх энгийн боловч чухал аргын нэг мөн.¹³

Өрхийн эдийн засгийн гол эх үүсвэр болон амьжиргааны байдлыг ихэнх тохиолдолд тодорхойлж байдаг өрхийн тэргүүлэгчдийн шинж байдалтай тухайн өрхийн ам бүлийн байдал, амьжиргааны түвшний асуудал зайлшгүй хамааралтай. Жишээлбэл, дээд боловсролтой тэргүүлэгчтэй өрхүүд хотод амьдрахаас гадна улсын дунджаас цөөн хүүхэдтэй байх магадлалтай. Энэ бүлэгт өрхийн тэргүүлэгчийн нас, хүйс, боловсролын

түвшин, ажил эрхлэлт, шилжилт хөдөлгөөний байдлыг ядууралтай холбон авч үзэв.

2.4.1 Нас

Өрхийн тэргүүлэгчийн нас ядууралтай ямар хамааралтай байна вэ? Хүснэгт 2.5-д өрхийн тэргүүлэгчийн насыг таван бүлэгт хувааж харгалзах ядуурлын хэмжүүрүүдийг нь үзүүлэв.

Гучаад насны бүлэгт ядуурал өсөж, дөч гарахаар буурч, тавь гарахаар бүр илүү буурсаар жар гарахаар тогтворжиж байгаа дүр зураг ажиглагдлаа. Нийт өрхийн аравны зургаа нь дундаж насны тэргүүлэгчтэй, аравны гурав нь өндөр настай, харин аравны нэг шахам нь залуу тэргүүлэгчтэй өрхүүд байна. Ядуучуудын тархалт нь хүн амын тархалттай харьцангуй

Хүснэгт 2.5. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, өрхийн тэргүүлэгчийн насаар

	Улсын дундаж	<30	30 - 39	40 - 49	50 - 59	>=60
Ядуурлын хамралтын хүрээ	39.2 (0.9)	39.2 (1.6)	43.5 (1.3)	38.6 (1.2)	37.3 (1.5)	33.8 (1.7)
Ядуурлын гүнзгийрэлт	11.3 (0.3)	10.7 (0.6)	12.8 (0.5)	11.4 (0.5)	11.0 (0.6)	9.2 (0.7)
Ядуурлын мэдрэмж	4.6 (0.2)	4.2 (0.3)	5.2 (0.3)	4.6 (0.2)	4.5 (0.3)	3.6 (0.3)
<i>Нэмэлт үзүүлэлтүүд:</i>						
Хүн амын хувийн жин (%)	100.0	11.3	27.6	29.8	18.5	12.8
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин (%)	100.0	11.3	30.6	29.3	17.6	11.1
Өрхийн ам бүлийн тоо	3.8	3.1	4.1	4.3	4.0	3.0
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	38.5	31.6	45.2	25.7	21.5	72.8
Хүүхдийн тоо (ам бүлд эзлэх хувийн жин)	25.5	28.9	43.6	24.6	12.5	9.6
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	45.0	25.6	34.6	44.3	53.8	69.1
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх (%)	78.2	87.2	86.1	79.3	74.4	60.6

Санамж: Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

¹²ӨНЭЗС-нд өрхийн тэргүүлэгчийн хувьд маш нарийн тодорхойлолтыг ашигласан. Өрхийн тэргүүлэгч гэдэг нь өрхийн бусад гишүүдийн хүлээн зөвшөөрсөн, бусдыг зохион байгуулахад гол үүрэг гүйцэтгэдэг, өрхийн бэрхшээлтэй асуудлуудад ихэнх хариуцлагыг хүлээдэг, өрхийн санхүүгийн асуудлыг ихэвчлэн шийдвэрлэдэг гишүүн юм.

¹³Сул талын тухай ярихад жишээлбэл, хэдийгээр өрхийн хамгийн өндөр настай гишүүн дээрх тодорхойлолтонд тохирохгүй ч гэсэн түүнд хүндлэл үзүүлж өрхийн тэргүүн гэж тооцдог. Бас нэгэн жишээ бол бэлэвсэн эмэгтэй өрхийн тэргүүний үүрэг гүйцэтгэж байгаа боловч хамгийн том хүүгээ өрхийн тэргүүн гэж нэрлэх нь Монголчуудын дунд түгээмэл заншил юм.

дүйцэж байна. Ядуурлын хандлагад энэ бүлгүүдийн хэрэглээний зөрөө нөлөөлсөн байж болох талтай. Жишээ нь өрхийн тэргүүлэгч гуч гарах үед өрхийн ам бүлийн тоо шинэ хүүхдээр нэмэгдэх магадлалтай учраас энэ бүлэгт ядуурал нэмэгдсэн байна. Түүнчлэн илүү өндөр насны бүлэгт өрхийн тэргүүлэгч нь эмэгтэй байх магадлал нэмэгдэж байна.

2.4.2 Хүйс

Өрхийн судалгааны дүнгээр эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүдийн ядуурлын хамралтын хүрээ нь эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүдийнхтэй ойролцоо байна. (Хүснэгт 2.6)

Хэдийгээр хот суурин газарт эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүдийн ядуурал арай бага байгаа боловч хөдөөд эсрэгээрээ арай өндөр байна. 10 өрх тутмын хоёр орчим нь эмэгтэй тэргүүлэгчтэй бөгөөд энэ үзүүлэлт хотод аравны хоёр болж өсөж, хөдөөд аравны нэг болж буурч байна. Ядуучуудын тархалтыг хүйсээр ажиглахад хот суурин газарт эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх илүү ядуурч байгаа бол хөдөөд эсрэгээр

эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүд илүү ядуурч байна. Гэвч бид эрс өөр өөр бүтэцтэй өрхүүдийг үнэлж байгаа гэдгийг дээрх үр дүнг ашиглахдаа бодолцох ёстой. Өрхүүдийн хүн ам зүйн гурван онцлогийг үүнтэй холбогдуулан дурьдаж болох юм. Нэгдүгээрт, арван эмэгтэй тэргүүлэгч тутмын бараг найм нь бэлэвсэн, салсан эсвэл тусгаарласан байхад арван эрэгтэй тэргүүлэгч тутмын ес нь хань ижилтэй байна. Хоёрдугаарт, эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүдийн дундаж ам бүл нь 3 байхад эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүдийн дундаж ам бүл үүнээс олон буюу 4 байна. Эцэст нь тэмдэглэхэд, өрхийн тэргүүлэгчдийн хүйсэнд насны зөрөө тод ажиглагдаж байна. Эмэгтэй тэргүүлэгчийн дундаж нас эрэгтэй тэргүүлэгчийнхээс 8 насаар өндөр байна.

2.4.3 Боловсрол

Хүн амын амьжиргааны түвшинг нэмэгдүүлэх нэг чухал хүчин зүйл нь боловсролын асуудал гэж үзэж болно. Боловсролгүй эсвэл бага боловсролтой хүн мэргэжлийн ур чадвар шаардахгүй ажил буюу бүтээмж муутай, цалин багатай ажил

Хүснэгт 2.6. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, өрхийн тэргүүлэгчийн хүйсээр

	Улсын хэмжээнд		Хот		Хөдөө	
	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй
Ядуурлын хамралтын хүрээ	38.6	39.3	36.4	31.0	43.9	48.3
	(1.5)	(0.9)	(1.9)	(1.2)	(2.4)	(1.4)
Ядуурлын гүнзгийрэлт	11.7	11.3	10.6	8.1	14.3	14.6
	(0.6)	(0.4)	(0.7)	(0.4)	(1.1)	(0.6)
Ядуурлын мэдрэмж	4.9	4.5	4.4	3.1	6.2	6.1
	(0.3)	(0.2)	(0.4)	(0.2)	(0.6)	(0.3)
<i>Нэмэлт үзүүлэлтүүд:</i>						
Хүн амын хувийн жин (%)	17.5	82.5	22.4	77.6	11.4	88.6
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин (%)	17.2	82.8	25.4	74.6	10.4	89.6
Өрхийн ам бүлийн тоо	3.1	4.0	3.3	4.0	2.6	4.0
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	44.9	36.8	41.3	35.5	52.1	38.1
Хүүхдийн тоо (ам бүлд эзлэх хувийн жин)	20.7	26.8	21.4	25.1	19.4	28.6
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	51.1	43.3	49.7	44.3	53.9	42.2
Гэрлэсэн, хамтран амьдардаг (%)	13.4	92.7	16.3	92.2	6.3	93.3
Бэлэвсэн, салсан, тусдаа амьдарч байгаа (%)	75.1	4.1	74.0	5.1	77.9	2.9

Санамж: Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

хийж улмаар хүндрэл, бэрхшээлд илүү өртөмтгий байдаг. Боловсролын түвшин өндөр байх нь ажилд орох боломжуудыг нэмж өгөхөөс гадна эрүүл мэнд сайтай байхын ач холбогдол, нийгэмдээ илүү идэвхитэй оролцоотой байх зэрэг аж байдлын бусад чухал талуудыг ойлгоход тусалдаг.

Хүснэгт 2.7-д ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүдийг өрхийн тэргүүлэгчийн эзэмшсэн боловсролын дээд түвшнээр харуулав. Боловсролын түвшин ба ядуурлын хоорондын хамаарлын талаар дүгнэлт хийхийн өмнө өрхийн тэргүүлэгчдийн боловсролын ерөнхий түвшин харьцангуй өндөр буюу улсын хэмжээгээр арван хүн бүрийн ес нь наад зах нь ЕБС-ийн 8 дугаар анги төгссөн буюу бүрэн бус дунд¹⁴ болон түүнээс дээш боловсрол эзэмшсэн тэргүүлэгчтэй өрхөд, харин арван хүн тутмын нэг нь л боловсролгүй эсвэл бага боловсролтой тэргүүлэгч бүхий өрхөд амьдарч байна гэдгийг хэлэх нь зүйтэй. Бидний таамаглаж байсанчлан, өрхийн тэргүүлэгчийн эзэмшсэн боловсролын түвшин өндөр байх тутам тухайн өрх ядууралд өртөх магадлал багатай байна. Өрхийн тэргүүлэгч бүрэн дундаас дээш боловсролтой байх нь ядууралд өртөх магадлалыг бууруулж байна. Бүрэн дунд боловсролтой тэргүүлэгчтэй өрхөд амьдардаг хүн амын ядуурлын хамралтын хүрээ 38 байна. Бүрэн дундаас бага боловсролтой тэргүүлэгчтэй өрхүүдийн хувьд ядуурлын хамралтын хүрээ ойролцоогоор 54 хувь, харин бүрэн дундаас дээш боловсролтой тэргүүлэгчтэй өрхүүдийн хувьд 16 хувь байна. Энэ хоёр том бүлэг тус бүрийн доторх ялгааг дээрх тоо баримт харуулж чадахгүй байна. Боловсролгүй ба бага боловсролтой тэргүүлэгчтэй өрх ядууралд хамгийн их өртөж байхад, бүрэн бус дунд

боловсролтой тэргүүлэгчтэй өрхүүдийн хувьд ядуурлын хамралтын хүрээ арай бага байна. Дипломын дээд боловсрол бүхий тэргүүлэгчтэй өрхүүд бакалаврын зэрэгтэй өрхүүдийн ядуурлын хамралтын хүрээнээс бага зэрэг доогуур байна. Харин мэргэжлийн боловсролтой тэргүүлэгчтэй өрхүүдийн ядуурлын хамралтын хүрээ нь бусад дунд боловсролтой тэргүүлэгчтэй өрхүүдийнхээс бага боловч харин дипломын дээд боловсролтой болон бакалаврын боловсролтой тэргүүлэгчтэй өрхүүдийнхээс их байна. Хот, хөдөөд дээрх дүгнэлт адилхан хамаатай ч ялгарал нь хотод илүү байна.

¹⁴Бүрэн бус дунд боловсролын сургалтын жилийн тоо нь төгссөн оноос хамаарч байна. 1963 он хүртэл бүрэн бус дунд боловсрол нь 7 жилийн сургалттай байсан. 1964-2004 он хүртэл 8 жил, 2005 оноос 9 жилийн сургалттай болоод байна.

Хүснэгт 2.7. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, өрхийн тэргүүлэгчийн эзэмшсэн боловсролын дээд түвшингээр

	Улсын дундаж	Боловсрол -гүй	Бага дунд	Бүрэн бус дунд	Бүрэн дунд	Мэргэжлийн дээд	Дипломын дээд	Бакалавр	Магистр	Доктор	Бусад
Ядуурлын хамралтын хүрээ	39.2 (0.9)	61.0 (2.7)	57.5 (1.8)	51.8 (1.4)	37.8 (1.2)	29.5 (1.8)	12.6 (1.5)	15.1 (1.6)	4.5 (2.9)	0.0	0.0
Ядуурлын гүнзгийрэлт	11.3 (0.3)	21.1 (1.4)	18.6 (0.9)	15.7 (0.6)	10.5 (0.5)	7.0 (0.5)	2.6 (0.4)	2.7 (0.4)	1.3 (1.0)	0.0	0.0
Ядуурлын мэдрэмж	4.6 (0.2)	9.9 (1.0)	8.0 (0.5)	6.4 (0.3)	4.1 (0.3)	2.4 (0.2)	0.8 (0.2)	0.8 (0.2)	0.7 (0.6)	0.0	0.0
<i>Нэмэлт үзүүлэлтүүд:</i>											
Хүн амын хувийн жин (%)	100.0	3.8	12.1	24.2	31.3	10.8	8.5	8.3	0.9	0.1	0.1
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин (%)	100.0	5.9	17.7	32.0	30.2	8.2	2.7	3.2	0.1	0.0	0.0
Өрхийн ам бүлийн тоо	3.8	3.4	3.4	4.0	4.0	3.9	3.6	3.5	3.5	3.3	4.1
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	38.5	52.0	49.7	37.2	33.9	37.5	39.8	35.1	32.6	51.8	27.3
Хүүхдийн тоо (ам бүлд эзлэх хувийн жин)	25.5	23.6	21.4	28.2	27.9	22.8	17.5	28.5	23.6	24.8	16.9
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	45.0	51.1	51.5	43.3	41.5	49.0	52.0	37.2	41.7	49.7	47.9
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх (%)	78.2	71.1	73.0	84.6	80.2	71.5	73.0	79.6	74.3	78.6	77.3

Санамж: Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт албааг хаалтанд харуулаа.
Эх сурвалж: ӨНЗЭС 2010.

2.4.4 Ажил эрхлэлт

Өрхийн аж байдлыг тодорхойлогч өөр нэг чухал хүчин зүйл бол өрхийн гишүүдийн, түүний дотор өрхийн тэргүүлэгчийн хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, тухайлбал хөдөлмөр эрхлэх боломж, эрхэлж байгаа ажлын төрөл болно. Хүснэгт 2.8-д ядуурлын талаарх мэдээллийг ажиллах хүчний оролцоо, ажил эрхлэлтийн үндсэн салбараар харуулав.¹⁵ Өрхийн тэргүүлэгч нь ажил эрхэлж байгаа өрхөд амьдарч байгаа хүн амын амьжиргааны түвшин, өрхийн тэргүүлэгч нь ажилгүй өрхүүдийн хүн амын амьжиргааны түвшнээс өндөр, мөн ажиллах хүчнээс гадуурх өрхийн тэргүүлэгчтэй өрхүүдийнхээс ч арай өндөр байна.

Ажил эрхэлж байгаа тэргүүлэгчтэй өрхүүдийн дундаас үйлчилгээний салбарт ажиллаж байгаа тэргүүлэгчтэй өрхийн ядуурлын түвшин аж үйлдвэрийн салбарт өрхийн тэргүүлэгч нь ажилладаг өрх болон хөдөө аж ахуйд ажиллаж байгаа тэргүүлэгчтэй өрхөөс (энэ тохиолдолд нилээд хэмжээгээр) бага байна.

Ядуучуудын аравны дөрөв нь өрхийн тэргүүлэгч нь хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлд ажилладаг, аравны хоёр нь үйлчилгээний салбарт ажилладаг, аравны хоёр орчим нь аж үйлдвэрийн салбарт ажилладаг тэргүүлэгчтэй өрхөд амьдарч байгаа бөгөөд аравны гурав орчим нь өрхийн тэргүүлэгч нь сүүлийн нэг жилийн хугацаанд огт ажил эрхлээгүй өрхөд амьдарч байна. Хөдөө аж ахуйд ажиллагсдын хувийн жин буурч, үйлчилгээний салбарынх өсч байгааг эс тооцвол нийт хүн амын тархалт үүнтэй ойролцоо байна.

Ядуурал болон ажил эрхлэлтийн хамаарлыг өрхийн тэргүүлэгчийн ажил эрхлэлтийн салбараар нь нарийвчлан судалж болно. Хүснэгт 2.9-д өрхийн тэргүүлэгчийг мал малладаг, хувийн салбар, төсвийн байгууллага, мөн төрийн өмчийн аж ахуйн нэгжид эрхэлдэгээр нь ялган харуулав.¹⁶ Түүнчлэн ажиллах хүчнээс гадуур байгаа хүн амыг тэтгэвэр авагч болон бусад гэж ангилсан.

Энэ хүснэгтээс дараах дүгнэлтүүдийг хийж болно.

Нэгдүгээрт, өрхийн тэргүүлэгч нь бусад салбарт ажиллаж байгаа өрхүүдтэй харьцуулахад мал аж ахуй эрхэлдэг тэргүүлэгчтэй өрх ядууралд илүү их өртсөн байна.

Хоёрдугаарт, төрийн болон төсвийн байгууллага, ялангуяа төрийн өмчийн аж ахуйн газарт ажиллаж байгаа тэргүүлэгчтэй өрхүүдийн амьжиргааны түвшин хувийн хэвшилд ажиллагчдынхаас илүү сайн байна.

Гуравдугаарт, өрхийн тэргүүлэгч нь хувийн хэвшилд ажиллаж байгаа өрхүүдийн амьжиргааны түвшин мал аж ахуй эрхлэгчдийн амьжиргааны түвшингээс илүү сайн байна.

Дөрөвдүгээрт, өрхийн тэргүүлэгч нь ажил эрхлээгүй өрхүүдийн хувьд ядууралд өртөх магадлал 50 хувиас өндөр байна. Тэд нийт ядуучуудын аравны хоёр орчмыг эзэлж байна.

Тавдугаарт, дээрх өрхүүдээс маш ялгаатай хоёр бүлэг байгаа нь өрхийн тэргүүлэгч нь хөдөлмөрийн зах зээлд оролцоогүй өрхүүд (тэтгэвэр авагчид

¹⁵ Хэрэв тухайн хүн сүүлийн жил ажил эрхэлсэн, ажил эрхлээгүй боловч байнгын ажилтай, эсвэл ажилгүй бөгөөд ажил хайсан бол ажиллах хүчинд орно. Хэрэв үгүй бол ажиллах хүчинд тооцогдохгүй.

¹⁶ Улсын үйлдвэрийн газруудын ихэнх нь тээвэр, уул уурхай, эрчим хүч, ахуйн үйлчилгээ зэрэг цөөхөн салбарт үйл ажиллагаа явуулж байна.

ба тэтгэвэр авдаггүй хүмүүс) юм. Энэ хоёр бүлгийн хувьд өрхийн тэргүүлэгч нь тэтгэвэр авдаг өрхүүдийн ядууралд хамрагдах магадлал нь тэтгэвэр авдаггүй өрхүүдтэй харьцуулахад бага буюу тус бүр 35 хувь, 31 хувь байна. Гэвч өрхийн тэргүүлэгч нь тэтгэвэр авдаг бүлэг ядуучуудын илүү өндөр хувь буюу 11 хувийг бүрдүүлж байхад нөгөө бүлэг нь дөнгөж 1 хувийг бүрдүүлж байна.

Зургаадугаарт, Өрхийн тэргүүлэгч нь ажиллах хүчнээс гадуурх бүлэгт багтах өрхүүдийг бусад бүлгүүдтэй харьцуулахад сонирхолтой мэдээлэл үр дүн гарч байна. Өрхийн ам бүлийн тоо, хүүхдийн тоо нь нэлээн бага байна. Өрхийн тэргүүлэгчийнх нь дундаж нас нь бусад бүлгүүдтэй харьцуулахад тэтгэвэр, тэтгэмж авагчдынх нэлээн өндөр, харин авдаггүй бүлгийнх хамгийн бага байна.

Хүснэгт 2.8. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, өрхийн тэргүүлэгчийн ажиллах хүчний оролцооны байдлаар

	Улсын дундаж		Ажилтай			Ажилгүй хүчнээс гадуур
	Нийт	Хөдөө аж ахуй	Аж үйлдвэр	Үйлчилгээ	Ажилгүй	
Ядуурлын хамралтын хүрээ	39.2 (0.9)	54.6 (1.6)	38.8 (1.7)	24.6 (1.1)	51.0 (1.8)	34.4 (1.7)
Ядуурлын гүнзгийрэлт	11.3 (0.3)	16.8 (0.8)	10.9 (0.6)	6.1 (0.3)	16.8 (0.8)	9.2 (0.6)
Ядуурлын мэдрэмж	4.6 (0.2)	6.9 (0.5)	4.3 (0.3)	2.2 (0.2)	7.4 (0.5)	3.5 (0.3)
Нэмэлт үзүүлэлтүүд:						
Хүн амын хувийн жин (%)	100.0	26.3	16.1	32.6	11.8	13.2
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин (%)	100.0	36.6	15.9	20.5	15.4	11.6
Өрхийн ам бүлийн тоо	3.8	4.0	4.1	3.9	3.9	3.0
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	38.5	37.7	32.4	31.6	29.5	64.6
Хүүхдийн тоо (ам бүлд эзлэх хувийн жин)	25.5	30.8	29.9	27.3	24.9	10.6
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	45.0	40.5	40.0	41.4	42.6	64.6
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх (%)	78.2	91.1	89.1	78.2	71.2	54.4

Санамж: Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав.
Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт 2.9. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, өрхийн тэргүүлэгчийн ажил эрхлэлтийн салбараар

	Улсын дундаж				Ажил эрхэлдэг				Ажил эрхлээгүй		Ажилах хүчнээс гадуур	
	Малчин	Хувийн	Улсын үйлдвэр	Төрийн өмчит	Бусад	Ажил эрхлээгүй	Тэтгэмж авагч	Бусад	Тэтгэмж авагч	Бусад	Тэтгэмж авагч	
												Улсын үйлдвэр
Ядуурлын хамралтын хүрээ	39.2 (0.9)	56.4 (1.7)	31.6 (1.2)	26.1 (1.6)	25.9 (4.5)	24.5 (6.7)	51.0 (1.8)	34.6 (1.8)	30.6 (5.4)			
Ядуурлын гүнзгийрэлт	11.3 (0.3)	17.2 (0.9)	8.6 (0.4)	6.6 (0.6)	6.9 (1.3)	4.6 (1.4)	16.8 (0.8)	9.2 (0.7)	8.9 (2.1)			
Ядуурлын мэдрэмж	4.6 (0.2)	7.1 (0.5)	3.3 (0.2)	2.4 (0.3)	2.6 (0.6)	1.1 (0.4)	7.4 (0.5)	3.5 (0.3)	3.9 (1.1)			
Нэмэлт үзүүлэлтүүд:												
Хүн амын хувийн жин (%)	100.0	23.1	37.2	12.4	1.6	0.5	11.8	12.3	0.9			
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин (%)	100.0	33.3	30.1	8.3	1.1	0.3	15.4	10.9	0.7			
Өрхийн ам бүлийн тоо	3.8	4.0	4.0	3.9	3.8	4.1	3.9	3.0	3.0			
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	38.5	38.1	32.6	30.4	30.4	33.6	29.5	67.9	19.4			
Хүүхдийн тоо (ам бүлд эзлэх хувийн жин)	25.5	30.9	28.9	26.4	28.7	27.5	24.9	10.6	11.1			
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	45.0	40.4	40.7	41.8	40.4	42.9	42.6	66.8	33.6			
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх (%)	78.2	91.7	83.4	77.4	81.1	91.8	71.2	53.5	65.9			

Санамж: Тэтгэмж авагч гэдэгт төрөөс ямар нэгэн төрлийн тэтгэээр, тэтгэмж авч байгаа бүх өрхийн тэргүүлэгчийг хамрууллаа. Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав. Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

2.5 Хөрөнгө

Хөрөнгө өмчлөлийн байдал нь хүн амын амьжиргааны түвшинг тодорхойлох бас нэг чухал хүчин зүйл билээ. Хөрөнгийн чадавхитай байх нь айл өрхийн эдийн засгийн тогтворгүй байдал, хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэл дэх улирлын өөрчлөлт, нөлөөллийг арилгах боломжийг олгоно. Хэрэв өрхийн үндсэн орлого ологч нь гэнэт ажилгүй болох, цас зуд, ган гачиг, усны үер зэрэг байгалийн гэнэтийн гамшиг тохиолдох зэрэг эрсдэлд орох үед өрхийн хэрэглээгээ хангахын тулд өрх нь үл хөдлөх хөрөнгөө ашигладаг. Үндсэн хөрөнгө нь ерөнхийдөө зээлийн зах зээлд оролцоход маш чухал үүрэгтэй. Тиймээс баялгийн энэ үзүүлэлтийг тухайн өрхийг эрсдэлд өртөхөөс хамгаалдаг даатгал гэж ойлгож болно. Энд мал, газар гэсэн хоёр төрлийн хөрөнгийн талаар авч үзье.

2.5.1 Мал

Манай улсын хувьд мал сүрэг нь айл өрхүүдийн амин чухал хөрөнгө, хөдөө аж ахуйн салбарын үндсэн үйлдвэрлэл болдог давхар ач холбогдолтой. Ажил эрхэлдэг арван хүн тутмын хамгийн багадаа дөрөв нь мал маллах болон мал аж ахуйн үйлдвэрлэлтэй холбоотой хөдөлмөр эрхэлж байна. Таван хошуу малын төрөл тус бүр нь өрхийн амьжиргаанд өөр өөрийн онцлогоос хамааран дэмжлэг, боломжийг олгодог. Тухайлбал ямаатай өрх нь ноолуурын бизнест оролцох, хонь эсвэл тэмээтэй байх нь ноосны худалдаа хийх, үхэр, адуутай байх нь мах, сүү, цагаан идээ боловсруулах гэх мэт онцлог давуу боломжуудыг бий болгодог.

Малтай өрхийг таван хошуу малын төрөл болон хот, хөдөөгөөр Хүснэгт 2.10-д харуулав. Арван хүн тутмын бараг дөрөв

нь малтай байна. Хүн амын ойролцоогоор аравны хоёроос аравны гурав нь үхэр, адуу, ямаа, хоньтой байхад аравны нэг хүрэхгүй нь тэмээтэй байна. Үүнийг байршлаар авч үзвэл ялгаатай байх ба хотын хүн амын 10 хүрэхгүй хувь нь, хөдөөгийн 10 хүн тутмын 8 нь малтай байна. Улаанбаатар хотод малтай өрхийн тоо хамгийн цөөн, харин хөдөө нутагт хүн амын бараг 90 орчим хувь нь аль нэг төрлийн малтай байна. Малтай өрхийг бүс нутгаар нь авч үзэхэд ийм эрс ялгаа байхгүй бөгөөд малтай хүн амын эзлэх хувь хэмжээ Баруун бүсэд хамгийн өндөр, ялангуяа хонь, ямаатай хүн амын эзлэх хувь хэмжээ бүр өндөр байна. Гэхдээ бод малын өмчлөл 2007-2008 онтой харьцуулахад Зүүн бүсэд 47 хувиас 56 хувь, Хангайн бүсэд 60 хувиас 63 хувь болж нэмэгдсэн байхад бусад бүсэд ойролцоо байна.

Малтай өрхүүдийг хооронд нь харьцуулан судлахын тулд малын тоог нэгтгэн бодод шилжүүлэн тооцов. Ингэхэд малчдын дунд бод-д шилжүүлснээр нэг хүнд ногдох малын тоо 10 бод буюу 10 адуутай тэнцүү байна.¹⁷ (Хүснэгт 2.10) 2002-2003 онд малтай хүмүүсийн хувийн жин манай судалгааны үеийнхтэй адилхан байсан боловч харин малын дундаж тоо нь 7 бод байсантай харьцуулахад ахиц нилээн гарчээ. Малтай нэг хүнд ногдох малын дундаж тоо хөдөөд хотынхоос хоёр дахин их байна. Хүн амын суурьшлаар авч үзэхэд хөдөөд нэг хүнд ногдох малын дундаж тоо ч олон болж байна. Бүс нутгаар авч үзэхэд Зүүн бүсэд нэг хүнд ногдох малын тоо хамгийн олон байгаа бөгөөд энэ бүс нутагт үхэр, адуутай хүний хувь хэмжээ их байгаа нь үүнд нөлөөлж байна. Энэ бүс нутаг нь өргөн уудам тал нутаг, өвс ногоо ихтэй бэлчээртэй учир мал маллахад хамгийн тохиромжтой, нөгөө талаас, Баруун бүсэд таван хошуу

¹⁷ Малын тоог нэгтгэн тоолохын тулд бодод шилжүүлэх коэффициентийг хэрэглэв. Малын тоог бодод шилжүүлэх коэффициент: 1 бод=1 адуу = 1 үхэр = 0.67 тэмээ = 6 хонь = 8 ямаа

Хүснэгт 2.10. Мал аж ахуй эрхлэлт

	Үхэр		Адуу		Тэмээ		Хонь		Ямаа		Бод	
	Малчид (%)	Малын дундаж тоо	Малчид (%)	Малын дундаж тоо	Малчид (%)	Малын дундаж тоо	Малчид (%)	Малын дундаж тоо	Малчид (%)	Малын дундаж тоо	Малчид (%)	Малын дундаж тоо
Улсын дундаж	28.7	3.1	26.3	3.1	5.5	2.2	33.3	22.2	34.9	19.6	38.7	10.3
Хот	5.5	2.6	3.1	3.1	0.4	2.5	5.4	16.3	6.1	13.3	8.5	5.9
Хөдөө	57.5	3.1	55.1	3.1	11.8	2.2	67.9	22.8	70.5	20.2	76.1	10.9
Улаанбаатар	1.5	2.7	0.6	1.2	0.0	0.2	0.6	18.8	0.8	11.3	1.8	4.5
Аймгийн төв	12.1	2.6	7.1	3.4	1.0	2.6	13.3	16.1	15.0	13.5	19.7	6.1
Сумын төв	39.0	2.2	28.0	2.4	3.1	2.4	41.2	13.1	44.5	11.4	53.1	6.0
Хөдөө нутаг	70.4	3.4	74.2	3.3	18.0	2.2	86.7	26.1	88.8	23.3	92.3	12.8
Баруун	54.6	1.6	49.4	1.7	12.0	1.2	61.5	17.4	65.4	16.9	69.6	7.3
Хангай	44.4	4.0	42.7	3.4	3.1	1.4	57.5	21.7	59.8	20.2	63.5	10.8
Төв а/	27.0	3.2	24.4	4.4	10.2	4.2	33.6	28.4	34.3	25.1	41.2	12.7
Зүүн	48.6	4.3	44.7	4.7	10.3	1.1	45.2	28.3	47.8	17.4	56.2	13.4
Ядуу бус	25.8	3.7	22.5	4.1	5.2	2.9	28.1	28.6	29.1	22.4	33.1	12.9
Ядуу	33.3	2.2	32.4	2.1	6.0	1.3	41.5	15.6	43.9	16.6	47.4	7.4

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй.

Санамж: Малын тоог бодод шилжүүлсэн. Ингэхдээ малыг адуутай адилтгаж тооцдог.

Нэг бод нь нэг адуу, нэг үхэр, 0.67 тэмээ, 6 хонь буюу 8 ямаатай тэнцүү гэж тооцдог. Сарлаагчид үхэрт тооцсон.

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

мал тус бүрийн өмчлөлийн хэмжээ буюу малтай хүний хувийн жин хамгийн их боловч малтай нэг хүнд ногдох малын дундаж тоо хамгийн бага байна. Эцэст нь ядуу олон хүн мал маллаж байгаа ч тэдний өмчилж байгаа малын дундаж тоо нь ядуу бус хүн амын малын дундаж тооноос илт цөөн байна. Малын бүх төрөл тус бүрт дээрхитэй төстэй дүр зураг ажиглагдаж байна.

Мал аж ахуй эрхлэлт, амьжиргааны түвшний хооронд ямар хамаарал байна вэ? Хүснэгт 2.11-т ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүдийг мал аж ахуй эрхэлдэг өрхүүдээр, хот, хөдөөгөөр, малын төрөл бүр дээр харьцуулж харуулав. Мал аж ахуй эрхлэлтийн байдал хот, хөдөөгөөр маш ялгаатай байна. Хот, суурин газарт мал аж ахуй эрхэлж байгаа хүн амыг малгүй хүн амтай харьцуулахад ядууралд өртөх нь илүү байгаа нь хот, суурин газарт зөвхөн хөдөө аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэх нь хангалттай биш бөгөөд өрхүүд амьжиргаагаа дээшлүүлэхийн тулд олон төрлийн үйл ажиллагааг зэрэг эрхлэх хэрэгтэйг харуулж байна.

Мал аж ахуй эрхэлж байгаа хүн амыг малгүй хүн амтай харьцуулахад ядуурлын хамралтын хүрээ, ядуурлын гүнзгийрэлт, ядуурлын мэдрэмж нь хөдөөд мөн адил өндөр байна. Хөдөөгийн малчин хүн амын ядуурлын хамралтын хүрээ нь 2007-2008 оны судалгааны дүнтэй харьцуулахад 46.7 хувиас 49.7 хувь болж өссөн байхад малчин бус хүн амын ядуурлын хамралтын хүрээ 46.2 хувиас 41.6 хувь буурсан дүр зураг ажиглагдаж байна.

Эндээс бид хөдөөд мал аж ахуй эрхлэх нь ядуурлаас хамгаалж чадахгүй байна гэсэн дүгнэлтийг шууд хийж болохгүй бөгөөд энд олон хүчин зүйл нөлөөлж байгааг анхаарах хэрэгтэй юм. 2007-2008 онд хөдөөгийн малчдын дунд ядуурлын хамралтын хүрээ нь хөдөөгийн мал малладаггүй хүмүүсийнхтэй ойролцоо байсан бол 2010 оны судалгаагаар өөрчлөгдсөн үр дүн гарч байна. Малын тоо толгойн нөлөө хэр байна вэ? Зураг 2.2-т нэг малчинд ногдох малын тооноос ядуурлын хамралтын хүрээ хэрхэн хамаарч байгааг харуулав. Хот, хөдөө аль алинд нь малтай нэг хүнд ногдох малын тоо

Хүснэгт 2.11. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, мал аж ахуй эрхлэлтийн байдлаар

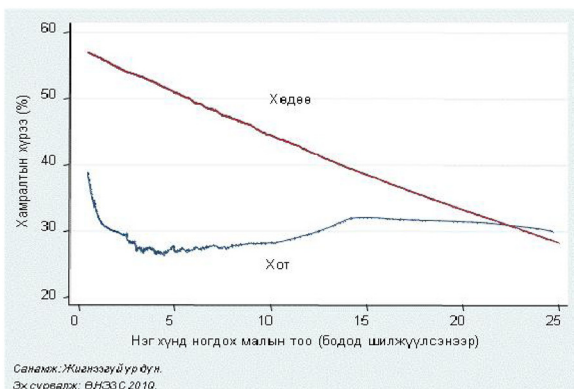
	Улсын дундаж		Хот		Хөдөө	
	Малчин бус	Малчин	Малчин бус	Малчин	Малчин бус	Малчин
Ядуурлын хамралтын хүрээ	33.6 (1.0)	48.0 (1.4)	31.9 (1.2)	35.3 (3.2)	41.6 (2.1)	49.7 (1.5)
Ядуурлын гүнзгийрэлт	9.5 (0.4)	14.2 (0.6)	8.7 (0.4)	8.8 (1.0)	13.6 (0.9)	14.9 (0.7)
Ядуурлын мэдрэмж	3.8 (0.2)	5.8 (0.4)	3.4 (0.2)	3.1 (0.4)	5.9 (0.5)	6.1 (0.4)
<i>Нэмэлт үзүүлэлтүүд:</i>						
Хүн амын хувийн жин (%)	61.3	38.7	91.5	8.5	23.9	76.1
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин (%)	52.6	47.4	90.7	9.3	20.8	79.2
Өрхийн ам бүлийн тоо	3.7	4.0	3.8	4.2	3.3	4.0
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	37.2	40.8	36.8	39.8	39.0	40.9
Хүүхдийн тоо (ам бүлд эзлэх хувийн жин)	23.9	28.2	23.9	27.4	23.8	28.3
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	45.6	44.0	45.7	45.7	45.0	43.8
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх (%)	72.3	88.2	72.6	87.1	71.3	88.3

Санамж: Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав.
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

өсөхөд ядуурлын хамралтын хүрээ буурч нэг хүнд ногдох малын тоо болон тухайн өрхийн амьжиргааны түвшний хооронд шууд хамааралтай байгааг харуулж байна. Хот, хөдөө аль алинд нь малчин өрхүүдийн амьжиргаа нь малчин бус өрхүүдийнхөөс доогуур байгаа хэдий ч малтай өрхүүдийнхээ дунд бол малын тоо олон байх тусам амьжиргааны түвшин нь сайжирч байна. Олон малтай байх тусам бүтээмж дээшлэх бөгөөд, үүний зэрэгцээ аль болох олон төрлийн үйл ажиллагаа явуулснаар зөвхөн тодорхой нэг төрлийн үйл ажиллагаанаас хамаарч сөрөг үр дагаварт хүрэх нөлөөллүүдийн учруулах магадлал илүү байдгийг анхаарах хэрэгтэй. Малчдын 75 хувь нь доод тал нь (5 хошуу малын) гурван төрлийн малтай байгаа бодит байдлаас энэ таамаглалыг дэвшүүлж байна.¹⁸

газар тариалан эрхлэхэд тохиромжгүй, цаг агаарын хүндрэл үүсэхэд ургац алдана. Хоёрдугаарт, хөрсний чанар муу, нийт газрын тун бага хувийг усжуулсан учраас бүтээмжид сөргөөр нөлөөлдөг. Гуравдугаарт, газар тариаланд мал аж ахуйг бодвол хөдөлмөр, капитал аль алинд нь илүү их хөрөнгө шаарддаг байж болох талтай. Дөрөвдүгээрт, өрхүүд газар тариаланг мал аж ахуй шиг уламжлан эрхэлж байгаагүй, саяхныг хүртэл газар тариалангийн үйл ажиллагаа бараг бүхэлдээ улсын хэвшилд хамаардаг байсан. Тавдугаарт, уламжлалт аргаар мал маллахад зайлшгүй нүүдэллэн амьдрах болдог тул газар тариаланг хослуулан эрхлэхэд тохиромжгүй байдаг.

Зураг 2.2. Ядуурал ба малын тоо

2.5.2 Газар

Газар нь өрхүүдийн, ялангуяа хөдөө аж ахуй эрхэлдэг өрхүүдийн хувьд хамгийн чухал хөрөнгийн нэг. Манай улсад мал аж ахуйтай харьцуулахад газар тариалангийн хөгжил хязгаарлагдмал. Нэгдүгээрт, уур амьсгалын эрс тэс нөхцөлд

¹⁸ Өөр нэг байж болох нөхцөл бол хэрэв өрх зөвхөн 1-2 төрлийн мал бүхий сүрэгтэй байх нь тэдэнд эдгээр үйл ажиллагаанд мэргэших болон үйлдвэрлэлийн процесст эдийн засгийн тодорхой түвшинд хүрэх боломжийг олгодог.

Хүснэгт 2.12. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, газар өмчлөлийн байдлаар

	Улсын дундаж		Хот		Хөдөө	
	Газаргүй	Газартай	Газаргүй	Газартай	Газаргүй	Газартай
Ядуурлын хамралтын хүрээ	40.5 (1.2)	37.8 (1.1)	30.1 (1.6)	34.2 (1.3)	52.0 (1.7)	42.7 (1.7)
Ядуурлын гүнзгийрэлт	12.3 (0.5)	10.4 (0.4)	8.4 (0.5)	9.0 (0.5)	16.6 (0.8)	12.2 (0.7)
Ядуурлын мэдрэмж	5.1 (0.3)	4.0 (0.2)	3.3 (0.2)	3.4 (0.2)	7.2 (0.5)	4.8 (0.3)
<i>Нэмэлт үзүүлэлтүүд:</i>						
Хүн амын хувийн жин (%)	51.5	48.5	48.8	51.2	54.7	45.3
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин (%)	53.2	46.8	45.6	54.4	59.5	40.5
Өрхийн ам бүлийн тоо	3.6	4.1	3.6	4.1	3.6	4.1
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	39.5	37.4	37.9	36.1	41.1	39.3
Хүүхдийн тоо (ам бүлд эзлэх хувийн жин)	25.7	25.2	24.3	24.0	27.2	26.9
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	44.0	46.2	44.9	46.7	43.0	45.7
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх (%)	75.6	81.3	70.0	77.7	81.7	86.4

Санамж: Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав.

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Өрхийн судалгааны дүнгээр хоёр хүн тутмын нэг нь тариалангийн газар өмчилдөг буюу эсвэл тариалангийн зорилгоор газар ашигладаг өрхөд амьдарч байна. Хот, хөдөөд энэ үзүүлэлт ойролцоо байна. Улсын хэмжээгээр газар эзэмшигч хүн амын амьжиргаа нь газар эзэмшдэггүй хүн амаас дээгүүр байгаа хэдий ч хот, суурин газарт газар өмчлөх буюу эзэмшдэг хүн амын ядуурлын хамралтын хүрээ нь газаргүй хүн амынхаас өндөр байна. Харин хөдөөд газар өмчлөх буюу эзэмшдэг хүн амын ядуурлын хамралтын хүрээ нь газаргүй хүн амынхаас доогуур байна. Газар өмчлөгч арван хүн тутмын найм нь газраа бүгдийг нь буюу зарим хэсгийг тариа, ногоо тарихад ашиглаж байгаа буюу газар өмчлөгчдийн дийлэнх нь газраа үр ашигтайгаар ашиглаж байна. Сүүлийн жилүүдэд атар эзэмших хөдөлгөөн өрнөж, газар тариалангийн бүс нутгуудад газар тариалан эрхлэх нь эрс нэмэгдэж байгаа нь тухайн өрхийн амьжиргааг дээшлүүлэхэд төдийгүй хүн амыг эх орны хүнсний ногоо, үйлдвэрлэлийг түүхий эдээр хангахад нааштай ахиц гарч, улмаар нийт хүн амын амьжиргаанд эерэгээр нөлөөлж байна.

2.6 Сууц

Хүн амын амьжиргааны түвшинг тодорхойлох гол үзүүлэлтийн нэг нь тухайн өрх, хүний эзэмшиж байгаа сууцны төрөл болон дэд бүтцийн үндсэн үйлчилгээнд хамрагдсан байдал юм. Өрхийн сууцны нөхцөл, ахуйн үйлчилгээ сайжирснаар өрх, хүн ам нь эмзэг байдлаас гарах улмаар тэдний цаашид сонголт хийх боломж нэмэгдэж, аж байдлаа хурдан дээшлүүлнэ. Дэд бүтцийн хөгжил сайн байх нь өрхийн гишүүдийн тухтай амьдрах нөхцөл, бүтээмжийг нэмэгдүүлэх бололцоог олгодог. Тухайлбал, төвлөрсөн усан хангамжийн системтэй холбогдож ундны шаардлага хангасан ус хэрэглэж байгаа өрх, хүн амыг гэрээсээ хагас цаг гаруй явж хэрэглээний усаа авч байгаа өрх, хүн амтай харьцуулахад мэдээж ахуйн давуутай нөхцөлд амьдарч байна. Энд өрх, хүн амын сууцны төрөл болон тэдний дэд бүтцийн үндсэн үйлчилгээг хүртэж байгаа байдлын талаар авч үзнэ.

2.6.1 Сууцны төрөл

Монгол улсын хүн амын сууцны хамгийн нийтлэг нэг төрөл бол гэрт. Нийт хүн амын 46 хувь нь гэрт, аравны гурав нь сууцны тусдаа байшинд, аравны хоёр хүрэхгүй хувь нь нийтийн орон сууцны байшин доторх сууцанд (цаашид, нийтийн тохилог сууц гэнэ) амьдарч байна. Суурьшлаар нь авч үзэхэд хотын бараг арван хүн тутмын дөрөв нь сууцны тусдаа байшинд, арван хүн тутмын гурав нь нийтийн тохилог сууцанд, мөн арван хүн тутмын гурав нь гэрт амьдарч байна. Харин хөдөөгийн хүн амын аравны долоо нь гэрт, аравны гурав орчим нь сууцны тусдаа байшинд, үлдсэн нь нийтийн тохилог сууцанд амьдарч байна. Хүснэгт 2.13-т ядуурал сууцны төрөлтэй ямар хамааралтай байгааг харуулав. Ядуурлын түвшин гэрт амьдран суугчдын дунд харьцангуй өндөр, сууцны тусдаа байшинд амьдрагчдын хувьд үүнээс арай бага, харин нийтийн тохилог сууцанд амьдрагчдын дунд хамгийн бага байна. Хотод ч хөдөөд ч энэ чиг хандлага адил байна.

Жишээ нь, гэрт суугчдын бараг хагас нь хот, хөдөөд амьдардгаас үл хамааран ядуу байна. Гэтэл хотод нийтийн тохилог сууцанд амьдрагчдын 10 хувь нь ядуу байхад хөдөөд нийтийн тохилог сууцанд суугчдын 16 хувь нь ядуу байна. Гэрт амьдрагсад илүү ядуу байх хандлагатай буюу арван хүн тутмын зургаа нь ядуу, сууцны тусдаа байшинд амьдрагсдын аравны гурав, харин сууцны тохилог байранд амьдрагсдын бараг аравны нэг хүрэхгүй шахам нь ядуу байна. Гэхдээ Улаанбаатар хот болон аймгийн төвд хүн амын 28 хувь нь, харин ядуучуудын тэн хагас нь гэрт амьдарч байхад нийтийн тохилог сууцанд амьдардаг хүмүүс яг адилхан 28 хувь болж байгаа ч ядуучуудын дөнгөж 9 хувийг эзэлж байна. Хөдөөд сууцны төрөл тус бүрд ядуучуудын тархалт нь нийт хүн амын тархалттай ойролцоо буюу арван хүн тутмын долоо нь гэрт, үлдсэн нь байшинд амьдарч байна.

Хүснэгт 2.13. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, сууцны төрлөөр

	Улсын дундаж			Хот			Хөдөө				
	Гэр		Бусад	Гэр		Бусад	Гэр		Бусад		
	Тохилгог сууц	Байшин сууц	Бусад сууц	Тохилгог сууц	Байшин сууц	Бусад сууц	Тохилгог сууц	Байшин сууц	Бусад сууц		
Ядуурлын хамралтын хүрээ	55.2 (1.1)	10.7 (1.3)	33.4 (1.2)	22.6 (4.2)	55.8 (1.7)	31.8 (1.4)	22.7 (5.1)	54.9 (1.5)	15.9 (3.1)	36.5 (2.3)	22.4 (7.2)
Ядуурлын гүнзгийрэлт	17.0 (0.6)	2.3 (0.3)	8.8 (0.4)	5.6 (1.2)	16.4 (0.7)	8.2 (0.5)	5.4 (1.4)	17.3 (0.8)	4.2 (1.2)	10.0 (0.8)	6.0 (2.2)
Ядуурлын мэдрэмж	7.1 (0.3)	0.8 (0.1)	3.3 (0.2)	1.7 (0.4)	6.7 (0.4)	3.0 (0.2)	1.6 (0.5)	7.4 (0.4)	1.8 (0.6)	3.7 (0.4)	1.9 (0.8)
<i>Нэмэлт үзүүлэлтүүд:</i>											
Хүн амын хувийн жин (%)	45.8	17.8	34.6	1.8	28.3	41.2	2.0	67.5	4.5	26.4	1.6
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин (%)	64.6	4.9	29.5	1.0	49.1	40.6	1.4	77.6	1.5	20.2	0.7
Өрхийн ам бүлийн тоо	3.8	3.5	4.0	3.6	3.9	4.1	3.5	3.7	3.6	4.0	3.6
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	41.2	36.0	36.7	32.8	39.9	35.8	33.5	41.9	32.7	38.4	31.6
Хүүхдийн тоо (ам бүлд эзлэх хувийн жин)	27.4	22.3	24.8	24.1	27.0	24.2	21.5	27.5	25.9	26.0	28.2
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	44.2	45.4	46.0	43.1	45.1	46.2	44.9	43.8	41.9	45.7	40.1
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй ерх (%)	80.7	71.8	78.8	70.2	74.1	76.1	65.8	84.1	78.6	84.0	77.1

Санамж: Бусад сууцанд оюутны дотуур байр, компаний ажилчдын байр болон айл, өрхөд зориулаагүй бусад байшинуудыг оруулав. Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав. Эх сурвалж: ӨНЗЭС 2010.

2.6.2 Дэд бүтцийн үйлчилгээ

Хүн амыг сайжруулсан усан хангамж, эрүүл ахуйн шаардлага хангасан ариун цэврийн байгууламж, цахилгаан, эрчим хүч зэрэг дэд бүтцийн үйлчилгээгээр хангаснаар хүн амын амьжиргааны түвшин дээшилнэ.¹⁹ Шаардлага хангаагүй усан хангамж болон ариун цэврийн байгууламж нь хүн амын эрүүл мэндэд шууд нөлөөлж, өвчлөл, түүний дэгдэлтийг нэмэгдүүлж, шаардлагагүй зардлыг буй болгон хүн амын амьжиргаанд сөргөөр нөлөөлнө. Цахилгаан, эрчим хүчний дутагдал нь хүн амын боловсрол, хөрөнгө оруулалтанд сөрөг нөлөө үзүүлнэ. Тэгвэл аж байдлын энэ үзүүлэлтүүд ямар байна вэ?

Ядуурал нь дэд бүтцийн үндсэн үйлчилгээнүүдийн хүртээмжээс хэрхэн хамаарч байгааг Хүснэгт 2.14 ба 2.15-д үзүүлэв. Өрхийн судалгааны дүнгээр хүн амын 55.2 хувь нь сайжруулсан усан хангамжтай, 54.7 хувь нь эрүүл ахуйн шаардлага хангасан ариун цэврийн байгууламжтай, 76.8 хувь нь цахилгаан эрчим хүчээр хангагдаж, нийт хүн амын аравны гурав гаруй нь дээрх гурван үйлчилгээг бүгдийг нь хүртэж байна. Ариун цэврийн байгууламж, цахилгааны хангамж 2007-2008 оныхтой харьцуулахад сайжирсан, дээрхи гурван үйлчилгээг бүгдийг нь хүртэж байгаа хүн амын хувь хэмжээ нэмэгдсэн байна. Эдгээр үйлчилгээний хүртээмж нь хотод хөдөөгийнхөөс өндөр байна. Жишээ нь хотын хүн амын 70.3 хувь, хөдөөгийн хүн амын 35.5 хувь нь эрүүл ахуйн шаардлага хангасан ариун цэврийн байгууламжтай байна. Хотын хүн ам үндсэндээ цахилгаан

эрчим хүчээр хангагдсан байхад хөдөөд хүн амын 50 орчим хувь нь цахилгаан эрчим хүчний үйлчилгээг авч байна.

Дээр дурьдсан хоёр хүснэгтэнд харуулсан мэдээлэлд хөдөөд нарны эрчим хүчний хэрэглээ эрс өссөн баримт багтаагүй гэдгийг хэлэх хэрэгтэй. Засгийн газраас хямдруулсан үнэ бүхий нарны зайн эх үүсвэрээр малчдыг хангах бодлогыг хэрэгжүүлж сүүлийн хэдэн жил ихээхэн амжилт олсон. Хэдийгээр энэ төрлийн эрчим хүч нь цахилгааныг бүрэн орлохгүй ч одоо хөдөөгийн хүн амын аравны найм орчим нь нарны эрчим хүч эсвэл цахилгааны эрчим хүчээр хангагдсан байна. Сайжруулсан усан хангамж, ариун цэврийн байгууламж, цахилгаан гэсэн гурван үндсэн үйлчилгээг бүгдийг нь хотын хүн амын тал хувь нь хүртэж байхад хөдөөд зөвхөн аравны хоёр нь хүртэж байгаа үр дүн манай судалгаанаас гарлаа. Үүний зэрэгцээ эдгээр үйлчилгээний чанарын асуудлыг анхаарах хэрэгтэй. Хэдийгээр энэ судалгаагаар үйлчилгээний чанарын мэдээллийг аваагүй ч хотынхон ерөнхийдөө хөдөөгийнхнээс илүү чанартай үйлчилгээг хүртэж байна. Жишээ нь, хамгаалалттай худаг хүртэл бохирдолд өртөх эрсдэл бий тул гоожуурын ус нь худгийн уснаас илүү чанартай гэж үзэж болно.

¹⁹ Сайжруулсан усан хангамж гэдэг нь төвлөрсөн усан хангамжинд холбогдсон буюу хамгаалалттай худагаас усаа авч хэрэглэдэг байх (хамгаалалтгүй худаг, гол, булаг, цас мөсний ус хэрэглэдэг бол үүнд орохгүй) гэж тодорхойлсон. Эрүүл ахуйн шаардлага хангасан ариун цэврийн байгууламж гэдэг нь хувийн болон дундын /нийтийн бус/ бохир зайлуулах шугам, нүхтэй байхыг хэлнэ. Энэ нь энгийн болон төвлөрсөн бохирын сүлжээ зэрэг байж болно.

Хүснэгт 2.14. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, дэд бүтцийн үйлчилгээний төрлөөр

	а/ Сайжруулсан усан хангамж		б/ Ариун цэврийн байгууламж		Цахилгаан		Бүгд	
	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм
Ядуурлын хамралтын хүрээ	50.3 (1.2)	30.1 (1.1)	51.2 (1.2)	29.2 (1.1)	57.5 (1.8)	33.7 (0.9)	48.9 (1.1)	24.1 (1.2)
Ядуурлын гүнзгийрэлт	15.1 (0.5)	8.3 (0.4)	15.4 (0.6)	7.9 (0.4)	17.9 (0.9)	9.4 (0.3)	14.6 (0.5)	6.3 (0.4)
Ядуурлын мэдрэмж	6.1 (0.3)	3.3 (0.2)	6.4 (0.3)	3.1 (0.2)	7.5 (0.5)	3.7 (0.2)	6.0 (0.3)	2.4 (0.2)
Нэмэлт үзүүлэлтүүд:								
Хүн амын хувийн жин (%)	44.8	55.2	45.3	54.7	23.2	76.8	60.9	39.1
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин (%)	57.5	42.5	59.1	40.9	34.0	66.0	75.9	24.1
Өрхийн ам бүлийн тоо	3.9	3.8	3.9	3.8	3.8	3.8	3.9	3.7
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	39.4	37.9	39.4	37.9	40.8	37.9	39.4	37.3
Хүүхдийн тоо (ам бүлд эзлэх хувийн жин)	26.7	24.5	26.8	24.4	27.9	24.7	26.7	23.6
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	44.7	45.3	44.3	45.6	43.1	45.6	44.6	45.6
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх (%)	81.2	75.8	82.0	75.2	87.8	75.3	80.6	74.6

а/ Сайжруулсан усан хангамжтай буюу төвлөрсөн усан хангамж, хамгаалалттай худаа, булаг зэрэгээс ус авдаг хүн амын хувийн жин юм. Сайжруулаагүй усан хангамж гэдэгт зөөврийн ус, хамгаалалтгүй худаа, булагийн ус орно.

б/ Суваажуулалт гэдэгт хог гадагшлуулах (хувийн болон нийтийн) бохирын цооног/шугамтай өрхүүдийн хувийн жинг оруулан тооцно. Энэ нь сууцны гаднах бие засах газраас эхлээд бохир усны сүлжээнд холбогдсон бие засах газар байж болно.

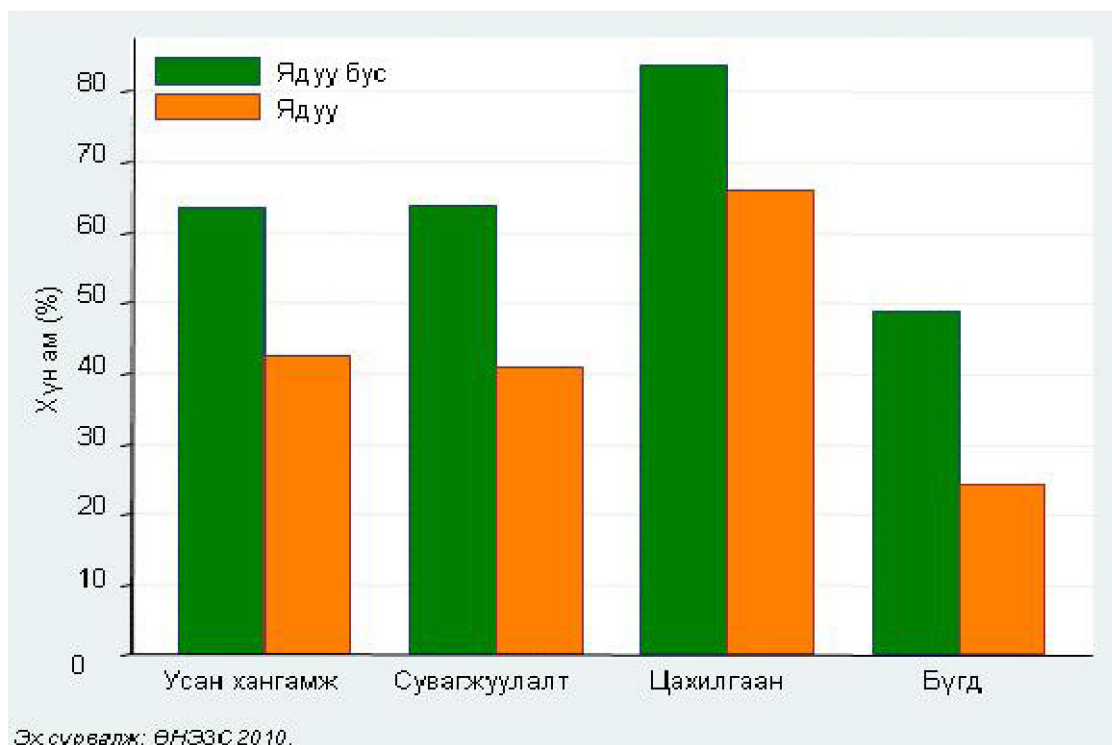
Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав.
Эх сурвалж: ӨНЗЭС 2010.

Ус, ариун цэврийн байгууламж болон цахилгааны хангамжийн үйлчилгээг хүртэх боломжгүй хүн амын амьжиргааны түвшин тэдгээр үйлчилгээг хүртэж буй хүн амынхаас доогуур байна. Энэ гурван үйлчилгээг бүгдийг нь хүртдэг хүн амын аравны хоёр нь ядуу байхад үйлчилгээг хүртдэггүй хүн амын аравны тав нь ядуу байна. Энэ ерөнхий чиг хандлага хот, хөдөөгийн суурьшилд хоёуланд нь ажиглагдаж байгаа боловч хөдөөд ялгарал нь арай бага байна.

хүн амын дунд сайжруулсан усан хангамж, ариун цэврийн байгууламж болон цахилгаан эрчим хүчний үйлчилгээний хүртээмж ядуу хүн амтай харьцуулахад илүү байгаа бөгөөд үйлчилгээнүүдийг хамтад нь хүртэж байгаагаар нь нарийвчлан үзвэл ялгарал нь улам нэмэгдэж байна. Энэ дүр зураг хот, хөдөөд хоёуланд нь ажиглагдаж байна. Гэхдээ ядуу ба ядуу бус хүн амын эдгээр үйлчилгээг хүртэж байгаа байдал нь хөдөөд нэлээн бага байна.

Зураг 2.3-т дэд бүтцийн үйлчилгээний хүртээмжийг хүн амын ядуурлын байдлаар харуулав. Ядуу бус

Зураг 2.3 Дэд бүтцийн үйлчилгээний хүртээмж, ядуурлын байдлаар

Хүснэгт 2.15. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, дэд бүтцийн үйлчилгээний төрлөөр, хот, хөдөөгөөр

	а/ Сайжруулсан усан хангамж		б/ Ариун цэврийн байгууламж		Цахилгаан		Бүгд										
	Хөдөө		Хөдөө		Хөдөө		Хөдөө										
	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм	Хот	Тийм	Хот	Тийм									
Ядуурлын хамралтын хүрээ	45.1	26.3	53.6	38.5	46.3	26.2	53.9	36.7	75.4	31.8	57.0	38.3	45.0	21.2	51.7	33.2	
	(1.9)	(1.3)	(1.6)	(1.8)	(1.8)	(1.3)	(1.6)	(1.8)	(1.8)	(1.1)	(1.8)	(1.5)	(1.6)	(1.3)	(1.4)	(2.3)	
Ядуурлын гүнзгийрэлт	13.0	6.7	16.4	11.7	12.5	7.1	17.2	10.0	21.9	8.6	17.8	11.3	12.5	5.4	16.1	9.1	
	(0.8)	(0.4)	(0.7)	(0.8)	(0.6)	(0.4)	(0.8)	(0.7)	(3.4)	(0.4)	(0.9)	(0.6)	(0.6)	(0.4)	(0.7)	(0.9)	
Ядуурлын мэдрэмж	5.2	2.5	6.7	5.1	4.8	2.7	7.3	3.9	8.1	3.3	7.5	4.6	4.9	2.0	6.7	3.7	
	(0.4)	(0.2)	(0.4)	(0.4)	(0.3)	(0.2)	(0.5)	(0.3)	(1.9)	(0.2)	(0.5)	(0.3)	(0.3)	(0.2)	(0.4)	(0.5)	
Нэмэлт үзүүлэлтүүд:																	
Хүн амын хувийн жин (%)	31.4	68.6	61.4	38.6	29.7	70.3	64.5	35.5	1.0	99.0	50.6	49.4	46.2	53.8	79.0	21.0	
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин (%)	44.0	56.0	68.8	31.2	42.7	57.3	72.8	27.2	2.3	97.7	60.4	39.6	64.5	35.5	85.4	14.6	
Өрхийн ам бүлийн тоо	4.0	3.8	3.8	3.7	4.0	3.8	3.8	3.7	3.9	3.8	3.8	3.7	4.0	3.7	3.8	3.7	
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	36.8	37.1	41.0	39.5	36.6	37.2	40.9	39.4	46.0	37.0	40.7	40.1	37.0	37.1	41.0	38.1	
Хүүхдийн тоо (ам бүлд эзлэх хувийн жин)	25.3	23.7	27.5	26.4	25.5	23.6	27.6	26.2	23.7	24.2	28.0	26.2	25.6	23.0	27.5	25.5	
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	45.9	45.6	43.9	44.5	45.3	45.9	43.7	44.8	51.2	45.7	42.9	45.3	45.5	45.9	44.0	44.6	
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх (%)	74.4	73.4	85.4	81.1	75.1	73.1	85.7	80.1	86.4	73.6	87.9	79.5	74.7	72.9	84.7	79.9	

а/ Сайжруулсан усан хангамжтай буюу төвлөрсөн усан хангамж, хамгаалалттай худаг, булаг зэрэгээс ус авдаг хүн амын хувийн жин юм. Сайжруулаагүй усан хангамж гэдэгт зөөврийн ус, хамгаалалтгүй худаг, булагийн ус орно.

б/ Сувагажуулалт гэдэгт хоёг гадгагшлуулах (хувийн болон нийтийн) бохирын цроног/шугамтай өрхүүдийн хувийн жинг оруулан тооцно.

Энэ нь сууцны гаднах бие засах газраас эхлээд бохир усны сүлжээнд холбогдсон бие засах газар байж болно. Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалганд харуулав.

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

2.7 Нийгмийн Хамгаалал

Нийгмийн хамгаалал нь эдийн засгийн тогтворгүй байдал болон ядуурлыг бууруулахад чухал үүрэгтэй бөгөөд эдийн засаг, нийгэм, хүрээлэн байгаа байгаль орчны нөхцөл байдлаас шалтгаалан хувь хүн, өрхөд учрах сөрөг нөлөөллийг багасгах зорилготой. Эдгээр нөлөөлөл нь байнгын (хөгжлийн бэрхшээл, хөдөлмөрийн чадваргүй) юмуу түр зуурын болон ажилгүйдлийн үр дагавартай байж болох юм. Мөн улсын хэмжээнд тохиолдсон, нийгмийн томоохон бүлэг хэсэг өртсөн байгалийн гамшиг, бэрхшээл (зуд, ган, үер, түймэр гэх мэт) болон тэжээгчээ алдах зэргээр зөвхөн тухайн өрхөд хамаарахаар ч байж болно. Гэхдээ тухайн тохиолдол бүрт авах хариу арга хэмжээ нь өөр өөр байна.

Нийгмийн хамгааллын үндсэн 2 сүлжээ байдаг. Нийгмийн хамгааллын албан бус сүлжээ нь уламжлалт буюу албан бус арга замаар тухайн орон нутгийн хүмүүс, танил тал болон өрхийн гишүүдийн дэмжлэгт тулгуурласан, бусдаас авсан бэлэг, тусламж, хандив хэлбэрээр тодорхойлогддог. Харин нийгмийн хамгааллын албан сүлжээ нь нийгмийн эмзэг бүлгийн хүмүүст төрөөс туслах, хамгаалахад оршдог. Нийгмийн хамгааллын албан бус сүлжээ буюу албан бус, хувийн тусламж ч түгээмэл байна. Тухайлбал, малчид малын солилцоо хийх гэх мэт хувийн шилжүүлгийн хэлбэрийг ашиглаж байна.

Монгол улсын хувьд нийгмийн хамгааллын албан сүлжээ нь нэлээд өргөн хүрээтэй бөгөөд ихэвчлэн нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжаас бүрддэг.²⁰ Төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгаас зах зээлийн эдийн засагт шилжихэд

хадгалагдан үлдсэн төрийн нийгмийн хамгааллын энэхүү сүлжээ нь одоо хүртэл ихээхэн үүрэгтэй байна. Энэ дэд хэсэгт нийгмийн хамгааллын албан болон албан бус (хувийн) хэлбэрүүд, өрхийн хүлээн авч байгаа хувийн болон улсаас өгч байгаа мөнгөн шилжүүлэг (тэтгэвэр, тэтгэмж, бэлэн мөнгө), тусламжийн талаар дэлгэрэнгүй тайлбарлана.

2.7.1 Мөнгөн шилжүүлэг, тусламжийн хэмжээ, түүний ач холбогдол

Хүснэгт 2.16-д өрхүүдийг мөнгөн шилжүүлэг, тусламж, бэлгийг хүлээн авч байгаагаар нь ангилан үзүүлэв.

Нэгдүгээрт, мөнгөн шилжүүлэг, тусламж, бэлэг авах, өгөх нь нэлээд өргөн хүрээг хамарч байгаа бөгөөд 10 өрх тутмын 9 нь ямар нэгэн байдлаар бусдаас мөнгөн шилжүүлэг, тусламж, бэлэг авсан байна.

Хоёрдугаарт, улсаас болон хувь хүнээс бэлэг, тусламж авсан өрхүүдийн хамрагдалт эрс өөр байна. Арван өрхийн ес нь улсаас, харин арван өрх тутмын зургаа нь хувь хүнээс мөнгөн шилжүүлэг, бэлэг, тусламж авсан байна.

Гуравдугаарт, улсын мөнгөн шилжүүлэг нь нийт шилжүүлсэн дүнгийн аравны найм орчмыг бүрдүүлж байна.

Дөрөвдүгээрт, улсын мөнгөн шилжүүлгийн гол хоёр бүрэлдэхүүн хэсэг нь өндөр насны тэтгэвэр, хүний хөгжил сангийн мөнгө байна. Өндөр насны тэтгэврийг арван өрх тутмын гурав орчим нь хүртэж байгаа бөгөөд нийт дүнгээрээ улсын мөнгөн шилжүүлгийн талаас илүү хувийг эзэлж байна. Хүний хөгжил

²⁰ Нийгмийн даатгал нь зарим эрсдлийг хамгаалахын тулд улсаас төлж байгаа өндөр насны тэтгэвэр, ажилгүйдлийн, өвчтэй байсны тэтгэмж гэх мэтээс бүрдэнэ. Нийгмийн халамж нь хамгаалал, тусламж зайлшгүй шаардагдаж байгаа тухайн бүлэг хүмүүст зориулсан байдаг. Үүнд: тахир дутуугийн, тэжээгчээ алдсаны тэтгэмж болон нөхөн олговор хамаарна.

сангийн мөнгийг арван өрх тутмын зургаа нь хүлээн авч байгаа бөгөөд улсын мөнгөн шилжүүлгийн аравны нэгийг эзэлж байна. Хүний хөгжил сангийн мөнгө авах хүн ам хамгийн олон байгаа нь улсын мөнгөн шилжүүлэг эрс өссөнд гол шалтгаалах хүчин зүйл болж байна.

Тавдугаарт, хувийн нийт мөнгөн шилжүүлэг, бэлэг, тусламжийн аравны гурав орчмыг хүлээн авч байгаа хүмүүс нь гэр бүлийнхэн, найз нөхөд нь байна.

Зургаадугаарт, гадаадаас хувийн шилжүүлэг, бэлэг, тусламж нь хувийн мөнгөн шилжүүлэг, бэлэг, тусламж авч байгаа нийт өрхийн дөнгөж аравны нэгд ч хүрэхгүй байна. Эцэст нь, улсаас өгч байгаа мөнгөн шилжүүлэг, бэлэг, тусламжийн хэмжээ тухайн өрхүүдийн хэрэглээний аравны хоёроос арай ихийг, харин хувиас авч байгаа хэмжээ нь бараг аравны хоёр шахмыг бүрдүүлж байна.

Хүснэгт 2.16. Өрхийн хүлээн авсан шилжүүлэг, бэлэг, тусламж

	Шилжүүлэг бүхий өрхүүд (%)	Шилжүүлэг бүхий хүн ам (%)	Шилжүүлэг хүлээн авч байгаагаас		Нийт шилжүүлэгэнд эзлэх хувь (%)
			Өрхийн авсан дундаж шилжүүлэг (сард, төгрөгөөр)	Хэрэглээнд эзлэх хувь (%)	
Нийт	97.0	98.0	95 809	26.7	100.0
Нийгмийн хамгаалал, халамж	87.7	90.9	70 794	21.1	66.8
Өндөр насны	26.9	24.4	131 660	40.6	38.1
Жирэмсний болон нярай, хөхүүл хүүхэдтэй эхийн	6.5	8.1	14 519	3.4	1.0
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний	8.4	9.2	63 656	19.5	5.7
Тэжээгчээ алдсан хүүхдийн	3.1	3.5	55 621	17.2	1.9
Нярай хүүхэд асарсаны	2.9	3.6	13 366	3.5	0.4
Хүний хөгжил сангийн	59.5	69.8	12 855	3.3	8.2
Бусад а/	41.8	43.1	25 401	7.5	11.4
Бэлэг, тусламж	64.1	65.2	48 114	11.6	33.2
Гэр бүл, найз нөхдөөс	17.5	15.7	93 921	22.7	17.6
Бусад б/	55.0	57.4	26 310	6.3	15.6
Гадаадаас	3.3	3.0	169 921	29.8	6.0
Дотоодоос	62.9	64.2	40 213	10.2	27.2

а/ Нөхөн олговор, ажилгүйдлийн тэтгэмж, хөдөлмөрийн чадвараа түр алдсаны тэтгэмж, оршуулгын тэтгэмж болон бусад тэтгэвэр, тэтгэмжүүд орно.
б/ Төр, улсын болон хувийн компани, байгууллагууд, ТББ-ууд гадаадын байгууллага, хувь хүний болон бусад эх үүсвэр орно.
Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

2.7.2 Өрхийн хүлээн авч байгаа мөнгөн шилжүүлэг, бэлэг, тусламж

Нийгмийн хамгааллын үндсэн зорилгын нэг нь эмзэг бүлгийнхэнд туслах, эдийн засаг, нийгмийн учирч болох сөрөг нөлөөллийг багасгахад оршдог. Хүснэгт 2.17-д ядуурлын түвшин болон улсын эсвэл хувийн мөнгөн шилжүүлэг, тусламж, бэлгийг хүлээн авч байгаа болон аваагүй өрхүүдийн хоорондын хамаарлыг үзүүлэв. Хувийн мөнгөн шилжүүлэг, бэлэг, тусламж авч байгаа хүн амын ядуурлын түвшин хувийн мөнгөн шилжүүлэг, бэлэг, тусламж аваагүй хүн амын ядуурлын түвшнээс өндөр байна. Улсаас мөнгөн шилжүүлэг, бэлэг, тусламж авч байгаа болон авахгүй байгаа хүн амын бүлгүүдийн хоорондын харьцуулалтыг маш болгоомжтой хийх хэрэгтэй. Улсаас шилжүүлэг авч байгаа хүн амын дунд ядуурлын түвшин өндөр байгаа нь мөнгөн шилжүүлэг, бэлэг, тусламжийн зорилтот бүлэг зөв сонгогдож байгааг харуулж байж болох талтай. Гэхдээ бараг бүх хүн ам ямар нэг хэлбэрийн мөнгөн шилжүүлэг, бэлэг, тусламжийг улсаас авч байгаа баримт нь дээрх цогц үзүүлэлтүүдийн гаргаж ирж байгаа мэдээллийн ач холбогдолд сөргөөр нөлөөлж байна.

Хүснэгт 2.17. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, улсын болон хувийн шилжүүлэг, бэлэг, тусламжаар

	Хувийн				Улсын			
	Хот		Хөдөө		Хот		Хөдөө	
	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм
Ядуурлын хамралтын хүрээ	31.8 (2.1)	32.3 (1.3)	47.5 (1.8)	48.1 (1.8)	14.3 (2.1)	34.3 (1.2)	34.8 (3.4)	48.9 (1.4)
Ядуурлын гүнзгийрэлт	8.3 (0.6)	8.8 (0.5)	13.9 (0.9)	15.2 (0.8)	3.6 (0.7)	9.3 (0.4)	11.3 (1.7)	14.9 (0.6)
Ядуурлын мэдрэмж	3.2 (0.3)	3.4 (0.2)	5.6 (0.5)	6.5 (0.4)	1.2 (0.3)	3.6 (0.2)	4.9 (1.0)	6.2 (0.4)
<i>Нэмэлт үзүүлэлтүүд:</i>								
Хүн амын хувийн жин (%)	24.6	75.4	47.4	52.6	10.3	89.7	7.7	92.3
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин (%)	24.2	75.8	47.1	52.9	4.6	95.4	5.6	94.4
Өрхийн ам бүлийн тоо	3.7	3.9	3.7	3.9	2.9	4.0	2.8	3.9
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	33.8	38.1	39.4	41.4	10.1	41.4	13.7	43.5
Хүүхдийн тоо (ам бүлд эзлэх хувийн жин)	23.1	24.5	26.5	27.6	7.6	26.8	12.3	28.8
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	45.4	45.8	44.0	44.3	41.7	46.4	39.1	44.7
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх (%)	78.2	72.2	85.1	82.4	70.7	74.2	89.3	83.0

Санамж: Судалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

2.7.3 Өндөр насны тэтгэвэр

Хүн амын амьжиргаанд улсаас өгч байгаа мөнгөн шилжүүлэг, тусламж чухал ач холбогдолтой гэж үзээд түүний томоохон бүрэлдэхүүн хэсэг болох өндөр насны тэтгэвэр болон ядуурлын хоорондын хамаарлыг судалж үзэв. (Хүснэгт 2.18) Улсын хэмжээнд тэтгэвэр авагчтай өрхийн амьжиргаа нь тэтгэвэр авдаггүй өрхүүдийнхтэй харьцуулахад илүү сайн байна.²¹ Энд хот, хөдөөгийн ялгаатай байдал тодорч харагдахгүй байна. Гэхдээ тэтгэвэр авагчтай хөдөөгийн өрхийн ядууралд хамрагдах байдал бага буюу ядуурлын хамралтын хүрээ үлэмж доогуур байхад хот суурин газрын хувьд тэтгэвэр авагчтай болон авагчгүй өрхүүдийн ядуурлын түвшин ойролцоо, ижил байна. Өрх нь улирлын онцлогоос үл хамаарсан, тогтмол орлогын эх үүсвэр болох тэтгэвэр бүхий гишүүнтэй байх нь сумын төв болон хөдөө нутагт байгаа өрхийн амьжиргааг сайжруулж байж болох юм. Хүн амыг тэтгэвэр авдаг, авдаггүйгээр нь судалж үзэхэд ядуучуудын тархалт нь нийт хүн амын тархалттай нягт уялдаатай, улсын дунджаар ядуу хүн амын аравны гурав орчим нь тэтгэвэр авагчтай өрхийнх байгаа бол ойролцоогоор аравны гурав нь хот, аравны хоёр орчим нь хөдөөгийн ийм өрхийн ам бүл байна. Хүн ам зүйн үзүүлэлтүүд ч гэсэн маш тодорхой хандлагуудыг харуулж байна. Тэтгэвэр авагчтай өрхөд хүүхдийн тоо улсын дунджаар цөөн байгаа хэдий ч хүн ам зүйн ачаалал өндөр буюу өндөр настай хүн амын тоо олон байна. Эдгээр өрхийн тэргүүлэгчийн дундаж нас нь нэлээд ахимаг, голдуу эмэгтэйчүүд байна.

---

²¹ Өндөр насны тэтгэвэр нь нийгмийн халамжийн нэг хэлбэр бус харин ажилчид тэтгэврийн санд хуримтлуулсан мөнгөнөөсөө авч байгаа юм гэдгийг мартаж болохгүй.

Хүснэгт 2.18. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, өндөр насны тэтгэвэр

	Улсын дундаж		Хот		Хөдөө	
	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм
Ядуурлын хамралтын хүрээ	40.5 (0.9)	34.9 (1.4)	32.3 (1.2)	32.0 (1.8)	49.8 (1.4)	39.9 (2.0)
Ядуурлын гүнзгийрэлт	12.0 (0.4)	9.3 (0.5)	8.8 (0.4)	8.4 (0.6)	15.5 (0.6)	10.9 (0.9)
Ядуурлын мэдрэмж	4.9 (0.2)	3.6 (0.3)	3.4 (0.2)	3.2 (0.3)	6.5 (0.4)	4.2 (0.5)
Нэмэлт үзүүлэлтүүд:						
Хүн амын хувийн жин (%)	75.6	24.4	72.0	28.0	80.0	20.0
Ядуурлын шугамаас доогуур хүн амын хувийн жин (%)	78.2	21.8	72.1	27.9	83.3	16.7
Өрхийн ам бүлийн тоо	3.9	3.5	3.9	3.8	4.0	3.0
Хүн ам зүйн ачаалал (%)	31.3	58.2	29.5	55.8	33.4	61.6
Хүүхдийн тоо (ам бүлд эзлэх хувийн жин)	30.4	12.0	28.5	13.3	32.7	10.2
Өрхийн тэргүүлэгчийн нас	39.3	60.4	39.9	60.2	38.6	60.8
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх (%)	83.3	64.3	78.2	62.5	89.3	66.7

Санамж: Субалгааны зохиомжоос хамаарсан стандарт алдааг хаалтанд харуулав.
Эх сурвалж: ӨНЗЭС 2010.

ХАВСРАЛТ А. ӨРХИЙН НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСГИЙН 2010 ОНЫ СУДАЛГАА

Энэ хавсралтанд 2010 онд хийгдсэн Өрхийн нийгэм, эдийн засгийн судалгааны (ӨНЭЗС) ерөнхий шинж байдал, судалгааны түүврийн зохиомж, мэдээллийн чанарын талаархи зарим нарийвчилсан үнэлгээг хийж тусгав.

А.1 ӨНЭЗС-ны талаарх товч танилцуулга

2010 оны ӨНЭЗС нь хүн амын амьжиргааны түвшин, ядуурлын байдлыг тодорхойлохоос гадна өрхийн орлого, зарлагыг тооцох, хэрэглээний үнийн индекс ашигладаг сагс болон жинг шинэчлэх, ДНБ-ийг хэрэглээний аргаар тооцоход шаардлагатай мэдээлэл гаргах зорилготой улсын хэмжээнд төлөөлөх чадвартай судалгаа юм. ӨНЭЗС-г ҮСХ-ноос тогтмол явуулж байгаа бөгөөд 12 сарын хугацааг хамруулан дүн шинжилгээ хийж байна. Энэхүү тайланд 2010 оны 12 сарыг хамруулав. Амьжиргааны түвшнийг тодорхойлох судалгааны хэвшмэл хэд хэдэн модулийг урьд нь явагддаг байсан ӨОЗС-нд хамтатгасан тул ӨНЭЗС-г АТТС-ны сайжруулсан хувилбар гэж нэрлэж болохоор билээ. Гэхдээ 2007-2008 оныхоос ялгаатай нь хураангуй хэлбэрээр явуулсан тул зарим модулийг хассан бөгөөд дараах 11 гол модулиас бүрдэж байна. Үүнд: өрхийн гишүүдийн тухай нийгэм, эдийн засгийн үндсэн мэдээлэл, боловсрол, эрүүл мэнд, ажил эрхлэлт, газар тариалан ба мал аж ахуй, өрхийн аж ахуйн болон бусад орлого, сууц ба эрчим хүч, удаан эдэлгээт бараа, хүнсний бус зарлага, хүнсний хэрэглээ зэрэг болно.

А.2 Түүвэрлэлтийн зохиомж

ӨНЭЗС-ны түүвэрлэлтэнд 2005 оны засаг захиргааны бүртгэлийн тоо мэдээн дээр үндэслэн ҮСХ-ноос боловсруулсан түүврийн хүрээг ашигласан. Сүүлийн жилүүдэд хүн амын газарзүйн байршлын тархалт эрс өөрчлөгдөж 2000 оны тооллого дээр үндэслэсэн аливаа хүрээний зохицол алдагдсан тул энэхүү шинэчилсэн түүврийн хүрээ нь маш их ач холбогдолтой болж байна.²² Судалгааны зохиомжид

Улаанбаатар, аймгийн төвүүд, хөдөө нутаг болон сумын төвүүд гэсэн гурван илэрхий бүлгийг ашигласан. Мөн Улаанбаатар хотод түүврийг дүүрэг, хороодоор харин хөдөөд аймгуудаар хуваарилсан. Аймгийн төв бүр нэг дэд бүлэг гэдэг нь тодорхой юм. Энэ сонголтын стратеги нь бүлэг тус бүрд өөр байсан буюу хотод хоёр үе шаттай, хөдөөд гурван үе шаттай хэрэгжүүлсэн. Улаанбаатар хотод эхлээд 360 хэсэг, хэсэг тус бүрээс 10 өрх сонгосон. Аймгийн төвүүдэд эхлээд 12 эсвэл 24 баг сонгож баг тус бүрээс 10 өрх сонгож авсан.²³ Хөдөөд эхлээд 52 сум сонгож сум тус бүрээсээ 12 баг, баг тус бүрээсээ 8 өрх сонгосон. Нийт 1248 түүврийн анхан шатны нэгж буюу кластерийг (хэсэг, баг эсвэл сум) хэмжээтэй нь пропорциональ магадлалаар сонгосон бөгөөд судалгааны мэдээлэл цуглуулах 12 сарын хугацаанд нь санамсаргүйгээр хуваарилсан. Ингэснээр судалгаагаар сар бүр 104 түүврийн анхан шатны нэгжээс бүрдэх санамсаргүй дэд түүврээс мэдээлэл цуглуулсан болно. Түүвэрлэлтийн энэ аргачлалаар Монгол улсын өөр нутаг дэвсгэрт амьдарч байгаа өрхүүд өөр өөр магадлалаар сонгогдсон. Иймд бүлэг тус бүр болон нийт улсын хэмжээнд төлөөлөх чадвартай статистикийн мэдээ баримт тоо мэдээ цуглуулахын тулд түүвэрлэлтийн жинг ашиглах нь чухал болсон. Уг жинг түүврийн стратегийг ашиглан сонголтын магадлалтай нь урвуугаар авч өрх бүрд оноолоо. 11232 өрхөөс 3600-г Улаанбаатар хотод, 2640-ийг аймгийн төвүүдэд, 4992-ыг сумын төвүүд болон хөдөө нутагт хуваариллаа. Гэхдээ энэ тайланд ашигласан бодит түүвэр нь үүнээс арай бага буюу Улаанбаатар хотод 3572 өрх, аймгийн төвд 2639 өрх, сумын төв болон хөдөө нутагт 4987 өрх байлаа. Бүрэн мэдээлэл байхгүйгээс шалтгаалан 34 өрх хасагдсан тул дээрх зөрүү гарсан.

²²Монгол улс 21 аймагт хуваагддаг. Нийслэл хот нь Монгол улсын хамгийн том засаг захиргааны нэгж бөгөөд 9 дүүрэг, 132 хороо, 1,124 хэсэгт хуваагддаг. Хэсэг бүрт ойролцоогоор 200 орчим өрх харьяалагддаг. Улаанбаатар хотоос бусад хэсэг нь аймаг, сум, багуудад хуваагддаг. Аймаг бүрийн төвийг мөн сум гэж тооцох бөгөөд бусад нь хөдөөний сум юм.

²³Зөвхөн Дархан Уул, Орхон аймгуудаас 24 баг сонгосон.

Хүснэгт А.1. 2010 оны ӨНЭЗС-ны түүвэр, ТАШН-ээр, ярилцлага авсан сараар				
	Улаанбаатар	Аймгийн төв	Хөдөө	Улсын хэмжээгээр
2010 он				
1 сар	299	219	416	934
2 сар	298	220	416	934
3 сар	299	220	416	935
4 сар	299	220	416	935
5 сар	299	220	416	935
6 сар	296	220	416	932
7 сар	299	220	416	935
8 сар	295	220	416	931
9 сар	298	220	416	934
10 сар	295	220	416	931
11 сар	295	220	411	926
12 сар	300	220	416	936
Нийт	3,572	2,639	4,987	11,198

А.3 Мэдээллийн чанар

Судалгааны мэдээллийн чанарын стандарт сайн хангагдсан гэж үзэж байна. Нэг талаас, ӨНЭЗС-гаар өрхүүдээс асар их мэдээлэл цуглуулах болсон тул өмнөх АТТС-тай харьцуулахад үйл ажиллагааны стратеги болон мэдээллийн удирдлагад шинэ шаардлага тавигдах болсон. Бүх арга ажиллагаа нь цэгцтэй дарааллаар, төвлөрсөн байдлаар хийгдэх болсоноор мэдээллийн чанарт эерэг нөлөө үзүүлсэн байх магадлалтай. Нөгөө талаас

мэдээллийн уялдааны шалгалтыг гурван үе шатанд буюу мэдээлэл шивж оруулахад, анхдагч тоо мэдээллийг боловсруулах үед, гуравдугаарт, энэ тайланг бэлдэх үед гүйцэтгэлээ. Бүх тохиолдолд эдгээр шалгалтанд ашиглаж байгаа жагсаалтуудыг өрхүүдийн нөхсөн маягтууд дээрх үндсэн мэдээлэлтэй тулгасан (Зарим тохиолдолд эхний шатны шалгалтын үед өрхүүд дээр дахин очиж шалгасан) бөгөөд алдаа илэрсэн тохиолдолд шууд залруулж байсан.

**ХАВСРАЛТ Б.
ЯДУУРЛЫН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭНИЙ
АРГА ЗҮЙ**

Ядуурлын дүн шинжилгээ хийхэд 3 бүрэлдэхүүн хэсэг шаардлагатай байдгийг юуны өмнө тэмдэглэе. Үүнд: Нэгдүгээрт: хэмжигдэж, хүлээн зөвшөөрөгдөж болохуйц, хүн амыг эрэмбэлэх боломжтой аж байдлын үзүүлэлтүүд; Хоёрдугаарт: хүн амыг ядуу ба ядуу бусаар ангилах сонгогдсон үзүүлэлттэй харьцуулах тохиромжтой ядуурлын шугам; Гуравдугаарт: аж байдлын бие даасан үзүүлэлтүүдийг нэгтгэн ядуурлын ерөнхий дүр төрхийг харуулах цогц хэмжүүрүүд.

Хугацаагаар харьцуулах боломжийг хангахын тулд энэ удаагийн судалгаа шинжилгээний арга зүйд 2007-2008, 2009 оны ӨНЭЗС-ны ядуурлын шинжилгээнд²⁴ баримталсан арга зүйг ашиглав.

Энэ хавсралтанд ядуурлын хэмжүүр үзүүлэлтүүд, ядуурлын шугамыг тогтоосон байдал, хэрэглээний хэмжээг тодорхойлон бүрдүүлэх боловсруулалтын бүх шатыг тайлбарлана. I бүлэгт хэрэглээг аж байдлын үзүүлэлт болгон сонгон авсан талаар өгүүлнэ. II бүлэгт өрхийн нэрлэсэн хэрэглээг тооцох аргыг харуулна. III, IV бүлэгт өрхийн суурьшил, судалгаанд хамрагдсан он, сар, өдөр болон ам бүлийн бүтцийг засварласанаар бодит хэрэглээний хэмжигдэхүүнийг хэрхэн тооцсон талаар тайлбарлах болно. III бүлэгт газар зүйн байрлалын болон цаг хугацааны үнийн засварлалт, IV бүлэгт өрхийн хүн амын бүтцийн засварлалт, V бүлэгт ядуурлын шугамыг тодорхойлсон аргачлалыг нарийвчлан харуулна. Сүүлчийн VI бүлэгт энэхүү тайланд хэрэглэсэн ядуурлын хэмжүүрүүдийг тайлбарлав.

Б.1 Аж байдлын үзүүлэлтийн сонголт

Ядуурал нь эрүүл мэнд муутай байх, хүний чадавхи муутай байх зэргээс гадна

дэд бүтцийн үйлчилгээг хүртэх боломж хязгаарлагдмал байх, хоол тэжээлийн доройтол, бараа үйлчилгээний дутагдал, шашин шүтлэг, улс төрийн үзэл бодлоо илэрхийлэх чадваргүй байх гэх мэт олон төрлийн хязгаарлалтыг өөртөө агуулдаг. Энэ бүгд нь тус бүрдээ аж байдлыг тодорхойлох үзүүлэлтүүдийн ялгаатай бүрэлдэхүүн хэсгийг илэрхийлэх тул нэг бүрчлэн анхаарч судлах шаардлагатай бөгөөд бодлого боловсруулагч нарыг ядуурлын янз бүрийн байдал дээр анхаарлаа хандуулахад тус болдог. Ядуурлын эдгээр ялгаатай бүрэлдэхүүн хэсгүүд хосолсон байх тохиолдол элбэг байдаг. Жишээлбэл хоол тэжээлийн дутагдалд үргэлж орсон хүн голдуу боловсрол багатай, эрүүл мэндийн тусламж авах боломжгүй байх г.м.

Сүүлийн жилүүдэд ядуурлын судалгааг хийхдээ амьжиргааны түвшний талаарх эдийн засгийн хэмжигдэхүүнүүдийг ашиглах тал дээр зарим нэг ерөнхий зөвшилцөлд хүрч байгаа бөгөөд энэ нь ядуурлын дүн шинжилгээнд тогтмол хэрэглэгдэж байна. Түүнчлэн орлогод суурилсан ядуурлын үзүүлэлтүүд нь юуны түрүүнд Мянганы хөгжлийн зорилтуудыг хянах үндэс болж байна. Хэдийгээр эдгээр үзүүлэлтүүд нь аж байдлын бүх талын хүрээг хамарч чадахгүй ч амьжиргааны түвшний аливаа үнэлгээний үндсэн гол хэсгийг илэрхийлдэг. Орлого, хэрэглээ хоёрын алиныг нь аж байдлын хэмжүүр үзүүлэлт болгон сонгож авахыг шийдэх нь маш чухал. Хэрэглээ нь амьжиргааны түвшнийг орлогоос арай нарийн хэмжиж тодорхойлдог илүү ач холбогдолтой буюу зохимжтой үзүүлэлт болно. Онолын хувьд ч мөн практик дээр ч амьжиргааны түвшнийг хэрэглээгээр тодорхойлох нь орлогоор тодорхойлсноос илүү зохимжтой, бодит

²⁴Бүрэн аргачлалыг нь Монгол улс дахь ядуурлын дүр төрх, Өрхийн нийгэм, эдийн засгийн судалгааны 2007-2008 оны үр дүн, УСХ 2009 номноос харж болно.

байдлыг илэрхийлдэг гэж үздэг байна.²⁵

Иймээс онолын дагуу эхний авч үзэх асуудал бол хэрэглээ ба орлого гэдэг нь чухам юу гэсэн ойлголт вэ гэдгийг тодорхойлъё. Хэдийгээр энэ хоёр нь өөр ойлголтууд боловч хоёул сэтгэл ханамжийг ямар нэг байдлаар илэрхийлдгээрээ төстэй. Хэрэглээ нь хувь хүн бүр бодитоор юутай байсныг хэмждэг бол орлого нь хөрөнгийн хамт хүний чадварыг хэмждэг. Хоёрдугаарт, амьжиргааны түвшинг судлах цаг хугацааны үеийг сонгох шаардлагатай болдог. Хүний бүхэл амьдралын турш гэх мэт урт хугацааны амьжиргааны түвшинг судлахыг сонирхож байгаа тохиолдолд орлого ба хэрэглээний алийг нь сонгох нь ялгаагүй. Харин богино хугацааны буюу жишээ нь нэг жилийн хувьд бол орлогоос хэрэглээ нь илүү тогтвортой, өөрчлөлт багатай байна. Өрхүүд зээл авах, хадгаламж ашиглах боломж болон цаашдын орлогын урсгалын тухай мэдээлэл, төсөөлөл дээрээ үндэслэн хэрэглээгээ аль болох жигд хуваарилах чадвартай байдаг. Мөн түүнчлэн хэрэглээ нь орлоготой харьцуулахад улирлын хэлбэлзэл багатай байдаг. Тухайлбал газар тариалан эрхэлж байгаа өрхийн орлогын түвшин нь ургац хураалт, тариалалтын үетэй холбоотойгоор маш хэлбэлзэлтэй байдаг учраас энэ үзүүлэлтийг ашигласанаар амьжиргааны түвшинг үлэмж хэмжээгээр ихэсгэж, багасгаж бодитой бусаар тооцоолох магадлал илүү байна.

Практик талаас анхаарч үзвэл зохих асуудлууд байдаг. Үүнд нэгдүгээрт, асуулга авахад мэдээлэгчдэд ойлгоход тодорхой байх. Хэрэглээ нь мэдээлэл өгөгчдөд орлогоос илүү хялбар ойлголт байдаг. Ялангуяа орлого нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэх үйл ажиллагаанаас орж байгаа тохиолдолд хэрэглээг мэдээлэхэд илүү хялбар байна. Жишээлбэл, албан

ёсны бүртгэлтэй салбарт ажиллаж байгаа хүн орлогын үндсэн эх үүсвэрээ буюу жишээлбэл цалин, хөлсөө тодорхой мэдээлэхэд ямар нэг хүндрэл учрахгүй. Харин албан бус сектор, эсвэл хөдөө аж ахуйд ажилладаг, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид орлогоо нарийн тодорхойлоход бэрхшээлтэй байдаг бөгөөд өрхийн болон бизнесийн ажил гүйлгээ холилдон бүртгэгддэг. Хоёрдугаарт, өмнө хэлж байснаар жилийн орлогын тоон мэдээллийг тооцоолохдоо улирлын нөлөөллийг бодолцох ёстой. Эцэст нь мэдээллийн үнэн, бодитой байдлыг харгалзан үзэх нь гол асуудал болно. Өрхүүд орлогоосоо илүүгээр хэрэглээгээ мэдээлэхдээ дуртай байдаг. Тэд орлогын талаарх мэдээллийг нь өөр зорилгоор, тухайлбал татварын түвшинг тодорхойлох үүднээс цуглуулж магадгүй гэж болгоомжилдог, эсвэл орлогын талаар асуух нь таатай бус гэж үздэгтэй ч холбоотой юм. Мөн өрхийн гишүүд нь өрхийн орлого, түүний эх үүсвэрээс илүүтэйгээр хэрэглээгээ сайн мэдэх магадлалтай.

Б.2 Хэрэглээний бүрэлдэхүүн хэсгийг тогтоох нь

Хэрэглээний бүрэлдэхүүн хэсгийг тогтоохдоо онол, практикийн үүднээс мөн авч үздэг. Нэгдүгээрт, байгаа мэдээллийг ашиглан аль болох дэлгэрэнгүй байх, хүн амын аж байдлыг тодорхойлохгүй, эрэмблэхэд нөлөө үзүүлэхгүй, мэдээллийн зарим нэг хэсгийг тооцоонд оруулахгүй байх ёстой. Хоёрдугаарт, худалдан авалт нь энэ үзүүлэлтийн цорын ганц бүрэлдэхүүн хэсэг биш учир зах зээлийн болон зах зээлийн бус гүйлгээг хоёуланг нь хамруулна. Гуравдугаарт, зардал бол хэрэглээ биш. Удаан хадгалахад тохиромжгүй, ялангуяа хүнсний бүтээгдэхүүний хувьд худалдан авсанаа бүгдийг нь хэрэглэдэг гэж үзэх

²⁵Деатон, *Зайди нарын илтгэл (2002)*

нь түгээмэл байдаг. Харин орон сууц, удаан эдэлгээт бараа гэх мэт бусад бараа, үйлчилгээний хувьд засварлалт хийх шаардлагатай. Эцэст нь хэрэглээ нь хүнс, хүнсний бус, сууц, удаан эдэлгээт бараа, эрчим хүч гэсэн 5 үндсэн бүрэлдэхүүн хэсгээс бүрдэнэ. Бүрэлдэхүүн хэсэг бүр тодорхой нэр төрлүүдээс бүрдэх ба эдгээр нэр төрөл бүрийн хэрэглээний үнэлгээг хийх аргачлалыг доор товч тайлбарлав.

Хүнсний бүрэлдэхүүн хэсэг

Хүнсний хэрэглээг тооцохдоо хүнсний бүх бүтээгдэхүүний нэр төрөл тус бүрийн хэрэглээг нэгдсэн нэг цаг хугацаанд шилжүүлэн, нэмж бүрдүүлэх бөгөөд дараа нь өрх бүрийн бүх хүнсний барааг нэгтгэдэг. 2010 оны ӨНЭЗС-гаар гурил, гурилан бүтээгдэхүүн, мах, махан бүтээгдэхүүн, загас болон далайн бүтээгдэхүүн, сүү, сүүн бүтээгдэхүүн, өндөг, төрөл бүрийн өөх тос, жимс, жимсгэнэ, чихэр, жимсний чанамал, хүнсний бусад бүтээгдэхүүн, цай, кофе, цэвэр ус ундаа, жимсний шүүс, согтууруулах ундаа, тамхи гэсэн 13 бүлэг болгон ангилсан 122 нэр төрлийн бүтээгдэхүүний хүнсний хэрэглээний мэдээллийг өрхийн түвшинд цуглуулсан.

Мэдээлэл цуглуулах арга болон хугацаа нь хот, хөдөөд ялгаатай, өөр байсан. Хотын суурьшил буюу Улаанбаатар хот болон аймгийн төвүүдэд мэдээллийг өрхийн өдөр тутмын бүртгэл дээр үндэслэн цуглуулсан бөгөөд тоологч нар сард гурван удаа өөрөөр хэлбэл арав хоног бүрт очиж мэдээллийг нэгтгэж байв. Өөрөөр хэлбэл өрх тус бүрийн хувьд хүнсний мэдээллийн хамрах хугацаа нь нэг сар байлаа. Сумын төвд сүүлийн долоо хоногийн хэрэглээг эргэн санах аргыг ашигласан. Ийм хоёр өөр арга хэрэглэсэн нь дараахи гурван шалтгаантай болно. Нэгдүгээрт, тоологч нар аймгийн төвд амьдардаг бөгөөд аймгийн төвүүд ихэнхидээ хөдөөгөөс нэлээн алс зайд оршдог учир хөдөөгийн

өрхүүдэд арав хоног бүр очих боломж байхгүй. Хоёрдугаарт, малчин өрхүүд тогтмол нүүдэллэдэг учраас хоёрдох, гуравдах очилтоор зорьсон өрхөө олоход хүндрэл учрах магадлал их. Гуравдугаарт, хөдөөгийн хүн ам нь хотын хүн амтай харьцуулахад худалдан авалтыг бөөнөөр нь голдуу хийдэг тул өрхийн өдөр тутмын бүртгэлээ нөхөхөд илүү бэрхшээлтэй байдаг.

Хэрэглээний энэ бүрэлдэхүүн хэсгийг боловсруулахад хэд хэдэн үндсэн зарчмыг хэрэглэсэн. Нэгдүгээрт, хэрэглээний бүх боломжит эх үүсвэрийг оруулав. Өөрөөр хэлбэл хүнсний бүтээгдэхүүний хэрэглээ нь зах зээлийн газраас худалдан авсан эсвэл гэрээс гадуур хэрэглэсэн хүнсний зүйлээс гадна өөрийн аж ахуйгаас хэрэглэсэн, бусдаас авсан, бэлэг, бараа солилцоогоор авсан бүтээгдэхүүн зэргээс бүрдэнэ. Хоёрдугаарт, худалдан авсан болон өөрийн аж ахуйгаас авсан бүх хүнсний бүтээгдэхүүнийг биш тухайн хугацаанд хэрэглэсэн бүтээгдэхүүнүүдийг л хэрэглээний бүтцэд багтаасан. Гуравдугаарт, мөнгөөр худалдан аваагүй хүнсний зүйлийг үнэлж аж байдлын хэмжигдэхүүнд оруулсан. ӨНЭЗС-гаар өрхийн хүнсний зөвхөн худалдан авалтын хувьд дундаж үнийн дүн, тоо хэмжээний талаар мэдээлэл цуглуулагдсан бөгөөд бусад эх үүсвэрийн хувьд зөвхөн тоо, хэмжээний мэдээллийг авсан. Худалдан аваагүй хүнсний зүйлийн мөнгөн үнэ цэнийг тооцохдоо дундаж үнийн мэдээллийг ашиглалаа.

Ихэнх хүнсний бүтээгдэхүүнүүд харгалзах бүлэг дотроо нэлээд дэлгэрэнгүй нэр төрлөөр орсон учир нэр төрөл тус бүр нь харьцангуй нэгэн жигд болсон. Гэхдээ нэгжийн үнэ нь бодит үнэ биш боловч барааны чанарын ялгааг илэрхийлнэ. Энэ нөлөөллийг багасгаж, газар зүйн байрлалын болон цаг хугацааны зөрүүг авч үзэхийн тулд хэд хэдэн түвшинд

(өрх, түүврийн нэгж, аймаг, суурьшил, улирал) үнийн голч утгыг тооцсон болно. Иймээс тухайн өрх хүнсний бүтээгдэхүүн худалдан авсан бол уг худалдан авсан барааны харгалзах голч үнийг өөрийн аж ахуйн болон солилцоогоор авсан барааг үнэлэхэд ашиглана. Хэрвээ өрх ямарваа нэг нэр төрлийн бүтээгдэхүүнийг огт худалдан аваагүй боловч хэрэглэсэн бол хэрэглээг нь үнэлэхэд түүний дээд түвшний (өрхийн харьяалагдах түүврийн нэгжийн гэх мэт) үнийг ашиглана. 2010 оны хүнсний хэрэглээний бүтцэд худалдан авсан, бусдаас үнэгүй авсан болон өөрийн аж ахуйгаас хэрэглэсэн тоо хэмжээг авч үзсэн.

Хүнсний бус бүрэлдэхүүн хэсэг

Хүнсний бус хэрэглээг хүнсний хэрэглээтэй адилаар шууд, хялбархан тооцоолно. Хүнсний хэрэглээтэй адилаар нэгдсэн нэг хугацаанд шилжүүлэн тэгшитгэсэн хэрэглээний бүхий л эх үүсвэрийг оруулах ёстой. Хүнсний бус хэрэглээний өргөн хүрээний буюу эрэгтэй, эмэгтэй хүний, хүүхдийн хувцас, гутал, бэлэг дурсгал, үнэт эдлэл, бөс бараа, боловсрол, эрүүл мэнд, амралт чөлөөт цаг, соёлын зардал, гоо сайхан, ариун цэврийн бараа үйлчилгээ, гэр ахуйн бараа, удаан эдэлгээт бараа, орон сууцны зардал, тээвэр, холбоо, даатгал, татвар зэрэг 38 бүлгийн 371 нэр төрлийн бүтээгдэхүүний мэдээллийг цуглуулсан. Хүнсний бус барааны ихэнх нэр төрөл нь дотроо ижил бус буюу зарим ялгаатай олон бүтээгдэхүүнийг агуулж нэгжийн үнийг нь тооцоход бэрхшээлтэй байдаг тул ӨНЭЗС-гаар энэ бүлгийн барааны тоо хэмжээний талаархи мэдээллийг цуглуулдаггүй. Удаан эдэлгээт бараа, сууц, эрчим хүчнээс бусад хүнсний бус барааны хэрэглээг энэ бүлэгт авч үзнэ.

Хэрэглээг бүрдүүлэхэд мөн тухайн нэр төрлийг оруулах эсэх, судалгааны үеийг тодорхойлох гэсэн үндсэн 2 бэрхшээл

байдаг. Нэгдүгээрт, зөвхөн хэрэглээнд ордог нэр төрлүүдийг л судалгаанд багтаах ёстой гэсэн алтан дүрэм бий. Тухайлбал хувцас, гутал, гоо сайхны бараа, бүтээгдэхүүн, амралт, чөлөөт цагт зарцуулсан зардал гэх мэт зүйлс хамрагдана. Татвар илүү төлсөнөөрөө тухайн өрх улсаас илүү их үйлчилгээ авдаггүй нь хэрэглээний өндөр түвшинтэй уялдахгүй байгааг харуулж байна. Иймээс татварын хэмжээг хэрэглээнд оруулахгүй. Хөрөнгийн урсгал буюу санхүүгийн хөрөнгө худалдан авах, өр, зээлийн хүүгийн төлбөрийг мөн оруулдаггүй. Гэнэтийн эсвэл бөөн дүнгээр гэнэт зарцуулагддаг хурим, төрөлт, оршуулгын зардлын хувьд бүр ч бэрхшээлтэй байдаг. Эдгээр зардлыг он жилүүдэд тархаан, тэгшитгэж тооцох нь хамгийн оновчтой хувилбар юм. Харин тэгшитгээгүй тохиолдолд тухайн өрхийн хэрэглээний түвшин бодит хэмжээнээс илүүтэйгээр тооцогдоно. Одоогоор бидэнд ингэж тооцох хангалттай мэдээлэл байхгүй тул эдгээр хэрэглээнүүдийг тооцоонд оруулаагүй болно. Хүлээн авсан бэлэгтэй холбоотой тооцоо нь бэлгийг хүлээн авч байгаа талын тооцоонд тусгагддаг тул, тооцоог давхардуулахгүйн тулд бусдад өгсөн бэлэг, тусламж, шилжүүлгийг тооцоонд оруулаагүй. Хэрэв эдгээрийг тооцоонд оруулбал амьжиргааны дундаж түвшинг хиймлээр өсгөх болно.

Хүнсний бус хэрэглээний бүрэлдэхүүн хэсэг дотроос хоёр зүйл буюу эрүүл мэнд, боловсролын тооцоог онцгойлон авч үзэх шаардлагатай. Нэгдүгээрт, боловсрол нь хэрэглээ биш харин хөрөнгө оруулалт тул хадгаламж гэж үзэх ойлголт байдаг. Боловсролын үр өгөөжийг зөвхөн сурч байх тухайн үедээ бус бүхий л амьдралынхаа турш хүртэнэ. Хоёрдугаарт, хэрэв амьдралын удаан хугацааны үеийг авч үзэж байгаа бол боловсролын зардал нь хүний амьдарлын тодорхой үед л гардаг. Сургалтандаа яг ижил хэмжээний зардал зарцуулсан

бөгөөд нэг нь одоо суралцаж байгаа нөгөө нь нилээд хэдэн жилийн өмнө сургуулиа төгсчихсөн хоёр хүнийг харьцуулья. Энэ тохиолдолд одоо суралцаж байгаа нь амьжиргаа дээгүүртэй мэт бодогдох боловч энэ үр дүн нь зөвхөн насны хувьд хамаатай бөгөөд жинхэнэ аж байдлын түвшний ялгааг харуулж чадахгүй. Энэ зардлыг амьдралынх нь нийт хугацаанд тэгшитгэн хуваарилах нь хамгийн оновчтой арга болно. Гуравдугаарт, улсын сургуульд суралцах боломжийг авч үзэх хэрэгтэй. Хэрэв бүх хүн үнэ, төлбөргүй эсвэл өндөр татаас бүхий боловсрол эзэмших боломжтой бөгөөд харин чанарыг нь харгалзан үзэж хувийн сургуулийг сонгон төлбөр төлж суралцдаг бол боловсролын зардлын ялгаатай байдал нь аж байдлын ялгаатай байдалтай холбогдох ба ийм тохиолдолд тухайн зардлыг тооцоонд тусгах нь зүйтэй гэж үздэг. Энэ судалгаанд стандарт практикийн дагуу боловсролын зардлыг хэрэглээний бүтцэд оруулсан. Эдгээр зардлыг оруулахгүй байх нь сургуулийн насны хүүхдүүдтэй хоёр өрхийн зөвхөн нэг нь хүүхдээ сургуульд сургах боломжтой бол энэ ялгааг гаргаж чадахгүйд хүрнэ.

Эрүүл мэндийн зардал ч зарим талаараа боловсролтой адил юм. Эрүүл мэндийн урьдчилан сэргийлэх үзлэгт зарцуулсан зардал нь мөн хөрөнгө оруулалт адил тооцогдоно. Төрөөс хангадаг үйлчилгээг харилцан адилгүй хүртдэг байх тохиолдолд өрхүүд хоорондын харьцуулалтыг хийх нь буруу үр дүнд хүргэнэ. Хүн амын зарим хэсэг нь эмнэлгийн үнэ төлбөргүй, эсвэл улсаас ихэнх зардлыг нь хариуцдаг үйлчилгээнд хамрагдаж байхад нөгөө хэсэг нь хувийн салбарын үйлчилгээнд хамрагдаж байвал зардлын энэ ялгавартай байдал аж байдлын ялгааг харуулахгүй. Энд анхааран үзэх хэд хэдэн зүйл бий. Үүнд: Нэгдүгээрт, эрүүл мэндийн зардал нь байнга бус тодорхой цаг хугацаанд бөөнөөр гардаг.

Хоёрдугаарт, эрүүл мэндийн зардал нь өрхийн гишүүн өвчтэй байсантай холбогдон гарсан зардлыг авч үзэж байгаа аж байдлын үзүүлэлт буюу “харамсалтай шаардлага” болох бөгөөд энэ тохиолдолд өрхийн аж байдал муудах боловч зардал гарсан учир аж байдал өссөн мэт харагддаг. Гуравдугаарт, эрүүл мэндийн даатгал нь харьцуулалтыг буруу үр дүнд хүргэдэг. Учир нь өрхийн даатгалтай гишүүн нь өвдөхдөө бага хэмжээний мөнгө зарцуулсан байхад даатгалгүй нь ихийг зарцуулна. Иймээс энэ судалгааны хувьд эрүүл мэндийн зардлыг хүнсний бус хэрэглээний бүрэлдэхүүнд оруулж байна. Боловсролтой адилаар эрүүл мэндийн зардлыг хасвал хоёул өвчтэй хүнтэй өрхүүдийн хувьд нэг нь эмчилгээнд мөнгө зарцуулах чадваргүй байгаа бол энэ өрхүүдийн ялгааг харуулж чадахгүй болно.

Хүнсний бус хэрэглээтэй холбоотой хоёр дахь бэрхшээлтэй асуудал нь хэрэглээг тооцох хугацааг сонгох юм. Үүнд худалдан авалт хийх давтамж, өрхийн хэрэглээгээ буцаж санах хугацааны хоорондын хамаарал орно. Ариун цэврийн хэрэгсэл, гоо сайхны бараа, орон сууцны төлбөрөөс бусад хүнсний бус олон бараа, бүтээгдэхүүний хувьд долоо хоног, сард ямар нэгэн худалдан авалт гараагүй байдаг тул буцааж санах хугацааг ихэнхдээ сүүлийн улирал эсвэл сүүлийн жилээр сонгодог.

ӨНЭЭС нь сүүлийн сар ба сүүлийн жил гэсэн судалгааны хоёр үеийг хамарсан мэдээлэл цуглуулсан. Аль үеийг сонгох нь хэрэглээний бүтцэд үлэмж нөлөөтэй байдаг. Өрхүүд сар бүр хүнсний бус бараа, бүтээгдэхүүн худалдан аваад байдаггүй учраас олон өрхийн хувьд ямар ч хэрэглээ мэдээлэхгүй байх магадлалтай гэсэн үндэслэлээр зөвхөн ганц сар гэсэн сонголтыг хассан. Хэдийгээр сүүлийн нэг сарыг сонгосноор сүүлийн нэг сарын дундаж хэрэглээг ойролцоогоор тооцоолж

болох ч сүүлийн нэг сарын хугацаанд худалдан авалт хийгээгүй өрхүүдийг ядуурлын шинжилгээгээр хэрэглээ багатайд тооцон улмаар ядуу гэсэн ангилалд хамааруулах магадлалтай. Сүүлийн нэг жилийг эргэн санах хугацаа болгон авбал хүнсний бус бараа, бүтээгдэхүүний хувьд илүү үндэслэлтэй хугацаа болох учир дээрх бэрхшээл арилна. Гэвч эргэн санах хугацааг уртасгахаар нэг сул тал үүсдэг.

Зарлага мэдээлэх өрхийн тоо нь нэмэгдэх боловч ингэж цуглуулахад дундаж зарлага нь эргэн санах хугацаа богинотой зардлаас багасаж гарч ирдэг. Энэ хоёр сонголтын давуу болон сул талыг нь харгалзаж үзсэн гуравдахь сонголт нь эргэн санах хоёр хугацааг хоёуланг нь хослуулах арга юм. Энэ тохиолдолд хэрэв тухайн өрх сүүлийн нэг сард хүнсний бус бараа, бүтээгдэхүүн худалдан авсан бол тухайн мэдээллийг нь авч, харин сүүлийн нэг сарын хугацаанд хүнсний бус бараа бүтээгдэхүүн худалдан аваагүй бол сүүлийн нэг жилийнх нь мэдээллээс авдаг.

ӨНЭЗС-нд боловсрол, эрүүл мэндийн тусгай модулиуд багтсан тул эдгээрийн зардлыг тооцох хоёрдахь эх сурвалжийг санал болгож байна. Энэ мэдээлэл нь хүнсний бус бүрэлдэхүүн хэсгийн стандарт модулиас хоёр зүйлээр ялгагдана. Үүнд: нэгдүгээрт, мэдээллийг хувь хүний түвшинд цуглуулж байгаа бол стандарт бүлэгт өрхийн түвшинд цуглуулдаг. Өрхийн түвшинд мэдээлэл цуглуулах үед өрхийн гишүүн бүрээс ижил сэдвийг асууснаас асуулт нь илүү ерөнхий болдог. Ерөнхийдөө бол өрхийн зардлын тухай аль болох дэлгэрэнгүй асуух тусам илүү нарийн мэдээлэл цугладаг учир тусгайлсан модуль ашиглах нь зүйтэй гэж үздэг. Нөгөө талаас энэ хоёр тусгайлсан модулиар зөвхөн нэг судалгааны үеийг

буюу боловсролын хувьд сүүлийн 12 сарыг харин эрүүл мэндийн хувьд сүүлийн нэг сарын хугацааг хамруулж байна. Өрхийн аж байдлын дүр төрхийг урт хугацаанд илүү сайн харуулна гэж үзсэн учраас бид тусгайлсан модуль ашиглахаар шийдсэн билээ.

Удаан эдэлгээтэй бараа

Өрхийн эзэмшиж буй удаан эдэлгээт бараа нь амьжиргааны түвшнийг тодорхойлох чухал бүрэлдэхүүн хэсэг болдог. Эдгээр бараа нь удаан хугацаанд ашиглагддаг учир худалдан авсан үнэ нь хэрэглээг тодорхойлох тохиромжтой үзүүлэлт болохгүй. Энд тооцоо хийх хамгийн зөв арга нь тухайн хугацаанд эзэмшиж байгаа удаан эдэлгээт бараанаас авч байгаа үйлчилгээний түвшинг тооцоход оршино. Энэхүү авч байгаа ханамжийн хэмжээ нь биетээр ажиглагдахгүй ч үнийн дүнтэй шууд пропорциональ бөгөөд элэгдлийн түвшин гэсэн үзүүлэлтээр тодорхойлогдоно. Бараа бүрийн элэгдлийн түвшинг тооцох үйл ажиллагаа ӨНЭЗС-гаар авсан удаан эдэлгээт барааны одооны зах зээлийн үнэ, ашигласан (мэдээлэл нь өрхийн эзэмшиж буй удаан эдэлгээт барааны тоо ширхэгийн хамт цуглуулагдсан) хугацаанд үндэслэнэ.²⁶

Энэ бүрэлдэхүүн хэсгийн тооцоог 3 үе шаттайгаар хийнэ. Нэгдүгээрт, удаан эдэлгээт бараанаас хэрэглээний бүрэлдэхүүнд орох нэр төрлийг сонгоно. ӨНЭЗС-гаар гэр ахуйн хэрэгслээс эхлүүлээд тавилга хүртэлх 42 нэр төрлийн удаан эдэлгээт барааны талаар мэдээлэл цуглуулсан. Гэхдээ нийт удаан эдэлгээт барааны 1/3 болох өрхийн бизнест ашиглагдах бараа эсвэл үнэт эдлэл, сууц болон “бусад” гэж ангилагдсан бараануудыг тооцоонд оруулаагүй. Хоёрдугаарт, хэрэглээний бүрэлдэхүүнд

²⁶ Инфляцийн түвшин болон нэрлэсэн хүүгийн түвшинг ашиглан улам боловсронгуй болгож болно.

сонгон оруулсан удаан эдэлгээт барааны хувьд элэгдлийн түвшинг тооцохдоо нэгжийн үнэ ба (хувьсах хэмжигдэхүүн), ашигласан хугацаанд үндэслэсэн шугаман регресс тооцсон. Энэхүү тооцооны арга нь нэг барааны хувьд хэрэглэсэн хугацаанаас хамааран элэгдлийн өөр, өөр түвшинг бодох боломжийг олгодог. (Жишээ нь удаан эдэлгээт бараа нь шинэ бол элэгдлийн түвшин буюу бараанаас авч буй ханамж өндөр байна.) Эцэст нь хэрэглээг тооцохдоо тухайн барааны нэг жилийн өмнөх үнийг элэгдлийн хувиар үржүүлэн эдгээр хэрэглээг өрхөөр нэгтгэж гаргана.

Сууц

Хүн амын амьжиргааны түвшний гол үзүүлэлт нь орон сууцны нөхцөл билээ. Хөгжиж байгаа орнуудын хувьд орон сууцны түрээсийн зах зээл хязгаарлагдмал эсвэл байдаггүй учир тооцоо хийх, хэрэглээний бүтцэд оруулахад нэлээд бэрхшээлтэй байдаг. Үүнийг хэрэглээний бүтцэд оруулах зорилго нь удаан эдэлгээт бараатай адилаар тухайн орон сууцыг эзэмшиж байгаагаас авах ханамжийн хэмжээг тооцож оруулахад оршино. Хэрвээ тухайн өрх байр түрээслэн амьдарч байгаа бол төлбөрийн хэмжээ нь энэ ханамжийн үнэлгээ болно. Монгол орны хувьд орон сууц түрээслэн амьдарч байгаа өрхийн тоо цөөн (сүүлийн жилүүдэд нилээд түгээмэл болж байгаа), мөн түрээсийн өртөг хэтэрхий өндөр байдаг учир уг мэдээлэл дээр үндэслэн өөрийн сууцанд амьдарч байгаа өрхийн хувьд сууцнаасаа авч байгаа сэтгэл ханамжийн хэмжээг буюу түрээсийн зардлыг тооцох боломжгүй юм. Хэдий тийм боловч ӨНЭЗС-гаар тухайн өрх хэрвээ сууцаа түрээслэвэл хэдээр түрээслэх (хийсвэр түрээс) болон орон сууцаа худалдах үнийг нь судалсан. Бодит түрээсийн утга бүртгэгдээгүй тохиолдолд хийсвэр түрээсийн утгыг ашиглан тооцооны түрээс тооцож хэрэглээний иж бүрдэлд оруулж болно. Тооцооны түрээсийн утгыг таамаглаж гаргадаг учраас зарим

тохиолдолд ашиглах боломжгүй ч байх талтай. Мөн хүн амын тал орчим хувь нь гэрт амьдардаг тул түрээсийн утгыг тооцоход бүр илүү хүндрэлтэй байна.

Тооцооны түрээсийн утгыг тооцоохын тулд сууцны худалдах үнийг хамаарагч хувьсагч болгон сонгож сууцны регресс тооцсон. Үл хамаарах хувьсагчдаар орон сууцны нөхцлийг тодорхойлогч шал, хана, дээврийн үндсэн материалын төрөл, өрөөний тоо, усан хангамж, цахилгаан, дулаан, байршил зэргийг авсан. Орон сууцны төрлөөр гэр, сууцны тусдаа байшин, нийтийн тохилог сууцны хувьд уг тооцоог тус тусад нь хийв. Тооцооны үр дүнгээс нь харахад орон сууцны худалдах үнийн мэдээлэл нь сууцны нөхцөлтэй нягт хамааралтай буюу илүү бодитой байна. Энэ нь тухайн өрх сууц түрээслэдэггүй боловч сууцны үнийн хувьд өөрсдөө барьсан эсвэл худалдаж авсан байдгаас таамагласан хийсвэр түрээсийн үнээс илүү найдвартай дүнг хэлсэн гэж үзнэ.

Гэхдээ сууцны үнийг ашиглаж сууцнаас авч байгаа үйлчилгээний тооцоог гаргахад нэмэлт тооцоо хийх буюу сууцны элэгдлийн түвшинг тодорхойлох шаардлагатай болдог. Сууцны тусдаа байшин болон нийтийн тохилог сууц 33 жилийн дараа, гэр 17 жилийн дараа бүрэн элэгдэнэ гэж тооцоонд тусгасан болно. Тиймээс хэрэглээний бүтцийг байгуулахдаа бид сууцнаас авч буй үйлчилгээний тооцоонд сууцны үнийг ашиглан бодсон тооцооны хийсвэр түрээсийг оруулсан бөгөөд гэхдээ мэдээж хэрэв бодит түрээсийн мэдээлэл тухайн өрхийн хувьд байгаа тохиолдолд түүнийг нь ашиглана.

Түлш, эрчим хүч

Хүнсний бус хэрэглээний анхааран үзэх бас нэг бүрэлдэхүүн хэсэг нь эрчим хүчний хэрэглээ буюу голлон халаалт, цахилгааны зардал юм. Монголын уур амьсгал өвөрмөц өвөл нь -40, зун нь

+30 хэмийн температурт хүрдэг эрс тэс уур амьсгалтай. Хэдийгээр зуны улиралд байгаль цаг уурын нөхцөл харьцангуй тааламжтай хэдий ч өвлийн улирал нь онцгой хүнд нөхцөл үүсгэдэг. Өвлийн улирал бараг 6 сар үргэлжлэн, голдуу хасах градустай байдаг бөгөөд нэг, хоёрдугаар сарын дундаж температур -25 байдаг. Энэ нь орон даяар халаалт болон түлш өрхийн хэрэглээний зайлшгүй, нэн чухал хэрэгцээ болохыг илэрхийлж байгаа бөгөөд зарим тохиолдолд хэрэглээний иж бүрдлийн маш том, чухал бүрэлдэхүүн хэсэг ч болдог.

ӨНЭЗС-гаар зөвхөн худалдан авалт болон өөрсдөө бэлтгэсэн түлш, мөн эрчим хүчний зардлыг өрхүүдээр өөрсдөөр нь үнэлүүлэн мэдээллийг нь цуглуулсан. Зарчмын хувьд ийм мэдээлэл нь түлш, эрчим хүчний хэрэглээг бодитойгоор үнэлэхэд хангалттай байх ёстой. Гэвч ингэж чадахгүй байна гэж үзэх үндэслэл бий. Энд өөрсдөө бэлтгэсэн түлшний тоо, хэмжээний талаар ямар ч мэдээлэл байхгүй нөхцөлд энэ хэрэглээний утгыг тооцох боломжгүй болно. Харин өрх халаалт, гэрэлтүүлэгтэй түлш буюу мод, нүүрс, аргал хэрэглэдэг бол худалдан авалтаа мэдээлж харин өөрсдийн бэлтгэсэн түлшээ мэдээлэхгүй орхих нь элбэг. Өөрсдөө бэлтгэсэн түлшний тоо хэмжээний талаар мэдээлэл олж авч чадаагүй бол хэрэглээг нь ямар нэг байдлаар тооцох боломжгүй болно. Ингэснээр тухайн өрхийн эрчим хүчний хэрэглээ дутуу тооцогдох бөгөөд ялангуяа өрхүүд өөрсдөө түлш бэлдэж халаалтандаа хэрэглэх нь түгээмэл байдаг хөдөө нутагт энэ гажуудал бүр өндөр хэмжээнд хүрэх магадлалтай юм.

Б.3 Үнийн засварлалт

Монголд хүнсний бүтээгдэхүүний үнийн хэлбэлзэл өндөр. Жишээ нь хаврын улиралд хүнсний бүтээгдэхүүний үнэ бусад улирлыг бодвол харьцангуй өндөр болдог бөгөөд бүс нутгуудын хувьд үнэ харилцан адилгүй байдаг. Ялангуяа бусад бүсүүдтэй

харьцуулахад Улаанбаатар хотод зарим бараа, бүтээгдэхүүний үнэ өндөр байдаг. Ийм ч учраас амьжиргааны түвшинг бодитойгоор тооцохын тулд зарлагын дүнг үнийн индексийг ашиглан засварлах шаардлагатай болдог. Үнийн индекс нь үнийн түвшин, хэрэглээний бүтэц хоёроос хамааран хувьсдаг тул үнэ болон үнийн тохирох түвшинд харгалзах нийт зардалд эзлэх тухайн бараа бүтээгдэхүүний хувь хэмжээ буюу хэрэглээний хувийн жин гэсэн 2 хэсгээс бүрдэнэ. Өрхийн судалгаа нь хэрэглээний бүх нэр төрлийн хувьд нийт зардалд эзлэх тухайн бараа, бүтээгдэхүүний хувь хэмжээг, харин зөвхөн хүнсний бүтээгдэхүүний нэр төрлийн хувьд өрхийн төлсөн дундаж үнийн мэдээллийг цуглуулдаг. ӨНЭЗС болон улсын хэрэглэгчийн үнийн индексээс авсан мэдээллийг хослуулан ашиглаж түүврийн анхан шатны нэгжийн түвшинд Паашийн үнийн индексийг тооцов. Түүврийн анхан шатны нэгжүүд нь хотод 10 өрхөөс, хөдөөд 8 өрхөөс тогтож байгаа. Нэг түүврийн анхан шатны нэгжид харьяалагдаж байгаа өрхүүдийн хэрэглэдэг бараа, үйлчилгээний үнэ болон хэрэглээний бүтэц нь ойролцоо байх магадлалтай.

Түүвэрлэлтийн анхан шатны нэгж дэх Паашийн үнийн индексийг дараахи томъёогоор тодорхойлно:

$$P_i^P = \left[\sum_{(k \in K)} w_{ik} \left(\frac{P_{ik}}{P_{0k}} \right)^{-1} \right]^{-1}$$

Энд w_{ik} - түүврийн анхан шатны i нэгжийн k нэрийн барааны төсөвт/хэрэглээнд эзлэх хувийн жин;

P_{ik} - түүврийн анхан шатны i нэгжийн k нэрийн барааны дундаж үнэ (үнийн медиан);

P_{0k} - i нэгжийн k нэрийн барааны улсын дундаж үнийн түвшин (үнийн медиан).

Хүнсний хувьд нэр төрөл тус бүрийн нийт хэрэглээнд эзлэх дундаж хувь хэмжээ нь нэгжийн дундаж үнэтэй нь уялдаж байна. ӨНЭЗС энэ хоёр мэдээллийг хоёуланг нь цуглуулсан. Хүнсний бус бүрэлдэхүүн хэсгийн хувьд төсөвт эзлэх дундаж хувь хэмжээг ӨНЭЗС-гаар, харин дундаж үнийг улсын хүнсний бус барааны үнийн индексээр цуглуулсан. Ингэснээр хүнсний бус бүх бараа, бүтээгдэхүүнийг нэг багц болгон авч инфляцийн түвшин бүгдэд нь адилхан байснаар тооцож байна. Үнийн индексийн эцсийн хувилбар нь хүнсний болон хүнсний бус нэр төрлүүдэд хоёуланд нь цаг хугацааны засварлалт оруулж байгаа боловч газар зүйн байршлын засварлалтыг зөвхөн хүнсний бүтээгдэхүүний хувьд оруулж байна. Хүнсний бус бүтээгдэхүүний хувьд

газарзүйн байршлын ямар ч ялгаа байхгүй гэж үзвэл ядуурлын тооцоонд хэрхэн нөлөөлөх нь тодорхойгүй. Жишээлбэл, ерөнхийдөө сууцнаас бусад хүнсний бус ихэнх бараа, бүтээгдэхүүний үнэ хөдөөд хотоос илүү өндөр байдаг. Хэрэв үнийн индекст газарзүйн байрлалын ялгаа байхгүй гэж үзвэл хөдөө нь хотоос харьцангуй чинээлэг амьдралтай гэж гарахаар байна.

Хүнсний бүтээгдэхүүний дундаж утгууд болон нийт үнийн индексийг сараар болон бүлгээр нь Хүснэгт Б.1-д харуулав. Энэ индексээс амьжиргааны өртөг бусад аль ч нутаг дэвсгэрээс Улаанбаатар хотод илүү өндөр байгааг мөн улирлын нөлөөллийг харж болно. Өөрөөр хэлбэл энэ индекс 1, 2-р улиралд хамгийн өндөр бусад улиралд арай бага байна.

Хүснэгт Б.1. Түүврийн анхан шатны нэгжийн Паашийн индекс, бүлгээр ярилцлага авсан сараар

	Хүнсний Паашийн индекс				Нийт Паашийн индекс			
	Улаанбаатар	Аймгийн төв	Хөдөө	Улсын дундаж	Улаанбаатар	Аймгийн төв	Хөдөө	Улсын дундаж
2010 он								
1 сар	0.97	0.87	0.84	0.89	0.97	0.92	0.88	0.92
2 сар	1.03	0.95	0.94	0.97	1.00	0.97	0.95	0.97
3 сар	1.06	0.97	0.94	0.99	1.03	0.99	0.96	0.99
4 сар	1.11	1.05	1.00	1.05	1.06	1.03	1.00	1.03
5 сар	1.18	1.10	1.05	1.11	1.10	1.07	1.04	1.07
6 сар	1.14	1.04	0.97	1.04	1.08	1.04	0.98	1.03
7 сар	1.08	1.01	0.98	1.02	1.04	1.01	0.97	1.00
8 сар	1.03	0.94	0.91	0.95	1.03	0.98	0.93	0.97
9 сар	1.02	0.95	0.92	0.96	1.02	0.98	0.95	0.98
10 сар	1.02	0.94	0.99	0.99	1.02	0.99	0.99	1.00
11 сар	1.04	0.99	0.96	0.99	1.04	1.02	0.98	1.01
12 сар	1.10	1.02	0.99	1.04	1.07	1.04	1.01	1.04
Дундаж	1.07	0.99	0.96	1.00	1.04	1.00	0.97	1.00

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Б.4 Өрхийн бүтцийн засварлалт

Аж байдлын үзүүлэлтийг бий болгох эцсийн шат нь өрхийн түвшинд тодорхойлогдсон амьжиргааны түвшний хэмжигдэхүүнүүдийг нэг хүнд ногдох хэмжээнд шилжүүлэх явдал бөгөөд зэрэгцүүлэлтийг өрхөөр биш хувь хүнээр хийдэг. Эрүүл мэндийн болон боловсролоос бусад зардлын мэдээллийг өрхийн түвшинд цуглуулдаг тул хувь хүний аж байдлын түвшинг тооцохын тулд өрхийн нийт хэрэглээг тухайн өрхийн нийт ам бүлийн тоонд харьцуулан тооцно. Өрхийн гишүүн бүр ижил хувь, хэмжээтэйгээр хэрэглэнэ гэж үзэх нэгдсэн практикт үндэслэнэ.

Хэрэглээний бүтэц, хэмжээг 2 аргаар засварладаг. Үүний тулд нэгдүгээрт, өрхийн ам бүлийн бүтцийн засварлалтыг хийнэ. Өрхийн гишүүдийн нас, хүйс, онцлогоос хамааран янз бүрийн хэрэгцээ шаардлагатай байдаг боловч өөр онцлогуудыг бас авч үзэж болно. Жишсэн хүнд шилжүүлэх арга нь эдгээр ялгаатай байдлыг харгалзан өрхийн гишүүдийг “жишсэн насанд хүрсэн” гэж томъёолсон нэг хэмжээст шилжүүлдэг. Жишээ нь; хүүхдийн хэрэглээ насанд хүрсэн хүнийхээс бага гэж үзвэл ам бүлийн тоо, хэрэглээний түвшин нь адилхан 2 өрхийн нэг нь хүүхэдтэй, нөгөө нь зөвхөн насанд хүрсэн хүмүүстэй бол хүүхэдтэй өрхийн нэг хүнд ногдох амьжиргааны түвшин илүү дээр байна.

Харамсалтай нь шилжүүлэх коэффициентийг тооцох нэгдсэн аргачлал байдаггүй бөгөөд зарим нь хоол тэжээлийн хэрэглээнд үндэслэн тооцоо хийж, хүүхэд, насанд хүрсэн хүний хүнсний хэрэглээний 50 хувийг л хэрэглэдэг гэж тооцсон байдаг

боловч хүнсний бус хэрэглээний хувьд адилхан хэмжүүр хэрэглэх нь тодорхой бус юм. Хүүхдийн боловсрол, хувцасны хэрэглээнд харьцангуй их зардал зарцуулдаг байж болох талтай. Зарим арга нь өрхийн хэрэглээний бүтцэд үндэслэсэн байдаг хэдий ч шинжилгээнд ашиглахад төдийлөн бүрэн эх сурвалж болж бас чаддаггүй.²⁷

Хоёр дахь засварлалт нь хэрэглээнд байгаа эдийн засгийн хэмжүүрийг засварлахад оршино. Үүнийг хэрэглэх шалтгаан нь өрхийн хэрэглэсэн зарим бараа, үйлчилгээ “нийтийн буюу дундын бараа” гэсэн онцлогтой байдаг. Өрхийн нэг гишүүний тухайн барааг хэрэглэх нь нөгөө нэг гишүүний хэрэглэх боломжийг хаахгүй бол тухайн барааг нийтийн буюу дундын гэнэ. Эдгээр барааны жишээ бол сууц, удаан эдэлгээт бараа юм. Жишээ нь; өрхийн нэг гишүүн телевизийн нэвтрүүлэг үзэх нь нөгөө гишүүнийг үзэхийг хориглохгүй. Үүнийг харгалзан үзвэл олон ам бүлтэй өрх, цөөн ам бүлтэй өрхийг бодоход илүү амьжиргааны түвшинтэй болж харагдах магадлалтай юм. Тиймээс өрхийн хэрэглээнд эзлэх нийтийн хэрэглээний барааны хувь өндөр байх тусам эдийн засгийн хэмжүүр их байна. Нөгөө талаас хувийн хэрэглээний бараа, бүтээгдэхүүнийг өрхийн нэг гишүүн хэрэглэсэн бол нөгөө гишүүн хэрэглэх боломжгүй байдаг. Хүнсний бүтээгдэхүүн нь хувийн хэрэглээний сонгомол жишээ юм. Ядуу эдийн засагтай орны хувьд хүн амын хэрэглээний түвшинд хүнсний эзлэх хувь өндөр байдаг тул эдийн засгийн хэмжүүр бага байдаг. Дээрх 2 төрлийн хэмжүүрийн засварлалтыг доорх аргаар хийнэ.

²⁷ Диатон, Мюлбаури (1986) болон Диатонийг (1997).

$$AE = (A + \alpha K)^{\theta}$$

Энд AE -өрхийн жишсэн ам бүлийн тоо. A – насанд хүрсэн хүний тоо. K -хүүхдийн тоо, α -хүүхдийг насанд хүрэгчтэй харьцуулсан харьцангуй өртгийг хэмжих параметр, θ -эдийн засгийн хэмжүүрийн зэрэг.²⁸

Энэ 2 параметрийн утга нь 0-1 ийн хооронд байна. Хөгжиж байгаа орны хувьд хүүхдийн хэрэглээний түвшин насанд хүрсэн хүнийхтэй харьцуулахад доогуур байдаг учир α – гийн түвшин доогуур ойролцоогоор 0.3 байдаг бол хөгжингүй орны хувьд 1-тэй ойролцоо байдаг.²⁹ Үүний зэрэгцээ ядуу улс орны хувьд хувийн хэрэглээний үндсэн хэсэг болох хүнсний хэрэглээ нь нийт өрхийн хэрэглээний дийлэнх хувийг эзэлдэг учир нийтийн хэрэглээний барааны эзлэх хувь бага, эдийн засгийн хэмжүүр θ нь 1-д дөхөж очдог бол баян орны хувьд 0.75 байдаг.

Практикт өрхийн ам бүлийн бүтцийг засварлахад нэг хүнд шилжүүлэх зохицуулалт хийдэг гэдгийг дээр дурдсан бөгөөд энд ч энэ стандартыг дагав. Энэ нь α болон θ -гийн түвшин хоёул нэгтэй тэнцүү буюу хүүхдийн хэрэглээ, насанд хүрсэн хүний хэрэглээнээс ялгаагүй, эдийн засгийн хэмжүүр байхгүй гэж үзсэн дээрх томъёоны тухайн тохиолдол юм. Өөрөөр хэлбэл гишүүн бүрийн хэрэглээний нийт хэрэглээнд эзлэх хувь адилхан хэмжээтэй, өрхийн ам бүлийн тоо нэмэгдэх тусам зардлын түвшин нэмэгдэнэ гэсэн үг юм. Нэг хүнд ногдох хэрэглээний түвшингээр тооцоо хийснээр олон ам бүлтэй, хүүхэдтэй өрхийн амьжиргааны түвшин нь цөөн ам бүлтэй, хүүхэдгүй өрхтэй харьцуулахад байгаагаасаа доогуур тооцогддог. Үүнд эдийн засгийн болон хүүхдийн

өртгийн янз бүрийн хувилбарыг сонгож, ядуурлын үзүүлэлт, түүний дэс дараалал хэрхэн өөрчлөгдөж байгааг судлах нь мэдрэмжийн дүн шинжилгээ хийхэд чухал юм.

Б.5 Ядуурлын шугам

Ядуурлын шугам нь тодорхой өгөгдсөн цаг хугацаа, оршин байгаа орчинд хувь хүний амьжиргааны түвшинг мөнгөн дүнгээр илэрхийлсэн утга юм (Раваллион 1998). Хэрвээ хэн нэгэн амьжиргааны стандарт доод түвшнээс доогуур хэрэглээтэй бол уг хүнийг ядуу гэж тооцно. Ядуурлын түвшнийг тодорхойлох нь нэлээд бэрхшээлтэй байдаг. Учир нь “амьжиргааны доод түвшин” гэсэн ойлголт, томъёололтой зарим хүн санаа нийлдэггүй. Ядуурлын шугам нь ядуурлыг хянах, түүний талаар бодлого боловсруулахад чухал.

Ядуурлын шугам абсолют (туйлын) байна. Учир нь өгөгдсөн аж байдлын түвшин буюу амьжиргааны түвшин судалгааны суурьшлуудад тогтмол байдаг. Энэ нь цаг хугацааны болон хувь хүмүүсийн хоорондох харьцуулалтыг тогтвортой болгодог. Өөрөөр хэлбэл аж байдлын адилхан түвшинтэй хоёр хүн амьдарч байгаа суурьшлаасаа шалтгаалахгүйгээр адилхан харьцуулагдана. Хоёрдугаарт, шаардлагатай хэрэглээний түвшинг заавал тооцож оруулах хэрэгтэй. Ерөнхийдөө хоол тэжээлийн хэрэгцээг тооцдог бөгөөд тухайлбал эрүүл, идэвхитэй амьдралыг хангахуйц илчлэгийг авч байх ёстой. Эцэст нь, ядуурлын шугам нь энэ шаардлагыг хангах хамгийн бага зардал байхаар тогтоогдоно.

Хүнсний тэжээллэг байдалд үндэслэсэн ядуурлын шугамыг тооцоход

²⁸ Хэрвээ жишсэн хүнд шилжүүлэх мэдрэмж нь “бодит хэмжээс” бол $(A + \alpha K)^{\theta}$ нь θ болно. Эдийн засгийн хэмжүүр нь 1- θ байна. Эдгээр параметрууд нь 0-ээс 1 байна.

²⁹ Диатон болон Зайди (2002)

үндсэн хэрэгцээний зардлын аргыг хэрэглэсэн. Энэ арга нь үндсэн хэрэглээнд хангалттай гэж үзсэн хэрэглээний сагсанд зарцуулах зардлыг тооцдог. Хэрвээ тухайн хүн уг сагсны зардлыг гаргах чадваргүй бол ядууд тооцогдоно. Нэгдүгээрт, ядуурлын байдал нь тухайн хүн уг хэрэглээний сагсыг авч чадах хөрөнгөтэй эсэхэд анхаарч байхаас биш бодит хэрэглээ нь эдгээр шаардлагыг хангаж байгаа эсэхэд хамаарахгүй гэдгийг санах хэрэгтэй. Хоёрдугаарт, хоол тэжээлийн үзүүлэлтүүдийг хэрэглээний түвшинг тодорхойлоход хэрэглэсэн боловч энэ нь аж байдлын үзүүлэлт биш юм. Эсрэгээр нь үүнийг хүнсний зүйлээс авч буй илчлэгийн хэмжээг тооцоход хэрэглэх бөгөөд ямар ч зардлын тооцоо шаардлагагүй. Гуравдугаарт, хэрэглээний сагсыг нормативаар эсвэл хэрэглээний түгээмэл тархсан бүтцийг тусган байгуулж болно. Хэрэглээний түгээмэл тархсан бүтцийг тусгаж байгуулах нь илүү сайн хувилбар юм. Эцэст нь ядуурлын шугам бол хүнс ба хүнсний бус гэсэн хоёр үндсэн бүрэлдэхүүн хэсгээс бүрдэнэ.

Хүнсний бүрэлдэхүүн хэсэг

Энэ бүрэлдэхүүн хэсгийг байгуулах эхний алхам нь эрүүл, идэвхитэй амьдралыг хангахад шаардлагатай хүнс тэжээлийн хэмжээг тодорхойлох юм. Мэдээж, хүний эрүүл, идэвхитэй амьдрал гэж юуг хэлэх, үүнийг илчлэгийн хэмжээгээр хэрхэн тодорхойлох нь түвэгтэй асуудал юм. Ихэнхдээ нэг хүний хоногт авч байх ёстой илчлэгийн хэмжээг 2100 калори байхаар жишиг болгож авдаг. Хоёрдугаарт, хүнсний сагсыг сонгох ёстой. Онолын хувьд хүнсний төгсгөлгүй олон янзын сагсаар дээрх илчлэгийн хэмжээг авч болно. Эдгээрээс нэг арга нь тухайн орны жишиг болгон авч байгаа хүн амын хүнсний хэрэглээний бүтцийг харгалзан тогтоодог арга юм. Энэ судалгаанд

дээрх аргыг ашиглан, нийт хүн амыг нэг хүнд ногдох хэрэглээгээр нь эрэмбэлэн, доогуур хэрэглээтэй 40 хувийн хүн амын дундаж хүнсний сагсыг сонгон авсан. Энд ядуу өрхийн хэрэглээг илүү төлөөлөн илэрхийлдэг учир амьжиргааны түвшний тархалтын хамгийн доод хэсгийн хүн амын хүнсний хэрэглээний сагсыг сонгон авах нь илүү байдаг. Иймээс жишиг болгон авч байгаа хүн ам нь ядуурлын түвшний эхний таамаглал юм. Гуравдугаарт, хүнсний сагсыг илчлэгийн хэмжээгээр тодорхойлохдоо хүнсний бүтээгдэхүүний илчлэгийн үзүүлэлтийг ашиглана. Энэ үзүүлэлтийг Эрүүл мэндийн яамны Нийгмийн эрүүл мэндийн хүрээлэнгээс тогтоодог. Архи, тамхи нь зайлшгүй хэрэглээ биш, мөн өрхөөс гадуур хэрэглэсэн хүнсний зүйлийн илчлэгийн хэмжээг тодорхойлоход маш их бэрхшээлтэй байдаг тул архи, тамхи, өрхөөс гадуур хэрэглэсэн хүнсний хэрэглээг энэхүү тооцоонд хамруулаагүй болно. Дөрөвдүгээрт, нэг калорийн голч үнийг тооцож улмаар хүнсний сагсыг үнэлэхэд ашиглана. Нэгжийн үнийг тооцоход зөвхөн жишиг болгон авсан хүн амын мэдээлэлд тулгуурлав. Энэ нь ядуучуудын худалдан авч байгаа үнийг илүү сайн илэрхийлэх болно. Тавдугаарт, хүнсний сагсны дундаж илчлэгийн хэмжээг тооцсон бөгөөд ингэснээр хүнсний сагсыг хоногт 1 хүн 2100 калори авахаар хувиарласан. Тухайлбал, Монгол Улсын нийт өрхийн хамгийн бага хэрэглээтэй 40 хувийн нэг хүнд ногдох хоногийн дундаж илчлэгийн хэмжээ 1386 калори, нэг хүний хоногийн хүнсний сагсны зардал 1043 төгрөг байсан. Иймээс нэг хүнд ногдох хоногийн хүнсний ядуурлын шугам 1,581 төгрөг (=1043 төгрөг х 2,100 калори /1,386 калори) байна. Хүснэгт Б.2-т гол нэрийн хүнсний бүтээгдэхүүний илчлэгийн түвшин, хүнсний ядуурлын шугамд эзлэх хувийг тодорхойлов.³⁰

³⁰ Хүнсний нэр төрлөөр нь харуулсан илүү дэлгэрэнгүй хүснэгтийг хавсралтын төгсгөлд өгөв.

Хүснэгт Б.2. Нэг хүнд хоногт ногдох хүнсний сагс, хүнсний гол нэрийн бүлгээр

	Хоногийн илчлэг		Үнэ	
	Хэмжээ	%	Төгрөг	%
Нийт	2100	100	1581	100
Гурил, гурилан бүтээгдэхүүн	1283	61	391	25
Мах, махан бүтээгдэхүүн	254	12	653	41
Загас, далайн бүтээгдэхүүн	0	0	1	0
Сүү, цагаан идээ, өндөг	147	7	226	14
Төрөл бүрийн өөх тос	230	11	78	5
Жимс, жимсгэнэ	3	0	13	1
Хүнсний ногоо	70	3	86	5
Чихэр, жимсний чанамал	90	4	58	4
Хүнсний бусад бүтээгдэхүүн	3	0	13	1
Цай, кофе	9	0	27	2
Цэвэр ус, ундаа, жимсний шүүс	4	0	12	1
Согтууруулах ундаа	7	0	23	1

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүнсний бус бүрэлдэхүүн хэсэг

Ядуурлын шугамын хүнсний бус бүрэлдэхүүн хэсэгт ямар төрлийн бараа, бүтээгдэхүүнийг хамруулах вэ гэдэг дээр санал маш их зөрөлдөөнтэй байдаг. Гэхдээ энэ бүрэлдэхүүн хэсгийн хүнсний хэсгийг сонгоход хэрэглэсэн норматив ойлголттой холбох хэрэгтэй. Хүн эрүүл байж, нийгмийн амьдралд оролцох боломжтой байхын тулд байр сууц, хувцас, эрүүл мэнд, амралт, чөлөөт цаг зэрэгт зардал гаргах шаардлагатай болдог. Ихэнхи тохиолдолд хүнсний ядуурлын шугамыг шаардлагатай хүнсний бус зүйлсийг оруулахаар өсгөнө. Хүнсний ядуурлын шугамыг хүнсэнд зарцуулсан зардлын эзлэх хувийн зарим тооцоонд хувааж гаргана. Энэхүү аргын гол давуутай тал нь жишиг болгож буй хүн амын хэрэглээний бүтцэд тулгуурлан хүнсний бус сагсыг тогтоодог бөгөөд хүнсний бус сагсыг урьдчилан тооцох шаардлагагүй.

Эхний алхамд ядуучуудыг төлөөлөх жишиг бүлгийг сонгож хүнсний бус зүйлд уг бүлгийн гаргаж буй зардлыг тооцоолох хэрэгтэй. Дэлхийн банкнаас боловсруулсан нийтлэг мөрдөж буй арга зүйг ашиглан хүнсний бус ядуурлын хоёр шугам байгуулж болдог. Өөрөөр хэлбэл хүнсний бус ядуурлын дээд шугам гэдэг нь хүнсний хэрэглээ нь хүнсний ядуурлын шугамтай ойролцоо хүн амын хүнсний бус зүйлийн дундаж хэрэглээ юм. Энэхүү дээд жишгээр хүн амын бүлгийг сонгон авч байгаа нь хэрэв тухайн хүн эрүүл амьдарч, тодорхой түвшний үйл ажиллагааг эрхлэхэд шаардлагатай зардлыг хүнсэндээ гаргаж байгаа бол мөн амьдрахын тулд зайлшгүй шаардлагатай хүнсний бус бараа, үйлчилгээг хэрэглэдэг гэсэн таамаглалд тулгуурладаг. Нөгөө талаас хүнсний бус ядуурлын доод шугам нь нийт хэрэглээ хүнсний ядуурлын шугамтай ойролцоо хүн амын хүнсний бус зүйлийн дундаж

хэрэглээ юм. Үүний цаад агуулга нь хэрэв тухайн хүн эрүүл амьдрахад шаардлагатай зардлыг хүнсэндээ гаргаж байгаа бол мөн амьдрахын тулд зайлшгүй шаардлагатай хүнсний бус зүйлийг хэрэглэдэг гэсэн таамаглалд тулгуурладаг. Хэрэв энэ хүмүүс хүнснийхээ үндсэн хэрэгцээний зарим хэсгээс татгалзаж түүнийгээ хүнсний бус зүйлд зарцуулж байгаа бол энэ нь мөнгөн дүнгээрээ хүнсний бус зүйлийн зайлшгүй шаардлагатай хамгийн бага зардал гэж бид үзэж байгаа учраас энэ доод жишиг бүлгийг сонгон авч хүнсний бус доод ядуурлын шугамыг тооцоолон гаргадаг.

Хүнсний бус ядуурлын шугамыг тооцоход энэхүү дээд болон доод жишиг бүлэг тус бүрийн дундаж хэрэглээг биш харин хүнсний хувийн жинг нь ашигладаг өөр нэг арга байдаг. Хүнсний хувийн жинг хоёр өөр аргаар тооцож болно. Нэгдүгээрт, Энгелийн муруйг тооцох эконометрик аргачлал буюу хүнсний зардал, нийт зардлын хоорондын хамаарлаар тооцох. Нөгөө нь Равиланы боловсруулсан энгийн параметрт бус тооцооны арга юм. Энэ аргын давуу тал нь Энгелийн муруйн тооцоонд функцын томъёонд үндэслэсэн ямар ч тооцоо хийгдэхгүй бөгөөд хүнсний ядуурлын шугаман хамаарлаар буурах (өөрөөр хэлбэл ядуурлын шугамтай ойр байх тусам тухайн өрхийн хувийн жин их байна) давуу талтай.

Тухайлбал, дээд ядуурлын шугамын хувьд нэгдүгээрт, хүнсний ядуурлын шугамаас нэмэх, хасах нэг хувийн хооронд хүнсний хэрэглээтэй өрхийн хүнсний хувийн жинг тооцно. Үүнийг нэмэх, хасах хоёр хувь, гурван хувь гэх мэтээр арван хувь хүртэл давтан үйлдэнэ. Хоёрдугаарт, эдгээр арван хувийн жинг дундажлан ядуурлын шугамын хүнсний хувийн жинг эцэслэн тооцно. Эцэст нь хүнсний ядуурлын

шугамыг хүнсний энэ хувийн жинд нь хувааж дээд ядуурлын шугамыг хялбархан тооцоолно. Доод ядуурлын шугамын хувьд арга зүй нь төстэй боловч хоёр ялгаа бий. Нэгдүгээрт, нийт хэрэглээ нь хүнсний ядуурлын шугамтай тэнцүү хүн амыг жишиг бүлгээр сонгодог. Хоёрдугаарт, хүнсний хувийн жинг хоёроос хасаад хүнсний ядуурлын шугамаар үржүүлэхэд доод ядуурлын шугам гарна.³¹

Энэ тайланд танилцуулж байгаа ядуурлын шугамыг дээд, доод ядуурлын шугамуудын хослол гэж үзэж болно. Нийт хэрэглээ нь шаардлагатай хүнсний хэрэглээтэй ойролцоо хүн амын хүнсний бус хэсгийг авч тооцоолдог учраас доод ядуурлын шугамыг туйлын доод босго гэж тооцдог. Нөгөө талаас нэгэнт хүнсний үндсэн хэрэгцээ хангагдчих юм бол хүнсний хэрэглээ нь нийт хэрэглээтэй шууд хамааралтайгаар өсөхгүй учраас дээд ядуурлын шугаманд хүнсний бус бүрэлдэхүүн хэсэг нь шаардлагагүйгээр илүү тооцогдох магадлал бий. Өөрөөр хэлбэл хэрэглээний тархалтын харьцангуй дээгүүр хэсэгт байрладаг бөгөөд ядууд тооцогдохгүй хүн амын хэрэглээний дүр төрхийг хүнсний бус бүрэлдэхүүн хэсэг нь илэрхийлэх хандлага үүсдэг. Энэхүү тайланд ашигласан ядуурлын шугамын хүнсний бүрэлдэхүүн хэсэг нь дээд, доод ядуурлын шугамуудын хүнсний бүрэлдэхүүн хэсгүүдийн дундаж тул энэ ядуурлын шугамыг энэ хоёр ядуурлын шугамын дундаж шугам гэж үзэж болно. (Хүснэгт Б.3.)-т энэ гурван ядуурлын шугамын хүнсний болон хүнсний бус бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг харуулав. Хэдийгээр тайлангийн турш энэ дундаж ядуурлын шугамыг ашигласан хэдий ч доод болон дээд ядуурлын шугамуудыг ашигласан тооцооллыг Хавсралт В-д үзүүлээ.

³¹ Say FZ нь хүнсний ядуурлын шугам, FSu нь дээд жишиг бүлгийн хүнсний хувь харин FSI нь доод жишиг бүлгийн хүнсний хувь байг. Тэгвэл дээд ядуурлын FZ/FSu, доод ядуурлын шугамыг $FZ*(2-FSI)$ томъёогоор бодно.

Хүснэгт Б.3. Нэг хүнд сард ногдох ядуурлын шугам

	Доод ядуурлын шугам		Дунд ядуурлын шугам		Дээд ядуурлын шугам	
	Төгрөг	%	Төгрөг	%	Төгрөг	%
Хүнсний	48 093	69	48 093	55	48 093	42
Хүнсний бус	21 856	31	40 063	45	66 466	58
Нийт	69 949	100	88 156	100	114 559	100

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Б.6 Ядуурлын хэмжүүрүүд

Ядуурлын хэмжүүрийн талаар олон ном, товхимол байдаг хэдий ч Фостер, Грээр, Торбек нарын 1984 онд боловсруулсан ядуурлын хэмжүүрийг түлхүү ашигладаг. Үүнийг дараах нэгдсэн томъёогоор тооцдог.

$$P_{\alpha} = (1/n) \sum_{i=1}^q \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^{\alpha}$$

энд: α - сөрөг бус параметр, z - ядуурлын шугам, y - хэрэглээ, i - хувь хүн, n - ерөнхий олонлогт байгаа нийт хүн амын тоо, q - ядуурлын шугамаас доош хэрэглээтэй хүний тоо

Ядуурлын хамралтын хүрээний индекс ($\alpha = 0$) нь нийт хүн амд эзлэх ядуучуудын хувь бөгөөд энэ нь ядуурлын шугамаас доогуур хэрэглээтэй хүн амын эзлэх хувийг үзүүлнэ. Энэ нь ядуурлыг хэмжих хамгийн энгийн бөгөөд тайлбарлахад амархан үзүүлэлт учраас хамгийн өргөн хэрэглэгддэг ядуурлын хэмжүүр юм. Гэсэн ч үүнд зарим дутагдалтай тал бий. Уг үзүүлэлт нь ядуу хүмүүсийн хэрэглээний түвшин ядуурлын шугамаас хэр зэрэг хол байгаа болон ядуучуудын дунд хэрэглээний тархалт

ямар байгааг үзүүлж чаддаггүй. Ядуурлын гүнзгийрэлтийн индекс нь ($\alpha = 1$) ядуурлын шугамаас ядуучуудын хэрэглээ хэр зэрэг доогуур байгааг илэрхийлнэ. Хэрэглээний хомсдол их байх тусам гүнзгийрэлт өндөр байна. Үүнийг илэрхийлж харуулснаараа ядуурлын хамралтын хүрээний индексийн эхний дутагдалтай талыг нөхнө. Эцэст нь ядуурлын мэдрэмжийн индекс ($\alpha = 2$) нь ядуучуудын дундах хэрэглээний тархалтын мэдрэмжийг илэрхийлэх бөгөөд ядуучууд хоорондоо хийсэн шилжүүлэг нь ядуурлын индекс буюу ядуурлын хамралтын хүрээ, ядуурлын гүнзгийрэлтийг өөрчлөхгүй, харин мэдрэмжийг өөрчилнө. Тухайн ядуу хүний хувьд ядуурлын гүнзгийрэл их байх тутам их хэмжээний жинг агуулах буюу жигнэнэ гэсэн үг юм.

Эдгээр хэмжүүрүүдийн давууталууд. Нэгдүгээрт, хувь хүний амьжиргааны үзүүлэлтийг нэгдсэн ядуурлын хэмжүүртэй уялдуулах боломжийг олгоно. Хоёрдугаарт, нэгдсэн ядуурлын түвшин нь нийт хүн амын бүлгүүдийн жин тооцсон ядуурлын түвшингүүдийн нийлбэртэй тэнцүү гэдэг санаагаар эдгээр хэмжигдэхүүнүүд нийлбэрчилж болдог шинж чанартай. Гуравдугаарт, ядуурлын гүнзгийрэлтийн болон мэдрэмжийн индексүүдээр хэдийгээр ядуу хүн амын тоо өөрчлөгдөхгүй байсан ч ядуу өрхийн амьжиргаа буурвал ядуурлын

хэмжүүр өснө гэсэн зарчмыг хангана. Дөрөвдүгээрт, ядуурлын мэдрэмжийн индекс нь ядуурлын түвшинд ядуучуудын дундаж хэрэглээ нөлөөлөөд зогсохгүй бас хэрэглээний тархалт нөлөөлнө гэсэн аксиомыг мөрддөг. Ялангуяа, ядуу өрхөөс чинээлэг өрхөд хэрэглээ шилжихэд ядуурлын түвшин өснө.³²

Эцэст нь тэмдэглэхэд, энэ илтгэлд ядуурлын бүх үзүүлэлт стандарт алдааны хамт хэвлэгдсэн. Бүх тооцоо нь тооллогын бус түүврийн үндсэн дээр тооцогдсон тул стандарт алдаа нь түүврийн зохиомжийн элементүүд болох бүлэглэлт, түүврийн анхан шатны нэгж болон түүврийн жинг тусгах ёстой.³³ Ядуурлын талаар харьцуулалт хийхдээ эдгээрийг орхигдуулах нь нийт хүн ам буюу эх олонлогийн түүврээр үүссэн ялгаатай байдлыг түүврийн үйл явцын ялгаатай холих аюултай. Хавсралт Д-д ядуурлын үндсэн үзүүлэлтийн хувьд итгэмжлэгдэх интервал, түүврийн аргын нөлөөллийг үзүүлэв.

---

³²Энгийн болон шилжүүлэх аксиомыг Сэн 1976 онд зохиосон.

³³Илүү дэлгэрэнгүйг Ховес болон Ланжоун (1997) –аас харж болно.

Хүснэгт Б.4. Нэг хүнд ногдох хоногийн хүнсний сагс

	Нэгжийн илчлэг (ккал)	Шаардлагатай тоо хэмжээ	Хуваарилагдсан илчлэгийн хэмжээ	Нэгжийн үнэ (төгрөг)	Үнэ (төгрөг)
Нийт			2100		1581
ГУРИЛ, ГУРИЛАН БҮТЭЭГДЭХҮҮН					
Талх (ш=670гр), ширхэг	1 589	0.106	168	629	67
Цагаан будаа, кг	3 447	0.054	187	1 608	87
Гурил, дээд зэрэг, кг	3 617	0.007	25	777	5
Гурил, 1-р зэрэг, кг	3 250	0.216	701	685	148
Гурил, 2-р зэрэг, кг	3 474	0.008	27	582	5
Бусад гурил (арвайн г.м), кг	3 742	0.000	2	1 623	1
Гоймон, дотоод, кг	3 505	0.006	20	1 485	8
Гоймон, гадаад, кг	3 623	0.003	10	1 552	4
Гурилан боов, кг	4 050	0.032	129	1 782	57
Жигнэмэг, өрмөнцөр, кг	2 508	0.001	3	2 761	3
Бялуу, кг	3 096	0.000	1	6 025	2
Шар будаа, кг	3 513	0.002	6	1 162	2
Бусад будаа, кг	3 455	0.001	3	1 223	1
МАХ, МАХАН БҮТЭЭГДЭХҮҮН					
Хонины мах, кг	1 083	0.087	94	3 166	274
Үхрийн мах, кг	1 531	0.030	46	3 616	109
Ямааны мах, кг	1 057	0.048	50	2 372	113
Адууны мах, кг	911	0.016	14	2 650	42
Тэмээний мах, кг	1 025	0.002	2	2 813	5
Борц, кг	4 292	0.005	23	13 991	75
Тахианы мах, кг	1 908	0.000	1	3 752	1
Гахайн мах, кг	3 554	0.000	0	5 227	0
Гахайн утсан мах, кг	4 580	0.000	0	4 817	0
Ангийн мах, кг	1 788	0.000	1	2 029	1
Бусад шувууны мах, кг	1 908	0.000	0	1 011	0
Дотор мах, цувдай, кг	1 057	0.015	16	1 491	23
Хиам, кг	2 666	0.002	6	3 918	8
Зайдас, кг	1 680	0.000	0	3 787	0
Лаазалсан мах, кг	2 250	0.000	1	3 248	1
ЗАГАС БОЛОН ДАЛАЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮН					
Загас, кг	821	0.000	0	3 312	1
Хатаасан, утсан, давсалсан загас, кг	2 600	0.000	0	7 202	0
Лаазалсан загас, кг	1 965	0.000	0	3 992	0

СҮҮ, СҮҮН БҮТЭЭГДЭХҮҮН, ӨНДӨГ

Сүү, литр	671	0.134	90	1 142	154
Тараг, литр	564	0.021	12	1 203	25
Өндөг, ширхэг	78	0.025	2	211	5
Ааруул, кг	4 908	0.004	21	4 345	18
Гүүний айраг, литр	487	0.003	2	1 971	6
Аарц, кг	2 566	0.003	8	1 760	6
Бяслаг, монгол, кг	4 733	0.000	2	4 211	2
Бяслаг, гадаад, кг	3 040	0.000	0	9 634	0
Эзгий, кг	4 010	0.000	2	2 825	1
Хуурай болон кофены сүү, кг	3 293	0.001	3	4 781	5
Өтгөрүүлсэн сүү, литр	4 850	0.001	5	2 519	3
Зөөхий, кг	2 495	0.000	1	4 243	2

ТӨРӨЛ БҮРИЙН ТОС, ӨӨХ

Цөцгийн тос/масло, кг	5 323	0.005	27	3 148	16
Маргарин, кг	7 448	0.000	0	2 283	0
Ургамлын тос, литр	8 991	0.012	104	2 509	29
Өөхөн тос, кг	8 991	0.008	75	1 630	14
Өрөм, цагаан тос, кг	3 835	0.003	11	3 809	11
Шар тос, кг	8 415	0.002	13	5 651	9
Оливийн тос, литр	8 991	0.000	0	11 711	0

ЖИМС, ЖИМСГЭНЭ

Алим, кг	468	0.004	2	1 682	7
Мандарин, кг	376	0.001	0	1 977	1
Усан үзэм, кг	716	0.000	0	2 876	0
Байгалийн жимс, кг	398	0.001	0	3 058	4
Хатаасан жимс, кг	2 721	0.000	1	2 732	1
Байгалийн самар, кг	5 980	0.000	0	1 926	0

ХҮНСНИЙ НОГОО

Төмс, кг	877	0.066	58	727	48
Байцаа, кг	140	0.010	1	868	8
Лууван, кг	224	0.009	2	793	7
Манжин, кг	208	0.003	1	799	2
Сонгино, кг	336	0.013	4	996	13
Сармис, гр	1	0.352	0	4	1
Улаан лооль, кг	260	0.000	0	2 506	1
Өргөст хэмх, кг	142	0.001	0	2 378	2
Пүнтүүз, кг	3 272	0.001	2	1 647	1
Савласан өргөст хэмх, кг	164	0.000	0	2 652	1
Ногооны савласан салат, кг	1 120	0.000	0	2 873	1
Чинжүү, кг	220	0.000	0	2 417	1

ЧИХЭР, ЖИМСНИЙ ЧАНАМАЛ

Элсэн чихэр, кг	3 992	0.015	60	1 733	26
Ёотон, кг	3 996	0.000	2	2 119	1
Сахар орлуулагч, гр	4	0.000	0	11	0
Хатуу чихэр, кг	3 697	0.004	15	3 466	14
Зөөлөн чихэр, кг	5 200	0.002	8	4 488	7
Шоколад, гр	5	0.405	2	10	4
Зөгийн бал, гр	3	0.021	0	7	0
Компот, гр	1	0.102	0	5	0
Жимсний чанамал, нухаш, гр	3	0.482	1	4	2
Мөхөөлдөс, гр	2	0.704	1	3	2
Бохь, ширхэг	4	0.009	0	50	0

ХҮНСНИЙ БУСАД БҮТЭЭГДЭХҮҮН

Давс, гр	0	9.047	0	0	4
Цуу, гр	1	0.036	0	5	0
Кетчуп, соус, гр	1	0.450	0	2	1
Майонез, кг	6 258	0.000	1	4 049	1
Исгэгч, гр	2	0.205	0	11	2
Амтлагч, гр	1	0.498	0	9	5
Хүүхдийн тэжээл, кг	2 940	0.000	0	1 887	0

ЦАЙ, КОФЕ

Ногоон цай, гр	1	7.552	8	3	20
Байхуу цай, гр	1	0.532	1	13	7
Кофе, гр	1	0.062	0	10	1
Какао, гр	3	0.003	0	18	0

ЦЭВЭР УС, УНДАА, ЖИМСНИЙ ШҮҮС

Ундаа, литр	342	0.007	2	989	7
Жимсний шүүс, литр	488	0.003	1	1 517	5
Цэвэр ус, савласан, литр	0	0.000	0	496	0

СОГТУУРУУЛАХ УНДАА

Цагаан архи, дотоод, литр	2 750	0.002	6	9 049	21
Шар айраг, дотоод, литр	240	0.000	0	2 250	1
Цагаан архи, гадаад, литр	2 750	0.000	0	9 055	0
Шар айраг, гадаад, литр	240	0.000	0	2 517	0
Дарс, литр	700	0.000	0	7 290	1

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

**ХАВСРАЛТ В.
ДООД, ДЭЭД
ЯДУУРЛЫН ТООЦООНУУД**

Хүснэгт В.1. Нэг хүнд сард ногдох ядуурлын шугам 2009, 2010 он

	2009		2010	
	Төгрөг	(%)	Төгрөг	(%)
Доод				
Хүнсний	38 317	71	48 093	69
Хүнсний бус	15 817	29	21 856	31
Нийт	54 134	100	69 949	100
Дундаж				
Хүнсний	38 317	59	48 093	55
Хүнсний бус	26 936	41	40 063	45
Нийт	65 253	100	88 156	100
Дээд				
Хүнсний	38 317	48	48 093	42
Хүнсний бус	41 538	52	66 466	58
Нийт	79 855	100	114 559	100

Санамж: Ядуурлын шугамуудыг тухайн үеийн үнээр тооцов.

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2009, 2010.

Хүснэгт В.2. Доод ядуурлын тооцоонууд, 2009, 2010 он

	2009					2010				
	Ядуурлын			Хүн ам (%)	Ядуу (%)	Ядуурлын			Хүн ам (%)	Ядуу (%)
	Хамралтын хүрээ	Гүнзгийрэлт	Мэдрэмж			Хамралтын хүрээ	Гүнзгийрэлт	Мэдрэмж		
Улсын дундаж	26.0	6.2	2.1	100.0	100.0	24.3	6.0	2.1	100.0	100.0
Хот	19.0	4.4	1.5	62.6	42.3	18.6	4.4	1.5	63.3	42.2
Хөдөө	35.5	8.6	3.0	37.4	57.7	31.5	8.0	3.0	36.7	57.8
Улаанбаатар	15.5	3.4	1.1	40.7	21.5	16.6	3.7	1.2	41.4	23.5
Аймгийн төв	24.9	6.0	2.1	22.0	20.9	21.8	5.5	2.0	21.9	18.7
Сумын төв	31.0	8.0	2.9	14.2	17.0	24.1	6.1	2.3	18.5	18.3
Хөдөө нутаг	37.7	8.9	3.0	23.2	40.7	36.6	9.4	3.4	18.2	39.5
Баруун	31.4	6.9	2.4	14.9	20.9	34.2	8.9	3.3	14.5	25.1
Хангай	42.2	11.0	4.0	20.6	36.5	33.9	9.0	3.3	20.4	29.8
Төв а/	19.0	4.3	1.4	16.5	12.1	16.9	3.7	1.2	16.5	12.2
Зүүн	30.3	7.3	2.6	7.3	9.0	26.1	6.6	2.6	7.2	9.4

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй.

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2009, 2010.

Хүснэгт В.3. Дээд ядуурлын тооцоонууд, 2009, 2010 он

	2009				2010			
	Ядуурлын		Хүн ам (%)	Ядуу (%)	Ядуурлын		Хүн ам (%)	Ядуу (%)
	Хамралтын хүрээ	Гүнзгийрэлт			Мэдрэмж	Хамралтын хүрээ		
Улсын дундаж	53.7	17.1	100.0	100.0	56.8	19.9	100.0	100.0
Хот	45.0	13.3	62.6	48.4	49.8	16.2	63.3	48.5
Хөдөө	65.6	22.4	37.4	51.6	65.4	24.5	36.7	51.5
Улаанбаатар	40.1	11.4	40.7	26.9	46.5	14.8	41.4	28.3
Аймгийн төв	53.0	16.6	22.0	21.6	55.2	18.6	21.9	20.2
Сумын төв	57.3	19.7	14.2	15.2	55.8	19.8	18.5	18.2
Хөдөө нутаг	69.8	23.7	23.2	36.4	72.2	27.8	18.2	33.4
Баруун	66.4	20.8	14.9	21.4	69.0	26.2	14.5	21.7
Хангай	70.6	25.7	20.6	29.6	71.0	26.7	20.4	26.7
Төв а)	43.3	12.9	16.5	13.3	46.2	14.8	16.5	14.2
Зүүн	61.3	19.8	7.3	8.8	58.9	21.1	7.2	9.1

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЗЭС 2009, 2010.

**ХАВСРАЛТ Г.
СТАТИСТИКИЙН НЭМЭЛТ
ХҮСНЭГТ**

Хүснэгт Г.1. Нэг хүнд сард ногдох хэрэглээ, ядуурлын байдлаар, суурьшлаар

	Нийт		Улаанбаатар		Аймгийн төв		Сумын төв		Хөдөө нутаг	
	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу
Хэрэглээ, төгрөг										
Хүнс	58 308	31 374	57 497	30 039	51 417	28 042	59 271	30 850	66 630	34 370
Архи, тамхи	2 609	1 223	1 249	503	2 403	985	4 617	1 701	3 694	1 630
Боловсрол	10 270	3 223	10 891	3 197	11 725	3 973	11 246	3 860	6 496	2 526
Эрүүл мэнд	8 753	1 325	7 007	1 149	9 504	1 455	10 290	1 481	10 005	1 305
Удаан эдэлгээт бараа 1/	2 989	697	3 719	601	2 969	667	2 656	699	1 853	781
Түрээс 2/	11 386	2 019	20 189	3 460	9 638	2 340	4 536	1 584	1 990	1 023
Халаалт 3/	6 109	3 192	7 390	5 606	6 724	4 494	6 511	2 699	2 470	1 004
Гэрэл, цахилгаан, ус, телефон утасны хэрэглээ 4/	5 074	1 663	7 340	3 160	5 932	2 292	3 484	1 592	1 052	282
Хувцас	25 308	8 843	22 439	6 908	28 885	9 852	30 888	9 795	21 909	9 230
Тээвэр, холбоо	22 364	4 647	28 507	6 197	19 567	3 745	18 987	3 575	16 229	4 543
Бусад 5/	13 937	4 415	13 880	4 597	17 184	4 967	14 453	4 415	9 988	3 990
Нийт	167 108	62 621	180 109	65 415	165 947	62 811	166 940	62 250	142 316	60 684
Бүтэц, хувь										
Хүнс	35	50	32	46	31	45	36	50	47	57
Архи, тамхи	2	2	1	1	1	2	3	3	3	3
Боловсрол	6	5	6	5	7	6	7	6	5	4
Эрүүл мэнд	5	2	4	2	6	2	6	2	7	2
Удаан эдэлгээт бараа 1/	2	1	2	1	2	1	2	1	1	1
Түрээс 2/	7	3	11	5	6	4	3	3	1	2
Халаалт 3/	4	5	4	9	4	7	4	4	2	2
Гэрэл, цахилгаан, ус, телефон утасны хэрэглээ 4/	3	3	4	5	4	4	2	3	1	0
Хувцас	15	14	12	11	17	16	19	16	15	15
Тээвэр, холбоо	13	7	16	9	12	6	11	6	11	7
Бусад 5/	8	7	8	7	10	8	9	7	7	7
Нийт	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

1/ Удаан эдэлгээт барааг ашигласнаас үүссэн хэрэглээний үнэ цэнээр (мөнгөөн) тооцов.

2/ Сууц эзэмшсэнээс гэрч буй хэрэглээг мөнгөөн дүнгээр тооцсон. Хэрэв тухайн өрх сууцаа түрээслэн ашиглаж байгаа бол тооцолсон утгыг биш

харин түрээсийн жинхэнэ утгыг авна.

3/ Төвлөрсөн болон орон нутгийн халаалт, мод, нүүрс, аргал, хөрсөн орно.

4/ Гэрэл, цахилгаан, усны хэрэглээ бөгөөд телефон утасны хэрэглээг оруулаагүй.

5/ Амралт, чөлөөт цаг, үзвэр, гоо сайхан, ариун цэврийн бараа болон гэр ахуйн хэрэгсэл орно.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Г.2. Нэг хүнд сард ногдох хэрэглээ, ядуурлын байдлаар, бүсээр

	Нийт		Баруун		Хангай		Төв		Зүүн		Улаанбаатар	
	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу
Хэрэглээ, төгрөг												
Хүнс	58 308	31 374	63 543	32 152	54 268	31 587	59 702	32 708	57 960	30 651	57 497	30 039
Архи, тамхи	2 609	1 223	3 916	1 843	2 791	1 382	3 738	1 164	3 715	1 310	1 249	503
Боловсрол	10 270	3 223	11 622	3 854	8 875	3 284	10 323	2 624	7 732	2 360	10 891	3 197
Эрүүл мэнд	8 753	1 325	12 621	1 888	9 587	1 114	8 956	1 117	8 276	1 349	7 007	1 149
Удаан эдэлгээт бараа 1/	2 989	697	2 500	798	2 398	763	2 693	708	2 281	493	3 719	601
Түрээс 2/	11 386	2 019	3 954	1 440	5 210	1 376	7 042	1 913	5 333	1 486	20 189	3 460
Халаалт 3/	6 109	3 192	5 422	2 893	4 710	1 842	5 416	2 567	5 702	2 087	7 390	5 606
Гэрэл, цахилгаан, ус, телефон утасны хэрэглээ 4/	5 074	1 663	2 027	839	2 988	920	4 671	1 876	4 701	1 450	7 340	3 160
Хувцас	25 308	8 843	19 481	7 842	24 625	9 999	33 518	10 444	30 290	11 093	22 439	6 908
Тээвэр, холбоо	22 364	4 647	14 141	3 365	16 349	4 379	22 862	5 041	18 214	3 716	28 507	6 197
Бусад 5/	13 937	4 415	9 711	3 677	14 415	4 379	16 194	4 804	14 982	5 332	13 880	4 597
Нийт	167 108	62 621	148 938	60 590	146 217	61 024	175 114	64 966	159 185	61 327	180 109	65 415
Бүтэц, хувь												
Хүнс	35	50	43	53	37	52	34	50	36	50	32	46
Архи, тамхи	2	2	3	3	2	2	2	2	2	2	1	1
Боловсрол	6	5	8	6	6	5	6	4	5	4	6	5
Эрүүл мэнд	5	2	8	3	7	2	5	2	5	2	4	2
Удаан эдэлгээт бараа 1/	2	1	2	1	2	1	2	1	1	1	2	1
Түрээс 2/	7	3	3	2	4	2	4	3	3	2	11	5
Халаалт 3/	4	5	4	5	3	3	3	4	4	3	4	9
Гэрэл, цахилгаан, ус, телефон утасны хэрэглээ 4/	3	3	1	1	2	2	3	3	3	2	4	5
Хувцас	15	14	13	13	17	16	19	16	19	18	12	11
Тээвэр, холбоо	13	7	9	6	11	7	13	8	11	6	16	9
Бусад 5/	8	7	7	6	10	7	9	7	9	9	8	7
Нийт	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

1/ Удаан эдэлгээт барааг ашигласнаас үүссэн хэрэглээний үнэ цэнээр (мөнгөн) тооцов.

2/ Сууц эзэмшсэнээс гарч буй хэрэглээг мөнгөн дүнгээр тооцсон. Хэрэв тухайн өрх сууцаа түрээслэн ашиглаж байгаа бол тооцолсон утгыг биш харин түрээсийн жинхэнэ утгыг авна.

3/ Төвлөрсөн болон орон нутгийн халаалт, мод, нүүрс, аргал, хөрзөн орно.

4/ Гэрэл, цахилгаан, усны хэрэглээ бөгөөд телефон утасны хэрэглээг оруулаагүй.

5/ Амралт, чөлөөт цаг, үзвэр, гоо сайхан, ариун цэврийн бараа болон гэр ахуйн хэрэгсэл орно.

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт Г.3. Нэг хүнд сард ногдох хэрэглээ, тегрегөөр, өрхийн тооны тэнцүү 10 бүлгээр

Улсын дундаж	Хот	Хөдөө	Суурьшил				Бус							
			Улаанбаатар		Аймгийн төв		Сумын төв		Хөдөө		Баруун	Хангай	Төв а/	Зүүн
			Улаанбаатар	Аймгийн төв	Сумын төв	Хөдөө	Хөдөө	Хөдөө						
I	41 060	45 163	37 547	47 687	41 815	39 930	36 255	36 549	36 795	47 213	38 679			
II	57 902	64 291	52 735	67 354	59 889	58 044	50 620	51 018	50 626	67 666	56 908			
III	70 805	78 671	63 378	81 824	73 848	71 318	59 409	60 991	60 574	81 778	68 800			
IV	82 900	92 114	73 820	95 976	86 556	83 243	68 476	70 632	71 096	96 204	79 764			
V	96 024	106 833	84 817	112 160	100 005	96 803	78 280	81 002	81 363	112 591	94 148			
VI	111 612	124 000	97 434	130 161	114 306	113 419	89 070	92 991	91 703	130 888	108 245			
VII	130 322	143 651	113 931	150 213	132 063	133 153	102 460	108 403	104 845	151 617	126 677			
VIII	154 260	171 162	134 639	180 211	157 595	156 878	120 054	126 726	121 901	175 513	147 660			
IX	193 675	212 719	166 391	222 477	194 100	195 823	145 006	156 091	148 373	216 977	185 742			
X	323 382	356 098	273 510	372 092	326 404	316 124	231 922	254 270	253 435	348 575	289 152			
Нийт	126 185	139 440	109 780	145 955	128 604	126 367	98 106	103 819	102 018	142 788	119 482			

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй.

Санамж: Өрхийн тооны тэнцүү 10 бүлгийг газарзүйн суурьшил тус бүрт үгсээсэн. Эдгээр бүлэг тус бүр нь харгалзах бүсийнхээ 10 хувийг бүрдүүлнэ.

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт Г.4. Нийт хэрэглээнд эзлэх хувь, өрхийн тооны тэнцүү 10 бүлгээр

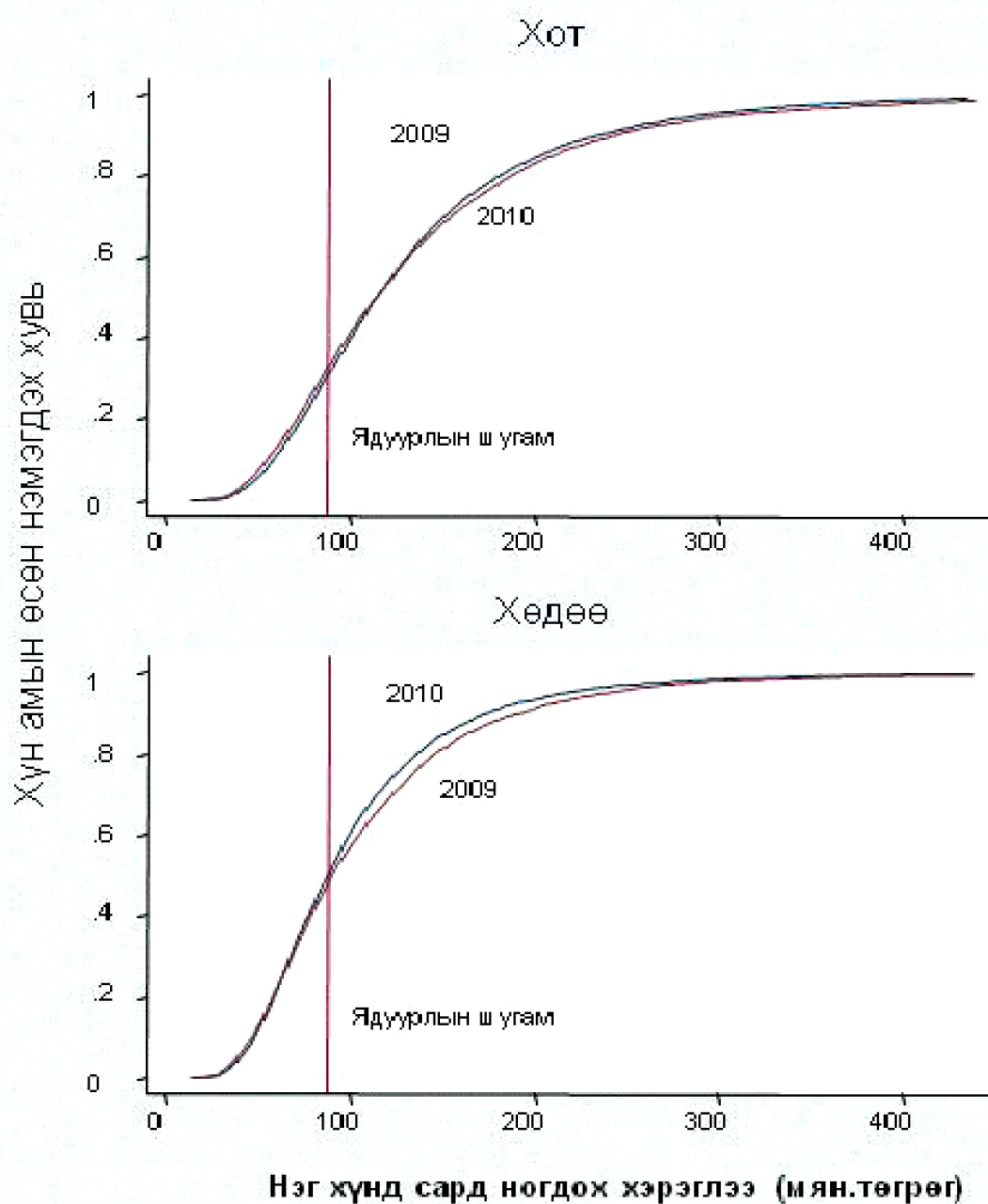
Улсын дундаж	Хот	Хөдөө	Суурьшил			Бус				
			Улаанбаатар	Аймгийн төв	Сумын төв	Хөдөө	Баруун	Хангай	Төв а/	Зүүн
3.3	3.2	3.4	3.3	3.3	3.2	3.7	3.5	3.6	3.3	3.2
4.6	4.6	4.8	4.6	4.7	4.6	5.1	4.9	5.0	4.7	4.8
5.6	5.6	5.8	5.6	5.7	5.6	6.1	5.9	5.9	5.7	5.9
6.6	6.6	6.7	6.6	6.8	6.6	7.0	6.8	7.0	6.8	6.6
7.6	7.7	7.7	7.7	7.7	7.7	8.0	7.8	7.9	7.9	7.9
8.8	8.9	8.9	8.9	8.9	8.9	9.1	9.0	9.0	9.2	9.1
10.3	10.3	10.4	10.3	10.3	10.6	10.4	10.4	10.3	10.6	10.5
12.2	12.3	12.3	12.3	12.3	12.4	12.3	12.2	12.0	12.3	12.4
15.3	15.3	15.2	15.2	15.1	15.5	14.7	15.0	14.5	15.2	15.5
25.6	25.5	24.8	25.5	25.4	24.9	23.6	24.5	24.8	24.3	24.2
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй.

Санамж: Өрхийн тооны тэнцүү 10 бүлгийг газарзүйн суурьшил тус бүрт үгсээсэн. Эдгээр бүлэг тус бүр нь харгалзах бүсийнхээ 10 хувийг бүрдүүлнэ.

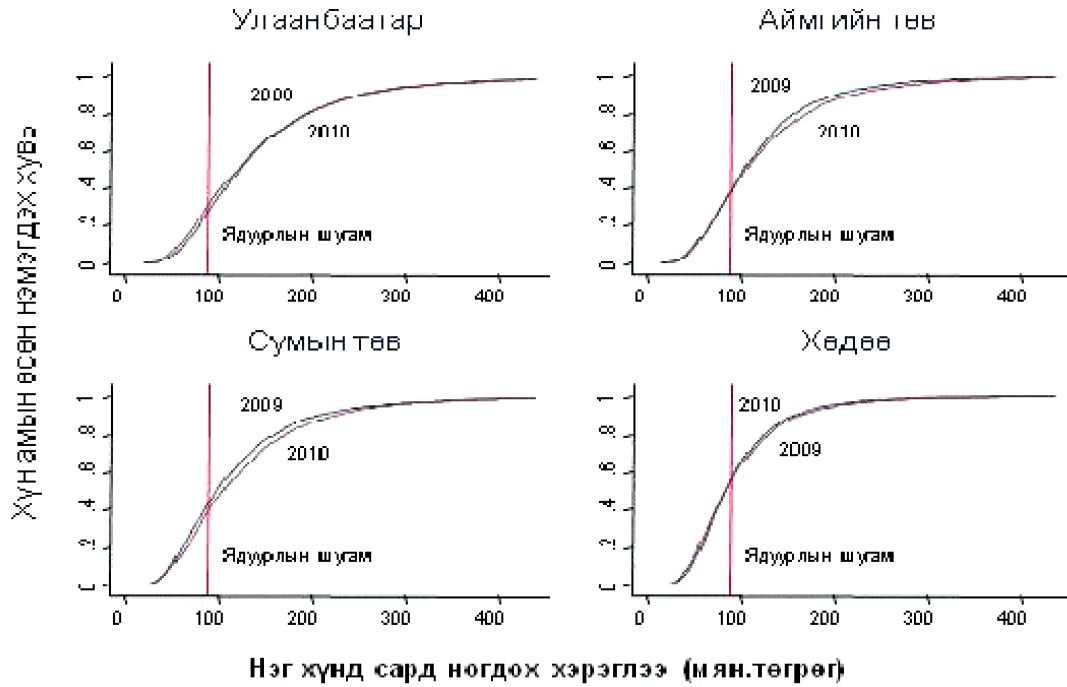
Эх сурвалж: ӨНЗЭС 2010.

Зураг Г.1 Нэгдүгээр эрэмбийн стохастик хамаарал:
Нэг хүнд ногдох хэрэглээний өсөн нэмэгдэх тархаалт,
хот, хөдөөгөөр, 2009, 2010 он

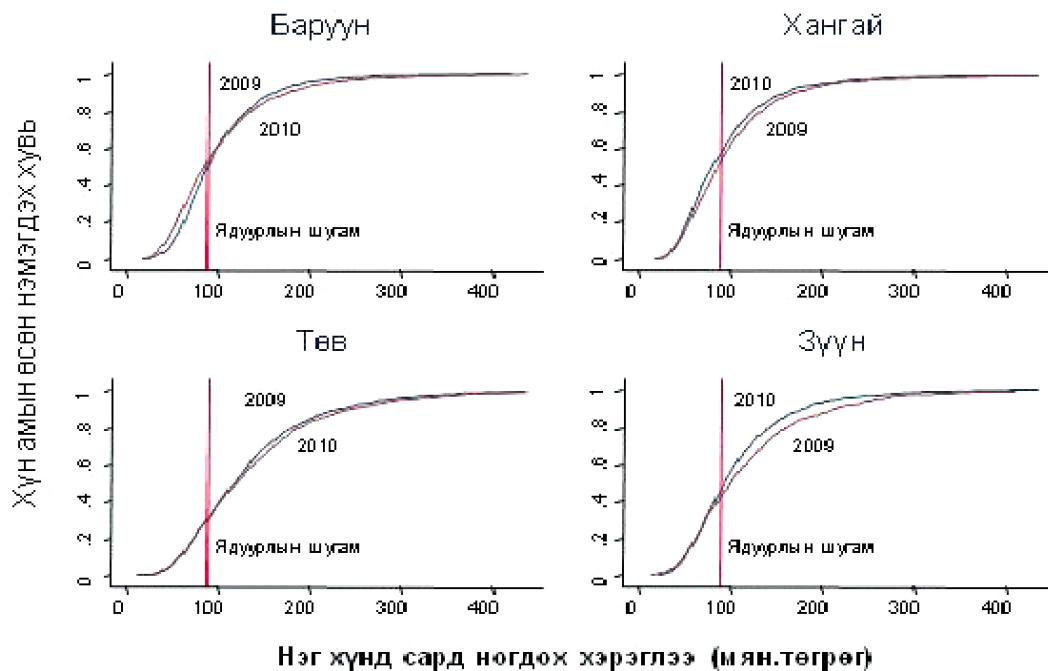
Эх сурвалж: ӨНЗЭС 2009 ба ӨНЗЭС 2010.

Зураг Г.2. Нэгдүгээр эрэмбийн стохастик хамаарал: Нэг хүнд ногдох хэрэглээний өсөн нэмэгдэх тархалт, суурьшлаар, 2009, 2010 он

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2009 ба ӨНЭЭС 2010.

Зураг Г.3. Нэгдүгээр эрэмбийн стохастик хамаарал: Нэг хүнд ногдох хэрэглээний өсөн нэмэгдэх тархалт, бүс нутгаар, 2009, 2010 он

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2009 ба ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт Г.5. Ядуурлын дүр төрх, өрхийн тэргүүлэгчийн шинж байдлаар, хот, хөдөөгөөр

	Ядуурлын хамралтын хүрээ			Хүн амд эзлэх хувь			Ядуучуудын эзлэх хувь		
	Хот	Хөдөө	Улсын дундаж	Хот	Хөдөө	Улсын дундаж	Хот	Хөдөө	Улсын дундаж
Нийт	32.2	47.8	39.2	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Хүйс									
Эр	31.0	48.3	39.3	77.6	88.6	82.5	74.6	89.6	82.8
Эм	36.4	43.9	38.6	22.4	11.4	17.5	25.4	10.4	17.2
Нас									
30-аас доош	29.1	48.9	39.2	10.0	12.9	11.3	9.0	13.2	11.3
30-39	33.6	53.3	43.5	24.8	31.0	27.6	25.8	34.6	30.6
40-49	33.0	46.0	38.6	30.6	28.7	29.8	31.3	27.7	29.3
50-59	32.4	44.8	37.3	20.3	16.4	18.5	20.4	15.4	17.6
60-аас дээш	30.0	40.0	33.8	14.4	10.9	12.8	13.4	9.1	11.1
Боловсролын дээд түвшин									
Боловсролгүй	64.1	60.3	61.0	1.2	6.9	3.8	2.4	8.7	5.9
Бага	55.1	58.1	57.5	4.4	21.6	12.1	7.5	26.3	17.7
Бүрэн бус дунд	48.2	53.7	51.8	15.3	35.3	24.2	22.8	39.6	32.0
Бүрэн дунд	36.8	40.3	37.8	40.4	20.1	31.3	46.2	16.9	30.2
Мэргэжлийн	27.0	34.2	29.5	12.8	8.4	10.8	10.7	6.0	8.2
Дипломын дээд	10.7	19.5	12.6	12.1	4.0	8.5	4.0	1.6	2.7
Бакалавр	16.2	10.5	15.1	12.2	3.6	8.3	6.1	0.8	3.2
Магистр	4.8	0.0	4.5	1.5	0.1	0.9	0.2	0.0	0.1
Ph доктор	0.0	0.0	0.0	0.2	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0
Бусад	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0
Ажил эрхлэлт									
Ажиллах хүчний оролцоо									
Ажилтай	28.5	48.1	38.2	68.9	82.4	74.9	61.0	83.0	73.0
Ажилгүй	49.1	54.9	51.0	14.6	8.4	11.8	22.2	9.7	15.4
Ажиллах хүчнээс гадуур	32.6	38.2	34.4	16.5	9.1	13.2	16.8	7.3	11.6
Ажилтай хүн амаас									
Эдийн засгийн үйл ажиллагаа									
Хөдөө аж ахуй	42.9	55.5	54.6	3.5	54.5	26.3	4.7	63.3	36.6
Аж үйлдвэр	36.8	44.9	38.8	21.8	8.9	16.1	24.9	8.4	15.9
Үйлчилгээ	23.2	28.5	24.6	43.5	19.0	32.6	31.4	11.3	20.5
Ажил эрхлэлтийн сектор									
Малчин	44.9	56.8	56.4	1.6	49.8	23.1	2.2	59.2	33.3
Хувийн	29.2	39.4	31.6	51.5	19.6	37.2	46.7	16.2	30.1
Улсын	23.4	30.2	26.1	13.7	10.9	12.4	9.9	6.9	8.3
Төрийн өмчит үйлдвэр	32.3	14.5	25.9	1.8	1.3	1.6	1.9	0.4	1.1
Бусад	30.7	21.9	24.5	0.3	0.9	0.5	0.3	0.4	0.3

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт Г.6. Ядуурлын дүр төрх, өрхийн тэргүүлэгчийн шинж байдлаар, суурьшлаар

	Ядуурлын хамралтын хүрээ				Хүн амд эзлэх хувь				Ядуучуудын эзлэх хувь			
	Улаан- баатар	Аймгийн төв	Сумын төв	Хөдөө нутаг	Улаан- баатар	Аймгийн төв	Сумын төв	Хөдөө нутаг	Улаан- баатар	Аймгийн төв	Сумын төв	Хөдөө нутаг
	Нийт	29.8	36.2	38.8	54.2	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Хүйс												
Эр	27.8	35.6	38.6	54.6	74.3	83.0	85.1	91.1	69.4	81.7	84.9	91.9
Эм	35.4	39.1	39.4	49.2	25.7	17.0	14.9	8.9	30.6	18.3	15.1	8.1
Нас												
30-аас доош	25.3	35.3	40.7	52.7	10.0	10.0	9.9	15.1	8.5	9.8	10.4	14.7
30-39	30.8	38.1	42.3	59.6	24.6	25.1	27.3	33.7	25.4	26.4	29.8	37.0
40-49	30.1	37.3	37.8	53.3	29.4	32.6	32.6	26.0	29.7	33.5	31.8	25.6
50-59	31.7	33.5	34.1	54.4	20.6	19.6	18.9	14.7	22.0	18.1	16.6	14.8
60-аас дээш	27.8	34.6	39.1	40.7	15.4	12.7	11.4	10.6	14.4	12.1	11.5	7.9
Боловсролын дээд түвшин												
Боловсролгүй	62.7	64.9	59.1	60.6	0.7	2.1	3.4	9.3	1.4	3.8	5.2	10.5
Бага	50.0	60.0	56.8	58.5	3.5	5.9	11.9	28.5	5.8	9.8	17.4	30.7
Бүрэн бус дунд	50.0	46.9	50.4	55.5	10.5	23.1	29.5	39.3	17.7	29.9	38.3	40.3
Бүрэн дунд	35.0	40.2	34.9	46.9	42.1	37.5	26.8	15.4	49.5	41.6	24.1	13.3
Мэргэжлийн	28.7	24.0	28.6	45.2	13.2	12.1	13.5	4.9	12.7	8.0	10.0	4.1
Дипломын дээд	10.6	11.2	14.8	32.9	15.1	7.1	7.1	1.8	5.4	2.2	2.7	1.1
Бакалавр	17.0	14.7	11.7	2.9	12.7	11.3	7.5	0.8	7.3	4.6	2.3	0.0
Магистр	3.5	9.9	0.0	0.0	1.9	0.8	0.3	0.0	0.2	0.2	0.0	0.0
Ph доктор	0.0	0.0	0.0	0.0	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Бусад	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Ажил эрхлэлт												
Ажиллах хүчний оролцоо												
Ажилтай	26.1	32.0	35.8	55.3	66.0	73.6	73.4	88.7	58.0	65.1	67.9	90.6
Ажилгүй	45.6	55.7	55.3	53.9	15.2	13.5	14.3	4.3	23.3	20.8	20.5	4.3
Ажиллах хүчнээс гадуур	29.7	39.7	36.9	39.8	18.8	12.9	12.2	7.0	18.7	14.1	11.6	5.1
Ажилтай хүн амаас												
Эдийн засгийн үйл ажиллагаа												
Хөдөө аж ахуй	48.8	40.7	46.5	57.1	1.5	6.9	19.7	78.9	2.5	7.8	23.7	83.2
Аж үйлдвэр	33.0	42.6	41.2	55.8	21.2	22.8	16.1	3.9	23.5	26.8	17.1	4.0
Үйлчилгээ	22.0	25.2	27.9	31.0	43.3	43.9	37.6	6.0	32.0	30.5	27.1	3.4
Ажил эрхлэлтийн сектор												
Малчин	50.1	43.9	51.4	57.4	0.4	3.5	11.8	76.5	0.7	4.3	15.6	81.1
Хувийн	26.6	33.6	35.7	52.1	51.6	51.3	36.7	7.5	46.1	47.6	33.9	7.3
Улсын	23.0	23.9	29.1	35.7	12.3	16.0	21.9	3.2	9.5	10.6	16.4	2.1
Төрийн өмчит үйлдвэр	30.7	34.2	23.7	4.7	1.6	2.2	1.6	1.1	1.7	2.1	1.0	0.1
Бусад	15.4	38.2	27.2	10.9	0.1	0.5	1.4	0.5	0.1	0.5	1.0	0.1

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Г.7. Ядуурлын дүр төрх, өрхийн тэргүүлэгчийн шинж байдлаар, бүсээр

	Ядуурлын хамралтын хүрээ						Хүн амд эзлэх хувь						Ядуучуудын эзлэх хувь								
	Баруун		Хангай		Төв		Зүүн		Улаан-баатар		Баруун		Хангай		Төв		Зүүн		Улаан-баатар		
	Хангай	Төв	Хангай	Төв	Хангай	Төв	Хангай	Төв	Хангай	Төв	Хангай	Төв	Хангай	Төв	Хангай	Төв	Хангай	Төв	Хангай	Төв	
Нийт	51.1	51.9	29.3	40.6	29.8	29.8	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
Хүйс																					
Эр	51.4	52.5	29.1	39.8	27.8	27.8	91.7	86.2	84.5	83.4	74.3	92.2	87.1	83.8	81.9	69.4					
Эм	47.6	48.2	30.6	44.3	35.4	35.4	8.3	13.8	15.5	16.6	25.7	7.8	12.9	16.2	18.1	30.6					
Нас																					
30-аас доош	53.4	52.0	33.6	37.4	25.3	25.3	11.6	11.8	12.0	13.5	10.0	12.2	11.8	13.7	12.4	8.5					
30-39	58.9	59.5	31.6	40.2	30.8	30.8	29.1	29.1	30.3	27.0	24.6	33.5	33.4	32.7	26.8	25.4					
40-49	48.6	50.1	28.5	40.9	30.1	30.1	30.7	30.5	28.1	30.8	29.4	29.3	29.4	27.3	31.0	29.7					
50-59	47.6	44.7	28.8	42.7	31.7	31.7	16.5	17.4	18.2	18.0	20.6	15.4	15.0	17.8	19.0	22.0					
60-аас дээш	41.0	48.0	21.8	41.0	27.8	27.8	12.1	11.2	11.5	10.7	15.4	9.7	10.4	8.5	10.8	14.4					
Боловсролын дээд түвшин																					
Боловсролгүй	58.9	68.2	53.8	59.2	62.7	62.7	7.2	4.6	2.8	8.6	0.7	8.3	6.1	5.1	12.6	1.4					
Бага	62.4	66.3	43.0	48.4	50.0	50.0	19.1	18.6	11.7	16.5	3.5	23.4	23.7	17.2	19.7	5.8					
Бүрэн бус дунд	60.7	58.8	38.2	47.4	50.0	50.0	28.0	33.7	32.0	31.6	10.5	33.3	38.2	41.7	36.9	17.7					
Бүрэн дунд	46.4	48.0	26.7	37.3	35.0	35.0	24.4	26.7	27.8	20.8	42.1	22.2	24.7	25.2	19.2	49.5					
Мэргэжлийн	41.1	35.3	18.4	27.4	28.7	28.7	10.6	6.2	12.3	10.5	13.2	8.6	4.2	7.7	7.1	12.7					
Дипломын дээд	18.2	23.7	5.8	16.2	10.6	10.6	4.8	4.0	5.3	7.0	15.1	1.7	1.8	1.1	2.8	5.4					
Бакалавр	24.4	10.5	7.7	12.1	17.0	17.0	5.2	6.0	7.6	4.8	12.7	2.5	1.2	2.0	1.4	7.3					
Магистр	0.0	0.0	4.0	56.2	3.5	3.5	0.4	0.1	0.5	0.3	1.9	0.0	0.0	0.1	0.4	0.2					
Ph доктор	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0					
Бусад	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0					
Ажил эрхлэлт																					
Ажиллах хүчний оролцоо																					
Ажилтай	50.6	51.6	27.9	38.1	26.1	26.1	80.6	82.2	78.6	73.5	66.0	79.8	81.8	74.8	69.0	58.0					
Ажилгүй	63.0	60.0	44.9	53.2	45.6	45.6	9.2	8.6	10.5	14.4	15.2	11.3	9.9	16.1	18.9	23.3					
Ажиллах хүчнээс гадуур	44.1	46.8	24.5	40.6	29.7	29.7	10.2	9.2	10.9	12.1	18.8	8.8	8.3	9.1	12.1	18.7					
Ажилтай хүн амаас																					
Эдийн засгийн үйл ажиллагаа																					
Хөдөө аж ахуй	59.2	62.1	39.1	46.5	48.8	48.8	40.1	48.2	30.4	34.4	1.5	46.5	57.6	40.4	39.4	2.5					
Аж үйлдвэр	61.6	47.7	29.8	40.4	33.0	33.0	11.3	11.8	17.5	12.7	21.2	13.6	10.9	17.8	12.6	23.5					
Үйлчилгээ	34.5	31.0	15.9	26.0	22.0	22.0	29.2	22.2	30.7	26.4	43.3	19.7	13.3	16.6	17.0	32.0					
Ажил эрхлэлтийн сектор																					
Малчин	59.0	63.3	41.6	46.6	50.1	50.1	36.5	46.1	23.2	29.2	0.4	42.2	56.2	32.9	33.5	0.7					
Хувийн	49.7	37.8	23.2	38.8	26.6	26.6	29.7	24.5	37.6	26.3	51.6	29.0	17.9	29.7	25.1	46.1					
Улсын	30.7	34.3	18.9	25.6	23.0	23.0	12.9	10.9	12.9	15.1	12.3	7.7	7.2	8.3	9.5	9.5					
Төрийн өмчит үйлдвэр	40.0	45.3	23.2	10.9	30.7	30.7	0.2	0.6	3.6	2.9	1.6	0.1	0.5	2.8	0.8	1.7					
Бусад	32.5	0.0	23.6	0.0	15.4	15.4	1.3	0.2	1.3	0.0	0.1	0.8	0.0	1.0	0.0	0.1					

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт Г.8. Ядуурлын дүр төрх, сууцны шинж байдлаар, хот, хөдөөгөөр

	Ядуурлын хамралтын хүрээ			Хүн амд эзлэх хувь			Ядуучуудын эзлэх хувь		
	Хот	Хөдөө	Улсын дундаж	Хот	Хөдөө	Улсын дундаж	Хот	Хөдөө	Улсын дундаж
Нийт	32.2	47.8	39.2	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Сууц									
Гэр	55.8	54.9	55.2	28.3	67.5	45.8	49.1	77.6	64.6
Нийтийн тохилог сууц	10.1	15.9	10.7	28.5	4.5	17.8	8.9	1.5	4.9
Байшин	31.8	36.5	33.4	41.2	26.4	34.6	40.6	20.2	29.5
Бусад 1/	22.7	22.4	22.6	2.0	1.6	1.8	1.4	0.7	1.0
Усан хангамж									
Төвлөрсөн, халуун хүйтэн ус	9.3	17.7	9.9	28.0	2.8	16.8	8.1	1.0	4.2
Төвлөрсөн, хүйтэн	14.4	5.7	12.7	4.1	1.3	2.9	1.9	0.2	0.9
Хамгаалалттай худаг	40.8	41.4	41.1	36.4	34.6	35.6	46.1	30.0	37.3
Хамгаалалтгүй худаг	39.5	53.3	50.2	4.6	19.6	11.3	5.6	21.8	14.5
Зөөврийн 2/	44.6	34.7	43.1	24.6	5.2	15.9	34.0	3.8	17.5
Бусад 3/	61.6	56.5	56.9	2.3	36.6	17.6	4.4	43.3	25.6
Сайжруулсан усан хангамж 4/									
Үгүй	45.1	53.6	50.3	31.4	61.4	44.8	44.0	68.8	57.5
Тийм	26.3	38.5	30.1	68.6	38.6	55.2	56.0	31.2	42.5
Сайжруулсан ариун цэврийн байгууламж 5/									
Үгүй	46.3	53.9	51.2	29.7	64.5	45.3	42.7	72.8	59.1
Тийм	26.2	36.7	29.2	70.3	35.5	54.7	57.3	27.2	40.9
Түлш, халаалт									
Төвлөрсөн	11.8	23.7	13.2	33.0	5.5	20.7	12.1	2.7	7.0
Энгийн галлагаатай 6/	42.7	49.0	46.1	63.2	91.1	75.7	83.7	93.4	89.0
Бусад 7/	35.5	55.6	43.8	3.8	3.3	3.6	4.2	3.9	4.0
Цахилгаан									
Төвлөрсөн	30.9	38.5	32.9	93.1	41.8	70.2	89.3	33.6	58.9
Орон нутгийн	45.8	37.7	41.7	5.9	7.6	6.7	8.4	6.0	7.1
Нарны	75.4	56.9	57.3	0.7	43.2	19.7	1.6	51.5	28.8
Бусад 8/	75.3	57.5	58.3	0.3	7.4	3.5	0.7	8.9	5.2

1/ Бусад сууцанд оюутны дотуур байр, компаний ажилчдын байр болон айл, өрхөд зориулаагүй бусад байшингуудыг оруулав.

2/ Мөн зөөврийн усыг нөөцөлдөг газрууд багтана.

3/ Булаг, гол, цас, мөс болон бусад.

4/ Энэ нь сууцанд холбогдсон болон эсвэл нийтийн шугам, хамгаалалттай худаг болон булгаас ус авдаг хүн амын хувийн жинг илэрхийлнэ. Сайжруулаагүй эх үүсвэрт зөөврийн ус, ус нөөцөлдөг газрууд, хамгаалалтгүй худаг, булаг, бусад эх үүсвэр орно.

5/ Ариун цэврийн байгууламж гэдэгт бохир гадагшлуулах хувийн болон нийтийн цооног, шугамтай өрхүүдийн хувийн жинг оруулан тооцно. Энэ нь сууцны гадна бие засах газраас эхлээд бохир усны сүлжээнд холбогдсон бие засах газар байж болно.

6/ Мод, нүүрс, аргал, хэрзэнгөөр галладаг энгийн халаалтын хэрэгсэл.

7/ Хувийн нам даралтын зуух гэх мэт хувийн халаалтын хэрэгсэл.

8/ Салхи, бага оврын цахилгаан үүсгүүр болон бусад цахилгаан үүсгүүр, лаа.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Г.9. Ядуурлын дүр төрх, сууцны шинж байдлаар, суурьшлаар

	Ядуурлын хамралтын хүрээ				Хүн амд эзлэх хувь				Ядуучуудын эзлэх хувь			
	Улаан-баатар	Аймгийн төв	Сумын төв	Хөдөө нутаг	Улаан-баатар	Аймгийн төв	Сумын төв	Хөдөө нутаг	Улаан-баатар	Аймгийн төв	Сумын төв	Хөдөө нутаг
	29.8	36.2	38.8	54.2	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Нийт	29.8	36.2	38.8	54.2	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Сууц												
Гэр	57.0	54.5	52.2	55.9	23.6	36.2	43.2	84.7	45.1	54.4	58.1	87.4
Нийтийн тохилог сууц	9.8	10.8	18.0	8.1	32.1	22.6	8.5	1.6	10.5	6.7	4.0	0.2
Байшин	30.6	33.9	30.7	50.7	41.9	40.0	45.5	13.0	43.0	37.4	36.1	12.1
Бусад 1/	17.0	40.9	25.5	14.6	2.4	1.2	2.8	0.8	1.4	1.4	1.8	0.2
Усан хангамж												
Төвлөрсөн, халуун хүйтэн ус	8.9	10.6	18.3	16.9	34.3	17.7	3.7	2.1	10.2	5.2	1.8	0.7
Төвлөрсөн, хүйтэн	20.0	12.5	3.9	12.6	1.7	8.2	2.5	0.5	1.2	2.8	0.2	0.1
Хамгаалалттай худаг	40.9	40.4	38.9	47.1	38.0	33.8	57.7	18.3	52.2	37.7	57.9	15.9
Хамгаалалтгүй худаг	35.5	53.2	47.5	55.2	5.6	2.7	11.8	25.0	6.7	4.0	14.5	25.5
Зөөврийн 2/	43.1	46.0	30.1	53.0	19.7	32.7	10.0	1.8	28.6	41.5	7.8	1.7
Бусад 3/	50.6	64.0	48.4	58.0	0.7	5.0	14.3	52.3	1.1	8.8	17.8	56.1
Сайжруулсан усан хангамж 4/												
Үгүй	41.7	48.7	43.0	57.0	26.0	40.4	36.1	79.1	36.4	54.3	40.1	83.3
Тийм	25.6	27.7	36.3	43.2	74.0	59.6	63.9	20.9	63.6	45.7	59.9	16.7
Сайжруулсан ариун цэврийн байгууламж 5/												
Үгүй	45.3	48.0	43.3	57.3	29.2	30.5	38.3	83.0	44.5	40.4	42.9	87.9
Тийм	23.4	31.0	35.9	38.6	70.8	69.5	61.7	17.0	55.5	59.6	57.1	12.1
Түлш, халаалт												
Төвлөрсөн	10.2	15.3	21.3	27.7	36.3	27.6	8.5	3.5	12.4	11.6	4.7	1.8
Энгийн галлагаатай 6/	41.4	44.6	40.5	54.5	61.8	65.6	87.5	93.7	85.9	80.7	91.5	94.4
Бусад 7/	25.8	40.1	37.1	74.3	2.0	6.9	4.0	2.8	1.7	7.6	3.9	3.9
Цахилгаан												
Төвлөрсөн	28.5	35.2	37.2	42.7	96.0	88.3	77.7	16.5	91.7	85.9	74.6	13.0
Орон нутгийн	57.4	39.0	36.7	42.5	3.5	9.9	15.4	2.1	6.8	10.7	14.6	1.6
Нарны	91.9	68.4	61.5	56.7	0.3	1.3	5.1	70.1	1.0	2.4	8.0	73.4
Бусад 8/	75.4	75.2	59.8	57.2	0.2	0.5	1.8	11.3	0.5	1.0	2.8	12.0

1/ Бусад сууцанд оюутны дотуур байр, компаний ажигчдын байр болон айл, өрхөд зориулаагүй бусад байшинзудыг оруулав.

2/ Мөн зөөврийн усыг нөөцөлдөө газрууд багтана.

3/ Булаг, гол, цас, мөс болон бусад.

4/ Энэ нь сууцанд холбогдсон болон эсвэл нийтийн шугам, хамгаалалттай худаг болон булагаас ус авдаг хүн амын хувийн жинг илэрхийлнэ. Сайжруулаагүй эх үүсвэрт зөөврийн ус, ус нөөцөлдөө газрууд, хамгаалалтгүй худаг, булаг, бусад эх үүсвэр орно.

5/ Ариун цэврийн байгууламж гэдэгт бохир гадааглуулах хувийн болон нийтийн цооног, шугамтай өрхүүдийн хувийн жинг оруулан тооцно. Энэ нь сууцны гадна бие засах газраас эхлээд бохир усны сүлжээнд холбогдсон бие засах газар байж болно.

6/ Мод, нүүрс, арсал, хөрзөнгөөр аялдааг энгийн халаалтын хэрэгсэл.

7/ Хувийн нам даралтын зуух гэх мэт хувийн халаалтын хэрэгсэл.

8/ Салхи, бага оёрын цахилгаан үүсгүүр болон бусад цахилгаан үүсгүүр, лаа.

Эх сурвалж: ӨНЗЭС 2010.

Хүснэгт Г.10. Ядуурлын дүр төрх, сууцны шинж байдлаар, бүсээр

	Ядуурлын хамралтын хүрээ						Хүн амд эзлэх хувь						Ядуучуудын эзлэх хувь								
	Баруун		Хангай		Зүүн		Баруун		Хангай		Зүүн		Баруун		Хангай		Зүүн		Улаан-баатар		
	Төв	Улаан-баатар	Төв	Улаан-баатар	Төв	Улаан-баатар	Төв	Улаан-баатар	Төв	Улаан-баатар	Төв	Улаан-баатар	Төв	Улаан-баатар	Төв	Улаан-баатар	Төв	Улаан-баатар	Төв	Улаан-баатар	
Нийт	51.1	51.9	29.3	40.6	29.8		100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
Сууц																					
Гэр	56.3	61.0	41.8	53.2	57.0		59.5	69.3	43.5	53.2	23.6		65.6	81.5	62.1	69.7		45.1			
Нийтийн тохилог сууц	21.2	11.8	10.8	13.3	9.8		3.2	6.1	20.9	13.3	32.1		1.3	1.4	7.7	4.4		10.5			
Байшин	46.1	36.0	25.2	30.9	30.6		36.5	24.3	34.2	27.5	41.9		32.9	16.8	29.4	21.0		43.0			
Бусад 1/	9.4	37.7	19.5	34.0	17.0		0.8	0.4	1.3	6.0	2.4		0.1	0.3	0.9	5.0		1.4			
Усан хангамж																					
Төвлөрсөн, халуун хүйтэн ус	8.3	12.1	11.1	18.1	8.9		2.5	5.1	14.1	10.4	34.3		0.4	1.2	5.3	4.6		10.2			
Төвлөрсөн, хүйтэн	13.5	20.4	9.1	6.0	20.0		2.0	1.3	7.6	3.5	1.7		0.5	0.5	2.3	0.5		1.2			
Хамгаалалттай худаг	48.5	47.2	24.9	46.2	40.9		46.2	25.1	37.2	27.0	38.0		43.8	22.8	31.5	30.7		52.2			
Хамгаалалтгүй худаг	63.0	58.3	45.3	45.1	35.5		7.9	17.8	16.6	13.7	5.6		9.8	20.0	25.7	15.3		6.7			
Зөөврийн 2/	51.2	44.2	42.9	40.0	43.1		2.3	15.8	19.2	22.4	19.7		2.3	13.4	28.1	22.1		28.6			
Бусад 3/	56.3	62.5	38.5	47.2	50.6		39.1	34.9	5.4	23.0	0.7		43.1	42.0	7.1	26.8		1.1			
Сайжруулсан усан хангамж 4/																					
Үгүй	57.1	57.2	43.3	44.0	41.7		49.4	68.5	41.2	59.1	26.0		55.2	75.5	60.8	64.1		36.4			
Тийм	45.1	40.4	19.6	35.6	25.6		50.6	31.5	58.8	40.9	74.0		44.8	24.5	39.2	35.9		63.6			
Сайжруулсан ариун цэврийн байгууламж 5/																					
Үгүй	57.3	62.4	38.3	48.9	45.3		52.7	56.4	55.2	46.4	29.2		59.1	67.8	72.0	55.9		44.5			
Тийм	44.2	38.2	18.3	33.4	23.4		47.3	43.6	44.8	53.6	70.8		40.9	32.2	28.0	44.1		55.5			
Түлш, халаалт																					
Төвлөрсөн	26.6	24.5	11.0	22.4	10.2		5.6	8.8	22.9	15.1	36.3		2.9	4.1	8.6	8.3		12.4			
Энгийн галлагаатай 6/	53.3	53.2	35.6	44.7	41.4		87.0	86.4	74.9	83.2	61.8		90.8	88.6	90.9	91.7		85.9			
Бусад 7/	42.8	76.9	7.1	0.0	25.8		7.5	4.9	2.2	1.7	2.0		6.3	7.2	0.5	0.0		1.7			
Цахилгаан																					
Төвлөрсөн	45.2	42.6	26.4	36.9	28.5		44.4	50.8	70.0	68.6	96.0		39.2	41.7	63.0	62.3		91.7			
Орон нутгийн	44.9	43.2	23.5	67.9	57.4		15.8	4.2	9.7	0.5	3.5		13.9	3.5	7.7	0.8		6.8			
Нарны	59.5	62.7	42.2	42.5	91.9		37.8	39.9	15.3	18.7	0.3		44.0	48.2	22.0	19.6		1.0			
Бусад 8/	70.5	67.1	42.2	57.4	75.4		2.1	5.0	5.1	12.2	0.2		2.9	6.5	7.3	17.3		0.5			

1/ Бусад сууцанд оюутны дотуур байр, компаний ажилчдын байр болон айл, өрхөд зориулаагүй бусад байшиннуудыг оруулаа.

2/ Мөн зөөврийн усыг нөвцөлдөө газрууд багтана.

3/ Булаг, гол, цас, мөс болон бусад.

4/ Энэ нь сууцанд холбогдсон болон эсвэл нийтийн шугам, хамгаалалттай худаг болон булгаас ус асдаг хүн амын хувийн жинг илэрхийлнэ. Сайжруулаагүй эх үүсвэрт зөөврийн ус, ус нөөцөлдөө газрууд, хамгаалалтгүй худаг, булаг, бусад эх үүсвэр орно.

5/ Ариун цэврийн байгууламж гэдэгт бохир гадагшуулах хувийн болон нийтийн цооног, шугамтай өрхүүдийн хувийн жинг оруулан тооцно. Энэ нь сууцны гадна бие засах газраас эхлээд бохир усны сүлжээнд холбогдсон бие засах газар байж болно.

6/ Мод, нүүрс, арвал, хөрзөнөөр галладаг энгийн халаалтын хэрэгсэл.

7/ Хувийн нам даралтын зуух гэх мэт хувийн халаалтын хэрэгсэл.

8/ Салхи, бава орын цахилгаан үүсгүүр болон бусад цахилгаан үүсгүүр, лаа.

Эх сурвалж: ӨНЗЭС 2010.

Хүснэгт Г.11. Насанд хүрэгсдийн боловсролын дээд түвшин
(хувиар)

	Боловсролгүй	Бага	Бүрэн бус дунд	Бүрэн дунд	Мэргэжлийн Дипломын дээд	Бакалавр	Магистр	Ph доктор	Бусад	Нийт
Улсын дундаж	3.8	9.8	19.6	37.1	9.5	11.8	0.9	0.1	0.1	100.0
Байршил										
Хот	1.4	3.8	12.3	43.9	11.0	16.2	1.4	0.1	0.1	100.0
Хөдөө	7.0	18.0	29.4	28.0	7.4	5.9	0.2	0.0	0.0	100.0
Улаанбаатар	0.8	2.8	9.2	45.1	11.3	16.7	1.8	0.2	0.0	100.0
Аймгийн төв	2.4	5.4	17.7	41.8	10.5	15.4	0.8	0.1	0.2	100.0
Сумын төв	3.5	9.3	23.3	34.7	11.4	10.4	0.3	0.0	0.0	100.0
Хөдөө нутаг	9.6	24.4	34.0	22.9	4.5	2.6	0.1	0.0	0.0	100.0
Баруун	6.8	15.4	22.6	32.5	9.0	9.1	0.5	0.0	0.2	100.0
Хангай	5.2	16.4	27.6	31.8	5.9	9.1	0.2	0.0	0.0	100.0
Төв а/	3.1	9.7	25.2	35.2	10.0	6.3	0.1	0.1	0.0	100.0
Зүүн	8.8	12.8	26.7	28.9	10.3	6.8	0.3	0.0	0.0	100.0
Хүйс										
Эрэгтэй	4.2	10.7	22.0	37.3	8.5	9.8	0.7	0.1	0.0	100.0
Эмэгтэй	3.5	9.0	17.4	36.9	10.4	13.7	1.0	0.1	0.1	100.0
Өрхийн тооны тэнцүү										
5 бүлгээр										
I	7.3	15.9	30.7	34.8	6.1	3.6	0.1	0.0	0.1	100.0
II	5.0	13.0	25.5	37.6	8.5	7.2	0.1	0.0	0.0	100.0
III	4.0	9.6	20.7	39.2	10.2	10.3	0.5	0.0	0.0	100.0
IV	2.3	7.2	14.9	41.5	10.7	14.2	0.8	0.1	0.0	100.0
V	1.4	5.1	9.7	32.5	10.9	21.1	2.4	0.3	0.1	100.0
Ядуурлын байдлаар										
Ядуу бус	2.5	7.3	14.9	37.6	10.6	15.3	1.3	0.1	0.1	100.0
Ядуу	6.1	14.4	28.2	36.1	7.3	5.4	0.1	0.0	0.0	100.0

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт Г.12. Насанд хүрэгсдийн боловсролын дээд түвшин, ядуурлын байдлаар
(хувиар)

	Боловсролгүй	Бага	Бүрэн бус дунд	Бүрэн дунд	Бүрэн Мэргэжлийн дунд	Дипломын дээд	Бакалавр	Магистр	Ph доктор	Бусад	Нийт
Улсын дундаж	3.8	9.8	19.6	37.1	9.5	7.4	11.8	0.9	0.1	0.1	100.0
Ядуурлын байдал											
Ядуу бус	2.5	7.3	14.9	37.6	10.6	10.2	15.3	1.3	0.1	0.1	100.0
Ядуу	6.1	14.4	28.2	36.1	7.3	2.3	5.4	0.1	0.0	0.0	100.0
Байршил											
Хотын, ядуу бус	0.9	2.7	9.2	41.6	11.6	12.6	19.3	1.9	0.2	0.1	100.0
Хотын, ядуу	2.7	6.2	19.9	49.5	9.5	3.1	8.8	0.2	0.0	0.1	100.0
Хөдөөгийн, ядуу бус	5.4	15.0	24.6	30.9	9.0	6.2	8.7	0.3	0.0	0.0	100.0
Хөдөөгийн, ядуу	9.2	21.8	35.6	24.2	5.3	1.7	2.4	0.0	0.0	0.0	100.0
Улаанбаатар хотын, ядуу бус	0.5	2.0	6.9	42.0	11.4	15.1	19.3	2.3	0.3	0.0	100.0
Улаанбаатар хотын, ядуу	1.5	4.8	15.4	53.4	10.9	4.2	9.5	0.2	0.0	0.1	100.0
Аймгийн төвийн ядуу бус	1.5	4.0	13.6	40.7	11.8	7.9	19.2	1.1	0.1	0.2	100.0
Аймгийн төвийн ядуу	4.3	8.3	26.3	44.0	7.7	1.5	7.8	0.2	0.0	0.1	100.0
Сумын төвийн ядуу бус	2.4	7.5	18.3	35.7	12.8	9.6	13.4	0.4	0.0	0.0	100.0
Сумын төвийн Ядуу	5.6	12.7	32.6	32.8	8.7	2.8	4.9	0.0	0.0	0.0	100.0
Хөдөө нутгийн ядуу бус	8.2	22.3	30.8	26.2	5.4	2.9	4.1	0.1	0.0	0.0	100.0
Хөдөө нутгийн ядуу	11.0	26.5	37.2	19.7	3.5	1.1	1.1	0.0	0.0	0.0	100.0
Баруун бүсийн ядуу бус	5.6	12.7	17.0	34.4	10.5	6.2	12.6	0.9	0.0	0.3	100.0
Баруун бүсийн ядуу	8.1	18.5	29.0	30.5	7.2	1.4	5.1	0.1	0.0	0.1	100.0
Хангайн бүсийн ядуу бус	3.6	12.7	21.3	34.5	7.6	5.7	14.3	0.3	0.0	0.1	100.0
Хангайн бүсийн ядуу	7.0	20.3	34.4	29.0	4.1	1.7	3.4	0.0	0.0	0.0	100.0
Төвийн бүсийн ядуу бус а/	2.2	8.4	21.5	35.8	11.1	8.0	12.4	0.6	0.1	0.0	100.0
Төвийн бүсийн ядуу а/	5.5	13.6	35.7	33.4	6.7	1.6	3.4	0.1	0.0	0.0	100.0
Зүүн бүсийн ядуу бус	6.1	10.7	22.1	32.1	12.0	7.4	9.3	0.4	0.0	0.0	100.0
Зүүн бүсийн ядуу	13.6	16.4	34.7	23.5	7.5	1.8	2.4	0.1	0.0	0.0	100.0
Хүйс											
Эрэгтэй ядуу бус	2.7	7.6	17.8	38.8	9.5	9.2	13.1	1.1	0.1	0.1	100.0
Эрэгтэй ядуу	6.9	16.3	29.7	34.7	6.5	2.1	3.8	0.0	0.0	0.0	100.0
Эмэгтэй ядуу бус	2.4	7.0	12.3	36.5	11.6	11.1	17.3	1.5	0.1	0.1	100.0
Эмэгтэй ядуу	5.4	12.7	26.8	37.4	8.1	2.5	6.9	0.2	0.0	0.0	100.0

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт Г.13. Насанд хүрсэн хүн ам, боловсролын дээд түвшингээр
(хувиар)

	Боловсролгүй	Бага	Бүрэн бус дунд	Бүрэн дунд	Бүрэн мэргэжлийн дунд	Дипломын дээд	Бакалавр	Магистр	Ph доктор	Бусад	Нийт
Улсын дундаж	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Байршил											
Хот	21.1	22.0	36.1	67.9	66.6	75.8	78.7	92.6	100.0	100.0	57.4
Хөдөө	79.0	78.1	63.9	32.2	33.4	24.2	21.3	7.4	0.0	0.0	42.6
Улаанбаатар	7.7	10.3	17.0	44.1	43.3	59.3	51.2	74.1	84.2	32.6	36.3
Аймгийн төв	13.3	11.7	19.1	23.8	23.4	16.5	27.5	18.5	15.9	67.4	21.1
Сумын төв	17.0	17.3	21.6	17.0	21.9	17.6	16.0	5.9	0.0	0.0	18.2
Хөдөө нутаг	62.0	60.8	42.3	15.1	11.5	6.6	5.3	1.5	0.0	0.0	24.4
Баруун	29.1	25.8	18.9	14.4	15.5	8.8	12.7	9.5	0.0	56.9	16.4
Хангай	28.9	35.2	29.8	18.1	13.2	10.8	16.2	3.7	2.1	10.5	21.1
Төв а/	14.2	17.4	22.6	16.7	18.5	14.9	15.0	9.8	13.7	0.0	17.6
Зүүн	20.1	11.3	11.8	6.7	9.4	6.2	4.9	2.9	0.0	0.0	8.6
Хүйс											
Эрэгтэй	52.3	51.8	53.4	47.8	42.4	42.8	39.3	37.7	48.0	44.1	47.5
Эмэгтэй	47.7	48.3	46.6	52.2	57.6	57.3	60.7	62.3	52.0	56.0	52.5
Өрхийн тооны тэнцүү											
5 бүлгээр											
I	33.0	28.1	27.1	16.2	11.2	3.4	5.3	1.5	0.0	24.6	17.3
II	24.8	24.8	24.4	19.0	16.9	7.9	11.4	2.7	0.0	0.0	18.7
III	21.1	19.7	21.3	21.3	21.8	14.8	17.6	11.3	0.0	6.6	20.2
IV	12.5	15.6	16.0	23.6	23.8	23.7	25.2	20.3	13.7	15.2	21.1
V	8.6	11.9	11.2	19.9	26.2	50.3	40.5	64.2	86.3	53.7	22.7
Ядуурлын байдлаар											
Ядуу бус	43.2	48.1	49.3	65.6	72.8	88.9	83.9	96.2	100.0	75.5	64.7
Ядуу	56.8	51.9	50.7	34.4	27.2	11.1	16.1	3.8	0.0	24.6	35.3

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт Г.14. Насанд хүрсэн хүн ам, боловсролын дээд түвшингээр болон ядуурлын байдлаар
(хувиар)

	Боловсролгүй	Бага	Бүрэн бус дунд	Бүрэн дунд	Мэргэжлийн	Дипломын дээд	Бакалавр	Магистр	Ph доктор	Бусад	Нийт
Улсын дундаж	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ядуурлын байдал											
Ядуу бус	43.2	48.1	49.3	65.6	72.8	88.9	83.9	96.2	100.0	75.5	64.7
Ядуу	56.8	51.9	50.7	34.4	27.2	11.1	16.1	3.8	0.0	24.6	35.3
Байршил											
Хотын, ядуу бус	9.2	11.4	19.2	45.6	49.8	68.9	66.3	89.2	100.0	75.5	40.7
Хотын, ядуу	11.8	10.6	16.9	22.2	16.8	6.9	12.4	3.4	0.0	24.6	16.7
Хөдөөгийн, ядуу бус	33.9	36.8	30.1	20.0	23.0	20.0	17.6	7.0	0.0	0.0	24.0
Хөдөөгийн, ядуу	45.0	41.3	33.8	12.1	10.4	4.2	3.7	0.4	0.0	0.0	18.6
Улаанбаатар хотын, ядуу бус	3.8	5.5	9.4	30.1	32.1	53.8	43.4	72.0	84.2	16.1	26.5
Улаанбаатар хотын, ядуу	3.9	4.8	7.7	14.0	11.2	5.5	7.8	2.1	0.0	16.5	9.7
Аймгийн төвийн ядуу бус	5.4	5.8	9.8	15.6	17.8	15.1	22.9	17.2	15.9	59.4	14.2
Аймгийн төвийн ядуу	7.9	5.8	9.3	8.2	5.6	1.4	4.6	1.3	0.0	8.0	6.9
Сумын төвийн ядуу бус	7.6	9.1	11.0	11.4	16.0	15.2	13.4	5.9	0.0	0.0	11.9
Сумын төвийн Ядуу	9.4	8.2	10.6	5.6	5.8	2.4	2.6	0.0	0.0	0.0	6.4
Хөдөө нутгийн ядуу бус	26.4	27.7	19.1	8.6	6.9	4.8	4.2	1.1	0.0	0.0	12.2
Хөдөө нутгийн ядуу	35.6	33.1	23.2	6.5	4.6	1.8	1.1	0.4	0.0	0.0	12.3
Баруун бүсийн ядуу бус	12.8	11.4	7.6	8.1	9.7	7.3	9.3	8.8	0.0	48.9	8.8
Баруун бүсийн ядуу	16.3	14.4	11.3	6.3	5.9	1.5	3.3	0.7	0.0	8.0	7.6
Хангайн бүсийн ядуу бус	10.2	14.2	11.9	10.2	8.8	8.4	13.3	3.4	2.1	10.5	11.0
Хангайн бүсийн ядуу	18.6	21.1	17.8	8.0	4.4	2.3	3.0	0.3	0.0	0.0	10.2
Төвийн бүсийн ядуу бус a/	7.5	11.1	14.3	12.6	15.3	13.9	13.6	9.4	13.7	0.0	13.0
Төвийн бүсийн ядуу a/	6.7	6.3	8.3	4.1	3.2	1.0	1.3	0.4	0.0	0.0	4.6
Зүүн бүсийн ядуу бус	8.7	6.0	6.2	4.7	6.9	5.5	4.3	2.6	0.0	0.0	5.5
Зүүн бүсийн ядуу	11.4	5.3	5.6	2.0	2.5	0.8	0.6	0.3	0.0	0.0	3.2
Хүйс											
Эрэгтэй ядуу бус	21.7	23.7	27.8	32.0	30.9	37.9	34.0	37.5	48.0	35.8	30.6
Эрэгтэй ядуу	30.6	28.0	25.5	15.8	11.5	4.8	5.4	0.3	0.0	8.3	16.8
Эмэгтэй ядуу бус	21.5	24.4	21.4	33.6	41.9	51.0	50.0	58.8	52.0	39.7	34.1
Эмэгтэй ядуу	26.2	23.9	25.2	18.6	15.7	6.3	10.7	3.5	0.0	16.3	18.4

a/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт Г.15. Бага болон бүрэн бус дунд боловсролын сургуульд хамрагдалтын түвшин (хувиар)

	Цэвэр түвшин				Божир түвшин							
	Бага		Бүрэн бус дунд		Бага		Бүрэн бус дунд					
	Нийт	Ядуу бус	Ядуу	Нийт	Нийт	Ядуу бус	Ядуу	Нийт				
Улсын дундаж	90	90	90	78	81	74	101	100	103	92	95	89
Байршил												
Хот	89	89	89	78	81	74	100	98	103	91	92	89
Хөдөө	90	90	90	77	80	74	102	101	103	93	98	88
Улаанбаатар	89	89	88	78	79	76	98	98	99	89	89	89
Аймгийн төв	90	90	90	79	84	72	103	100	107	93	96	89
Сумын төв	93	92	94	83	86	78	103	100	106	100	104	95
Хөдөө нутаг	88	88	88	73	75	72	102	103	102	88	92	85
Баруун	88	88	88	74	78	71	104	105	103	91	95	87
Хангай	90	88	91	79	82	76	102	100	103	94	99	90
Төв а/	91	91	91	82	85	77	100	98	105	99	101	95
Зүүн	93	93	93	74	78	70	107	103	111	85	89	80
Хүйс												
Эрэгтэй	89	90	88	76	80	72	100	98	102	91	94	87
Эмэгтэй	91	90	92	79	81	76	103	101	104	93	95	90

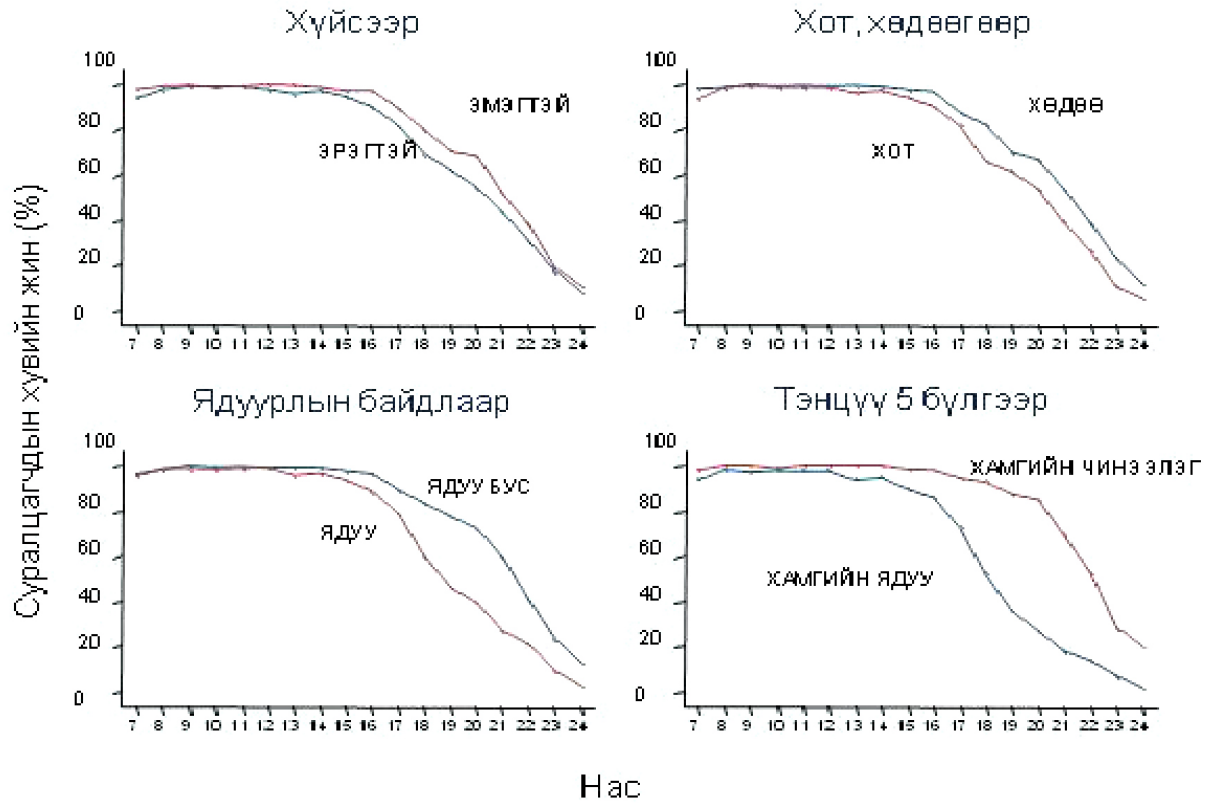
а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй

Санамж: Тухайн боловсролын ангиллын цэвэр хамрагдалтын түвшин нь тухайн ангилалд хамаарах насны сурагчдын тоог тухайн ангилалд хамаарах насны нийт хүүхдийн тоонд хувааж олно. Тухайн ангиллын бохир хамрагдалтын түвшин гэдэг нь тухайн ангилалд наснаас үл хамааран сурч буй нийт сурагчийн тоог тухайн ангилалд хамаарах насны нийт хүүхдийн тоонд харьцуулсантай тэнцүү.

Бага боловсролд 7-11 настай, бүрэн дунд боловсролд 12-15 настай хүүхдүүд суралцдаг.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Зураг Г.4. Сургуульд хамрагдалтын түвшин

Эх сурвалж: ҮНЭЭС 2010.

**Хүснэгт Г.16. Суралцагчдын боловсролын түвшин
(хувиар)**

	Бага	Бүрэн бус дунд	Бүрэн дунд	Мэргэжлийн	Дээд	Бусад	Нийт
Улсын дундаж	37.1	25.5	11.4	2.6	23.0	0.4	100.0
Байршил							
Хот	33.5	23.5	12.2	2.2	28.2	0.5	100.0
Хөдөө	41.5	28.0	10.4	3.2	16.7	0.3	100.0
Улаанбаатар	33.3	22.1	11.8	0.9	31.4	0.5	100.0
Аймгийн төв	33.7	25.6	12.8	4.2	23.4	0.4	100.0
Сумын төв	35.6	27.7	11.6	3.1	21.8	0.3	100.0
Хөдөө нутаг	46.3	28.2	9.4	3.2	12.5	0.4	100.0
Баруун	40.7	27.0	11.4	2.4	18.1	0.4	100.0
Хангай	40.0	27.7	11.8	3.0	17.1	0.4	100.0
Төв а/	35.0	27.4	9.8	4.7	22.8	0.2	100.0
Зүүн	40.4	26.0	11.7	4.8	16.6	0.5	100.0
Хүйс							
Эрэгтэй	38.8	25.8	11.4	2.9	20.6	0.6	100.0
Эмэгтэй	35.4	25.3	11.3	2.4	25.3	0.3	100.0
Өрхийн тооны тэнцүү 5 бүлгээр							
I	51.7	27.7	9.0	4.5	6.8	0.3	100.0
II	42.0	28.2	10.8	3.5	15.3	0.2	100.0
III	36.1	26.4	12.0	2.5	22.6	0.4	100.0
IV	29.2	24.6	13.2	2.1	30.6	0.5	100.0
V	26.0	20.5	11.9	0.6	40.3	0.8	100.0
Ядуурлын байдлаар							
Ядуу бус	30.6	24.0	12.3	1.7	30.8	0.5	100.0
Ядуу	47.0	27.8	9.9	4.1	11.0	0.2	100.0

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

**Хүснэгт Г.17. Суралцагчдын боловсролын түвшин, ядуурлын байдлаар
(хувиар)**

	Бага	Бүрэн бус дунд	Бүрэн дунд	Мэргэжлийн	Дээд	Бусад	Нийт
Улсын дундаж	37.1	25.5	11.4	2.6	23.0	0.4	100.0
Ядуурлын байдал							
Ядуу бус	30.6	24.0	12.3	1.7	30.8	0.5	100.0
Ядуу	47.0	27.8	9.9	4.1	11.0	0.2	100.0
Байршил							
Хотын, ядуу бус	28.9	22.0	12.7	1.5	34.5	0.6	100.0
Хотын, ядуу	43.4	26.8	11.1	3.8	14.7	0.3	100.0
Хөдөөгийн, ядуу бус	33.4	27.3	11.8	2.1	25.0	0.5	100.0
Хөдөөгийн, ядуу	49.9	28.7	8.9	4.3	8.0	0.2	100.0
Улаанбаатар хотын, ядуу бус	28.8	20.5	12.1	0.9	37.0	0.6	100.0
Улаанбаатар хотын, ядуу	44.6	26.3	10.9	0.7	17.4	0.2	100.0
Аймгийн төвийн ядуу бус	28.9	24.6	13.6	2.3	30.2	0.5	100.0
Аймгийн төвийн ядуу	41.9	27.3	11.4	7.4	11.6	0.3	100.0
Сумын төвийн ядуу бус	28.7	26.8	12.8	1.7	29.7	0.4	100.0
Сумын төвийн Ядуу	46.0	29.1	9.8	5.2	9.8	0.2	100.0
Хөдөө нутгийн ядуу бус	38.8	27.9	10.6	2.5	19.6	0.6	100.0
Хөдөө нутгийн ядуу	52.2	28.5	8.4	3.8	6.9	0.2	100.0
Баруун бүсийн ядуу бус	31.9	26.6	12.6	1.1	27.1	0.7	100.0
Баруун бүсийн ядуу	49.6	27.4	10.2	3.7	9.0	0.2	100.0
Хангайн бүсийн ядуу бус	30.4	27.1	12.9	2.0	27.1	0.6	100.0
Хангайн бүсийн ядуу	48.3	28.2	10.8	3.9	8.4	0.2	100.0
Төвийн бүсийн ядуу бус а/	31.7	26.0	11.2	3.1	27.8	0.3	100.0
Төвийн бүсийн ядуу а/	42.8	30.9	6.7	8.7	11.0	0.0	100.0
Зүүн бүсийн ядуу бус	34.2	24.8	14.5	2.5	23.7	0.3	100.0
Зүүн бүсийн ядуу	48.6	27.5	8.1	7.9	7.4	0.7	100.0
Хүйс							
Эрэгтэй ядуу бус	33.0	23.8	12.3	2.0	28.2	0.8	100.0
Эрэгтэй ядуу	47.7	28.8	10.0	4.2	9.1	0.3	100.0
Эмэгтэй ядуу бус	28.3	24.3	12.3	1.4	33.4	0.3	100.0
Эмэгтэй ядуу	46.5	26.9	9.8	3.9	12.8	0.1	100.0

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

**Хүснэгт Г.18. Суралцагчдын шинж байдал, сурч буй боловсролын түвшингээр
(хувиар)**

	Бага	Бүрэн бус дунд	Бүрэн дунд	Мэргэжлийн	Дээд	Бусад	Нийт
Улсын дундаж	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Байршил							
Хот	49.4	50.4	58.7	45.3	67.1	62.8	54.7
Хөдөө	50.7	49.6	41.4	54.7	32.9	37.3	45.3
Улаанбаатар	29.6	28.5	34.1	10.8	44.9	40.1	32.9
Аймгийн төв	19.8	21.9	24.5	34.6	22.2	22.6	21.8
Сумын төв	19.6	22.2	20.9	24.2	19.4	14.2	20.5
Хөдөө нутаг	31.0	27.4	20.5	30.5	13.5	23.0	24.8
Баруун	21.5	20.7	19.6	17.8	15.5	21.0	19.6
Хангай	23.2	23.4	22.4	24.7	16.0	19.6	21.5
Төв а/ Зүүн	16.8 8.9	19.2 8.3	15.4 8.4	32.0 14.8	17.7 5.9	10.5 8.8	17.8 8.1
Хүйс							
Эрэгтэй	51.4	49.6	49.3	53.5	44.1	68.2	49.2
Эмэгтэй	48.6	50.4	50.8	46.6	55.9	31.8	50.9
Өрхийн тооны тэнцүү 5 бүлгээр							
I	28.0	21.8	15.9	34.1	6.0	12.3	20.1
II	23.1	22.6	19.4	27.2	13.7	8.5	20.4
III	19.5	20.7	21.2	18.7	19.7	20.0	20.0
IV	15.9	19.4	23.4	15.8	26.8	22.6	20.2
V	13.6	15.5	20.2	4.3	33.9	36.6	19.4
Ядуурлын байдлаар							
Ядуу бус	50.0	57.0	65.7	39.0	81.2	79.2	60.5
Ядуу	50.1	43.0	34.3	61.0	18.8	20.8	39.5

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

**Хүснэгт Г.19. Суралцагчдын шинж байдал, сурч буй боловсролын түвшингээр
болон ядуурлын байдлаар
(хувиар)**

	Бага	Бүрэн бус дунд	Бүрэн дунд	Мэргэжлийн	Дээд	Бусад	Нийт
Улсын дундаж	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ядуурлын байдал							
Ядуу бус	50.0	57.0	65.7	39.0	81.2	79.2	60.5
Ядуу	50.1	43.0	34.3	61.0	18.8	20.8	39.5
Байршил							
Хотын, ядуу бус	29.0	32.1	41.6	20.5	56.0	52.2	37.3
Хотын, ядуу	20.3	18.2	17.0	24.8	11.1	10.5	17.4
Хөдөөгийн, ядуу бус	20.9	24.8	24.1	18.5	25.2	27.0	23.2
Хөдөөгийн, ядуу	29.7	24.8	17.3	36.2	7.7	10.3	22.1
Улаанбаатар хотын, ядуу бус	18.3	18.9	25.1	8.4	37.8	35.8	23.5
Улаанбаатар хотын, ядуу	11.3	9.7	9.0	2.4	7.1	4.3	9.4
Аймгийн төвийн ядуу бус	10.7	13.3	16.5	12.1	18.1	16.4	13.8
Аймгийн төвийн ядуу	9.0	8.6	8.0	22.5	4.1	6.2	8.0
Сумын төвийн ядуу бус	9.5	12.9	13.9	8.1	15.9	11.1	12.3
Сумын төвийн Ядуу	10.1	9.3	7.0	16.1	3.5	3.2	8.1
Хөдөө нутгийн ядуу бус	11.4	11.9	10.2	10.4	9.3	15.9	10.9
Хөдөө нутгийн ядуу	19.6	15.5	10.3	20.1	4.2	7.1	13.9
Баруун бүсийн ядуу бус	8.5	10.2	10.9	4.2	11.6	16.3	9.8
Баруун бүсийн ядуу	13.1	10.5	8.7	13.6	3.8	4.7	9.8
Хангайн бүсийн ядуу бус	8.2	10.6	11.4	7.5	11.8	13.3	10.0
Хангайн бүсийн ядуу	15.0	12.7	11.0	17.2	4.2	6.3	11.5
Төвийн бүсийн ядуу бус а/	10.7	12.8	12.3	14.6	15.2	10.5	12.6
Төвийн бүсийн ядуу а/	6.1	6.4	3.1	17.4	2.5	0.0	5.3
Зүүн бүсийн ядуу бус	4.3	4.5	5.9	4.3	4.8	3.3	4.6
Зүүн бүсийн ядуу	4.6	3.8	2.5	10.5	1.1	5.5	3.5
Хүйс							
Эрэгтэй ядуу бус	26.4	27.7	32.2	22.2	36.4	53.8	29.7
Эрэгтэй ядуу	25.0	22.0	17.1	31.2	7.7	14.5	19.5
Эмэгтэй ядуу бус	23.6	29.3	33.5	16.8	44.8	25.4	30.9
Эмэгтэй ядуу	25.0	21.1	17.3	29.8	11.1	6.4	20.0

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

**Хүснэгт Г.20. Улсын сургуульд суралцагчдын хувийн жин,
боловсролын түвшингээр (хувиар)**

	Бага	Бүрэн бус дунд	Бүрэн дунд	Мэргэжлийн	Дээд	Бусад	Нийт
Улсын дундаж	96.9	97.0	97.1	93.1	71.7	73.9	91.0
Байршил							
Хот	95.1	94.7	95.8	91.3	68.6	66.2	87.4
Хөдөө	98.6	99.3	98.9	94.6	78.1	86.9	95.2
Улаанбаатар	94.3	92.9	93.8	80.0	65.2	63.2	84.5
Аймгийн төв	96.3	97.1	98.6	94.9	75.5	71.5	91.8
Сумын төв	98.1	98.8	98.4	94.8	78.0	65.8	93.8
Хөдөө нутаг	99.0	99.6	99.4	94.5	78.1	100.0	96.4
Баруун	98.7	99.1	99.0	91.7	84.7	93.3	96.1
Хангай	97.9	98.7	99.5	91.7	78.9	86.2	94.8
Төв а/	97.3	97.5	97.2	97.0	70.3	61.4	91.1
Зүүн	97.9	99.6	99.3	98.3	72.1	63.9	94.1
Хүйс							
Эрэгтэй	96.5	97.7	97.5	93.6	73.4	73.6	92.0
Эмэгтэй	97.3	96.3	96.6	92.7	70.4	74.6	90.0
Өрхийн тооны тэнцүү							
5 бүлгээр							
I	98.7	99.7	99.2	96.7	75.0	39.7	97.2
II	99.2	98.8	98.9	90.8	72.0	72.5	94.6
III	98.1	98.9	99.1	88.7	66.7	68.5	91.0
IV	97.0	98.0	96.5	95.4	69.9	100.0	88.9
V	87.3	86.8	92.2	90.3	75.3	72.7	82.8
Ядуурлын байдлаар							
Ядуу бус	94.8	95.3	96.1	91.7	71.4	79.4	87.7
Ядуу	99.0	99.2	99.0	94.1	72.9	53.0	95.9

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

**Хүснэгт Г.21. Улсын сургуульд суралцагчдын хувийн жин, боловсролын түвшингээр,
ядуурлын байдлаар
(хувиар)**

	Бага	Бүрэн бус дунд	Бүрэн дунд	Мэргэжлийн	Дээд	Бусад	Нийт
Улсын дундаж	96.9	97.0	97.1	93.1	71.7	73.9	91.0
Ядуурлын байдал							
Ядуу бус	94.8	95.3	96.1	91.7	71.4	79.4	87.7
Ядуу	99.0	99.2	99.0	94.1	72.9	53.0	95.9
Байршил							
Хотын, ядуу бус	92.3	92.2	94.4	90.0	68.8	72.0	84.3
Хотын, ядуу	99.2	99.3	99.3	92.4	67.6	37.3	94.2
Хөдөөгийн, ядуу бус	98.3	99.3	99.0	93.5	77.3	93.7	93.3
Хөдөөгийн, ядуу	98.8	99.2	98.8	95.2	80.7	69.1	97.3
Улаанбаатар хотын, ядуу бус	90.7	89.4	91.9	86.0	65.8	70.9	81.2
Улаанбаатар хотын, ядуу	100.0	99.8	99.1	58.7	61.8	0.0	92.7
Аймгийн төвийн ядуу бус	94.9	96.1	98.2	92.8	75.0	74.6	89.5
Аймгийн төвийн ядуу	98.1	98.7	99.5	96.0	77.9	63.4	95.8
Сумын төвийн ядуу бус	97.6	98.8	98.7	90.9	77.2	84.7	91.8
Сумын төвийн Ядуу	98.6	98.8	97.8	96.8	81.8	0.0	96.7
Хөдөө нутгийн ядуу бус	98.9	100.0	99.3	95.5	77.4	100.0	95.0
Хөдөө нутгийн ядуу	99.0	99.4	99.4	94.0	79.7	100.0	97.6
Баруун бүсийн ядуу бус	98.7	99.4	100.0	64.8	83.7	100.0	94.6
Баруун бүсийн ядуу	98.7	98.8	97.8	100.0	87.7	70.1	97.6
Хангайн бүсийн ядуу бус	96.9	98.7	99.5	95.3	79.1	86.2	92.8
Хангайн бүсийн ядуу	98.5	98.8	99.4	90.2	78.4	86.1	96.6
Төвийн бүсийн ядуу бус a/	96.4	96.6	96.5	98.2	69.3	61.4	88.9
Төвийн бүсийн ядуу a/	98.7	99.5	100.0	96.0	76.7		96.4
Зүүн бүсийн ядуу бус	96.5	99.3	99.0	100.0	73.9	100.0	92.3
Зүүн бүсийн ядуу	99.2	100.0	100.0	97.6	64.5	42.2	96.4
Хүйс							
Эрэгтэй ядуу бус	94.2	96.7	96.6	88.9	73.2	72.9	88.9
Эрэгтэй ядуу	99.0	99.0	99.3	96.9	74.0	76.5	96.6
Эмэгтэй ядуу бус	95.5	94.0	95.6	95.3	70.0	93.3	86.6
Эмэгтэй ядуу	98.9	99.4	98.7	91.2	72.2	0.0	95.2

a/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

**Хүснэгт Г.22. Улсын сургуулийн бага ангийн нэг суралцагчид ногдох зардал
(нэг сард, 2010 оны, төгрөгөөр)**

	Сургалтын төлбөр		Анги, Дотуур байр	Ном	Дүрэмт хувцас	Тээвэр	Бусад	Нийт
	Өөрийн Зардал	Зээл, Тусламжаар						
Улсын дундаж	995	153	145	2 822	1 180	460	850	6 604
Байршил								
Хот	1 530	154	165	2 876	1 496	402	809	7 433
Хөдөө	493	151	126	2 771	883	514	888	5 826
Улаанбаатар	1 696	115	13	2 730	1 290	501	730	7 074
Аймгийн төв	1 287	213	387	3 090	1 799	258	924	7 958
Сумын төв	543	264	128	2 936	840	251	1 041	6 004
Хөдөө нутаг	462	80	124	2 667	910	679	792	5 714
Баруун	603	181	128	2 806	1 632	579	1 007	6 936
Хангай	1 018	144	153	2 729	965	438	907	6 354
Төв а/	637	177	432	3 108	1 009	382	991	6 737
Зүүн	322	179	44	2 860	605	243	431	4 684
Хүйс								
Эрэгтэй	706	114	36	2 787	1 161	421	734	5 957
Эмэгтэй	1 300	193	259	2 859	1 200	501	971	7 284
Өрхийн тооны тэнцүү								
5 бүлгээр								
I	129	57	2	2 413	1 066	224	552	4 444
II	519	161	92	2 545	1 123	447	681	5 569
III	671	180	137	2 960	1 225	447	851	6 472
IV	1 448	273	170	3 107	1 314	726	1 189	8 227
V	3 876	157	559	3 720	1 310	712	1 427	11 760
Ядуурлын байдлаар								
Ядуу бус	1 709	201	250	3 201	1 292	599	1 107	8 359
Ядуу	313	107	44	2 459	1 074	327	603	4 926

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

**Хүснэгт Г.23. Улсын сургуулийн бага ангийн нэг суралцагчид ногдох зардал, ядуурлын байдлаар
(нэг сард, 2010 оны, төгрөгөөр)**

	Сургалтын төлбөр		Анги, Дотуур байр	Ном	Дүрэмт хувцас	Тээвэр	Бусад	Нийт
	Өөрийн Зардал	Зээл, Тусламжаар						
Улсын дундаж	995	153	145	2 822	1 180	460	850	6 604
Ядуурлын байдал								
Ядуу бус	1 709	201	250	3 201	1 292	599	1 107	8 359
Ядуу	313	107	44	2 459	1 074	327	603	4 926
Байршил								
Хотын, ядуу бус	2 402	210	226	3 235	1 550	488	1 015	9 127
Хотын, ядуу	372	81	84	2 400	1 425	288	535	5 184
Хөдөөгийн, ядуу бус	809	189	281	3 157	956	744	1 227	7 362
Хөдөөгийн, ядуу	272	124	16	2 500	832	354	650	4 749
Улаанбаатар хотын, ядуу бус	2 748	171	22	3 020	1 427	571	880	8 840
Улаанбаатар хотын, ядуу	150	32	0	2 305	1 089	398	509	4 482
Аймгийн төвийн ядуу бус	1 839	274	559	3 585	1 751	352	1 235	9 594
Аймгийн төвийн ядуу	653	143	190	2 521	1 854	149	567	6 078
Сумын төвийн ядуу бус	616	170	216	3 444	968	303	1 392	7 109
Сумын төвийн Ядуу	475	352	46	2 461	721	204	713	4 971
Хөдөө нутгийн ядуу бус	967	204	335	2 921	945	1 107	1 091	7 570
Хөдөө нутгийн ядуу	168	7	1	2 520	889	431	618	4 635
Баруун бүсийн ядуу бус	1 046	74	152	3 224	1 723	705	1 503	8 427
Баруун бүсийн ядуу	316	251	113	2 535	1 574	497	685	5 971
Хангайн бүсийн ядуу бус	1 772	207	347	3 049	1 047	764	1 159	8 345
Хангайн бүсийн ядуу	612	111	48	2 556	921	261	772	5 279
Төвийн бүсийн ядуу бус а/	1 003	276	683	3 522	1 165	517	1 249	8 415
Төвийн бүсийн ядуу а/	9	8	0	2 399	742	150	549	3 855
Зүүн бүсийн ядуу бус	524	377	93	3 374	662	380	763	6 173
Зүүн бүсийн ядуу	139			2 396	554	119	130	3 338
Хүйс								
Эрэгтэй ядуу бус	1 214	75	68	3 119	1 289	544	921	7 231
Эрэгтэй ядуу	196	152	3	2 453	1 032	297	547	4 679
Эмэгтэй ядуу бус	2 257	339	451	3 292	1 294	660	1 313	9 607
Эмэгтэй ядуу	430	61	85	2 466	1 115	358	660	5 173

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

**Хүснэгт Г.24. Бүрэн бус дунд боловсролын улсын сургуульд суралцагч,
нэг хүнд ногдох зардал
(нэг сард, 2010 оны, төгрөгөөр)**

	Сургалтын төлбөр		Анги, Дотуур байр	Ном	Дүрэмт хувцас	Тээвэр	Бусад	Нийт
	Өөрийн Зардал	Зээл, Тусламжаар						
Улсын дундаж	667	11	20	3 378	1 125	550	1 145	6 897
Байршил								
Хот	1 236	0	7	3 343	1 391	540	1 048	7 566
Хөдөө	115	22	33	3 412	868	560	1 239	6 250
Улаанбаатар	2 042	0	0	3 249	1 239	868	1 095	8 492
Аймгийн төв	230	0	16	3 461	1 581	131	990	6 409
Сумын төв	235	2	10	3 394	838	132	1 554	6 164
Хөдөө нутаг	19	37	52	3 427	892	904	987	6 318
Баруун	88	0	3	3 536	1 432	446	1 342	6 846
Хангай	96	32	15	3 247	929	447	868	5 635
Төв а/	268	17	83	3 624	1 151	433	1 651	7 228
Зүүн	187	0	0	3 211	483	343	446	4 671
Хүйс								
Эрэгтэй	741	18	31	3 257	1 125	532	1 107	6 811
Эмэгтэй	592	4	10	3 499	1 126	569	1 184	6 984
Өрхийн тооны тэнцүү								
5 бүлгээр								
I	23	15	0	2 677	855	277	689	4 537
II	51	4	13	3 085	1 075	459	859	5 545
III	227	32	24	3 463	1 117	539	1 002	6 404
IV	388	0	7	3 725	1 274	728	1 421	7 543
V	3 786	0	79	4 377	1 447	907	2 186	12 782
Ядуурлын байдлаар								
Ядуу бус	1 167	12	31	3 775	1 265	700	1 473	8 423
Ядуу	30	9	7	2 874	948	359	729	4 956

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Г.25. Бүрэн бус дунд боловсролын улсын сургуульд суралцагч нэг хүнд ногдох, зардал, ядуурлын байдал (нэг сард, 2010 оны, төгрөгөөр)

	Сургалтын төлбөр		Анги, Дотуур байр	Ном	Дүрэмт хувцас	Тээвэр	Бусад	Нийт
	Өөрийн Зардал	Зээл, Тусламжаар						
Улсын дундаж	667	11	20	3 378	1 125	550	1 145	6 897
Ядуурлын байдал								
Ядуу бус	1 167	12	31	3 775	1 265	700	1 473	8 423
Ядуу	30	9	7	2 874	948	359	729	4 956
Байршил								
Хотын, ядуу бус	1 963	0	12	3 779	1 471	696	1 327	9 248
Хотын, ядуу	45	0	0	2 628	1 261	285	592	4 811
Хөдөөгийн, ядуу бус	211	27	54	3 769	1 017	706	1 649	7 432
Хөдөөгийн, ядуу	19	16	11	3 054	718	415	829	5 064
Улаанбаатар хотын, ядуу бус	3 185	0	0	3 673	1 389	1 102	1 334	10 682
Улаанбаатар хотын, ядуу	40	0	0	2 506	977	458	677	4 659
Аймгийн төвийн ядуу бус	350	0	27	3 920	1 580	160	1 318	7 354
Аймгийн төвийн ядуу	50	0	0	2 767	1 584	87	495	4 983
Сумын төвийн ядуу бус	381	0	0	3 758	991	166	1 862	7 158
Сумын төвийн Ядуу	32	6	23	2 885	625	85	1 123	4 779
Хөдөө нутгийн ядуу бус	29	55	113	3 780	1 044	1 285	1 419	7 726
Хөдөө нутгийн ядуу	11	23	4	3 155	774	610	654	5 232
Баруун бүсийн ядуу бус	166	0	0	3 925	1 362	388	1 783	7 623
Баруун бүсийн ядуу	12	0	6	3 154	1 501	502	908	6 083
Хангайн бүсийн ядуу бус	158	63	33	3 442	1 080	655	1 086	6 517
Хангайн бүсийн ядуу	45	6	0	3 083	803	274	686	4 898
Төвийн бүсийн ядуу бус а/	403	0	109	4 075	1 404	499	2 011	8 501
Төвийн бүсийн ядуу а/	7	51	33	2 750	662	305	953	4 763
Зүүн бүсийн ядуу бус	309	0	0	3 767	619	556	716	5 967
Зүүн бүсийн ядуу	44	0	0	2 555	322	92	127	3 139
Хүйс								
Эрэгтэй ядуу бус	1 318	25	47	3 628	1 321	709	1 406	8 454
Эрэгтэй ядуу	32	10	11	2 801	883	314	738	4 789
Эмэгтэй ядуу бус	1 021	0	16	3 917	1 209	692	1 538	8 393
Эмэгтэй ядуу	28	8	2	2 950	1 017	406	719	5 130

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

**Хүснэгт Г.26. Улсын сургуулийн ахлах ангийн нэг сурагчид ногдох зардал
(нэг сард, 2010 оны, төгрөгөөр)**

	Сургалтын төлбөр		Анги, Дотуур байр	Ном	Дүрэмт хувцас	Тээвэр	Бусад	Нийт
	Өөрийн Зардал	Зээл, Тусламжаар						
Улсын дундаж	1 342	52	101	3 859	1 155	906	1 526	8 941
Байршил								
Хот	1 725	79	39	3 731	1 324	904	1 462	9 264
Хөдөө	815	15	186	4 036	924	909	1 614	8 497
Улаанбаатар	2 726	129	0	3 509	893	1 363	1 592	10 213
Аймгийн төв	401	11	92	4 024	1 894	295	1 291	8 008
Сумын төв	1 098	6	273	4 289	979	735	2 041	9 421
Хөдөө нутаг	529	25	98	3 780	868	1 084	1 183	7 567
Баруун	330	15	118	4 090	2 198	628	1 856	9 235
Хангай	520	0	86	3 989	779	599	1 225	7 198
Төв а/ Зүүн	1 657 17	39 0	373 0	4 300 3 525	1 263 545	978 487	2 022 413	10 632 4 987
Хүйс								
Эрэгтэй	1 208	2	78	3 670	1 194	901	1 372	8 425
Эмэгтэй	1 473	100	123	4 045	1 117	910	1 677	9 446
Өрхийн тооны тэнцүү								
5 бүлгээр								
I	9	26	11	3 344	1 286	453	1 214	6 343
II	184	11	4	3 453	1 171	699	892	6 414
III	574	0	0	3 716	1 099	781	1 329	7 498
IV	1 414	0	243	3 955	944	877	1 624	9 058
V	4 436	237	218	4 758	1 350	1 675	2 544	15 217
Ядуурлын байдлаар								
Ядуу бус	2 006	70	151	4 126	1 185	1 068	1 812	10 419
Ядуу	108	18	7	3 363	1 101	604	995	6 197

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

**Хүснэгт Г.27. Улсын сургуулийн ахлах ангийн нэг сурагчид ногдох зардал, ядуурлын байдлаар
(нэг сард, 2010 оны, төгрөгөөр)**

	Сургалтын төлбөр		Анги, Дотуур байр	Ном	Дүрэмт хувцас	Тээвэр	Бусад	Нийт
	Өөрийн Зардал	Зээл, Тусламжаар						
Улсын дундаж	1 342	52	101	3 859	1 155	906	1 526	8 941
Ядуурлын байдал								
Ядуу бус	2 006	70	151	4 126	1 185	1 068	1 812	10 419
Ядуу	108	18	7	3 363	1 101	604	995	6 197
Байршил								
Хотын, ядуу бус	2 380	112	56	3 976	1 286	1 052	1 673	10 537
Хотын, ядуу	205	0	0	3 161	1 412	558	973	6 310
Хөдөөгийн, ядуу бус	1 390	0	308	4 374	1 018	1 095	2 041	10 225
Хөдөөгийн, ядуу	11	36	15	3 564	793	649	1 017	6 086
Улаанбаатар хотын, ядуу бус	3 635	179	0	3 679	895	1 554	1 820	11 762
Улаанбаатар хотын, ядуу	373	0	0	3 070	889	870	1 003	6 205
Аймгийн төвийн ядуу бус	591	17	137	4 401	1 844	337	1 464	8 789
Аймгийн төвийн ядуу	18	0	0	3 262	1 996	211	941	6 427
Сумын төвийн ядуу бус	1 634	0	410	4 612	1 124	927	2 442	11 149
Сумын төвийн Ядуу	28	17	0	3 646	689	350	1 241	5 970
Хөдөө нутгийн ядуу бус	1 061	0	171	4 053	874	1 320	1 500	8 980
Хөдөө нутгийн ядуу		49	25	3 509	863	850	867	6 163
Баруун бүсийн ядуу бус	588	0	203	4 781	2 304	580	2 451	10 908
Баруун бүсийн ядуу	0	35	9	3 210	2 063	689	1 098	7 103
Хангайн бүсийн ядуу бус	1 020	0	153	4 149	746	827	1 409	8 303
Хангайн бүсийн ядуу	0	0	16	3 822	814	362	1 034	6 048
Төвийн бүсийн ядуу бус а/	2 072	23	470	4 501	1 419	1 055	2 272	11 812
Төвийн бүсийн ядуу а/	62	104	0	3 528	660	683	1 062	6 100
Зүүн бүсийн ядуу бус	0	0	0	3 869	617	556	434	5 476
Зүүн бүсийн ядуу	56	0	0	2 722	375	325	365	3 844
Хүйс								
Эрэгтэй ядуу бус	1 782	0	121	3 927	1 160	1 104	1 428	9 522
Эрэгтэй ядуу	156	7	0	3 199	1 257	529	1 269	6 417
Эмэгтэй ядуу бус	2 224	138	181	4 320	1 209	1 034	2 185	11 290
Эмэгтэй ядуу	60	29	15	3 527	946	678	723	5 979

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт Г.28. Хүн амын өвчлөл ба гэмтэл

	Улсын дундаж	Хот	Хөдөө	Улаанбаатар			Суурьшил			Бус		
				Хөдөө	Аймгийн төв	Хөдөө нутаг	Баруун	Хангай	Төв	Зүүн	Баруун	Хангай
Өвдөлт, гэмтэлтийн тоо (хүн амын хувиар)	8	6	7	7	10	7	6	5	7	9	9	9
Өвдөж гэмтсэн хүмүүсийн (хувиар), Өвчний төрөл б/												
Амьсгалын эрхтний тогтолцооны	38	30	35	42	34	32	29	25	35	35	28	28
Хоол боловсруулах эрхтний тогтолцооны	11	13	12	11	11	15	11	15	10	12	13	13
Шээс, бэлгийн эрхтний тогтолцооны	6	10	8	7	5	11	9	16	6	6	6	6
Зурх судас, цусны эргэлтийн тогтолцооны	19	22	20	21	18	20	24	24	25	17	16	16
Бэртэл, хордлого, гадны шалтгаант өвчний нөлөөллийн	15	15	15	14	15	14	17	15	15	14	20	20
Бусад	16	20	18	12	22	19	20	27	14	21	24	24
Эмнэлэгт хандсан байдал	78	80	78	80	75	82	78	82	66	83	85	85
Үүнээс												
Нарийн мэргэжлийн төвүүд	23	19	22	33	11	20	19	12	13	19	17	17
Аймаг, дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг	42	22	34	30	57	20	25	44	40	32	31	31
Сумын төвийн эмнэлэг, өрхийн эмнэлэг	27	57	38	28	25	59	55	42	43	42	51	51
Хувийн	8	1	5	9	6	1	1	2	3	5	0	0
Гадаад	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Бусад, хувийн эмнэлэг	1	1	1	0	1	0	1	1	0	1	0	0
Мэргэжлийн их эмчийн хяналтанд эмчлүүлсэн хүн ам	71	83	76	71	72	78	87	86	76	74	82	82
Эмнэлэгт хандаагүй хүн ам (хувиар)	22	20	22	20	25	18	22	18	34	17	15	15
Эмнэлэгт хандаагүйн шалтгаан												
Онц хүнд өвчлөөгүй	59	61	60	50	67	62	60	64	73	65	20	20
Өөрөө эмчилсэн	36	23	31	46	26	24	22	17	17	28	56	56
Бусад	5	16	9	3	7	14	19	19	10	7	23	23

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй

б/ Дээд тал нь 2 харуултыг авсан

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт Г.29. Хүн амын өвчлөл ба гэмтэл, хот, хөдөөгөөр, ядуурлын байдлаар

	Улсын дундаж		Хот		Хөдөө	
	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу
Өвдөлт, гэмтэлтийн тоо (хүн амын хувиар)	9	4	9	5	8	4
Өвдөж гэмтсэн хүмүүсийн (хувиар),						
Өвчний төрөл а/						
Амьсгалын эрхтний тогтолцооны	33	40	37	43	27	38
Хоол боловсруулах эрхтний тогтолцооны	12	10	11	10	14	10
Шээс, бэлгийн эрхтний тогтолцооны	8	7	6	6	10	9
Зүрх судас, цусны эргэлтийн тогтолцооны	21	19	20	16	23	21
Бэртэл, хордлого, гадны шалтгаант өвчний нөлөөллийн	16	13	16	12	16	13
Бусад	18	18	16	18	21	18
Эмнэлэгт хандсан байдал	81	71	79	72	84	70
Үүнээс						
Нарийн мэргэжлийн төвүүд	25	10	25	14	24	6
Аймаг, дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг	34	36	40	49	23	21
Сумын төвийн эмнэлэг, өрхийн эмнэлэг	34	52	25	34	51	72
Хувийн	6	2	9	3	1	0
Гадаад	0	0	0	0	0	0
Бусад, хувийн эмнэлэг	1	0	1	0	1	1
Мэргэжлийн их эмчийн хяналтанд эмчлүүлсэн хүн ам	77	74	73	66	83	83
Эмнэлэгт хандаагүй хүн ам (хувиар)	19	29	21	28	16	30
Эмнэлэгт хандаагүйн шалтгаан						
Онц хүнд өвчлөөгүй	59	60	58	60	61	61
Өөрөө эмчилсэн	33	27	36	35	26	18
Бусад	8	13	5	5	13	21

а/ Дээд тал нь хоёр хариултыг авсан.
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Г.30. Хүн амын өвчлөл ба гэмтэл, суурьшлаар, ядуурлын байдлаар

	Улсын дундаж		Улаанбаатар		Аймгийн төв		Сумын төв		Хөдөө	
	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу бус	Ядуу бус	Ядуу бус
Өвдөлт, гэмтэлтийн тоо (хүн амын хувиар)	9	4	8	4	12	6	9	4	8	4
Өвдөж гэмтсэн хүмүүсийн (хувиар), Өвчний төрөл а/										
Амьсгалын тогтолцооны	33	40	41	46	33	39	30	39	24	37
Хоол боловсруулах тогтолцооны	12	10	11	9	12	11	15	14	12	8
Шээс, бэлгийн эрхтний тогтолцооны	8	7	7	8	5	4	12	10	9	8
Зурх судас, цусны эргэлтийн тогтолцооны	21	19	21	17	19	15	22	17	24	24
Бэртэл, хордлого, гадны шалтгаант өвчний нөлөөллийн	16	13	15	11	16	13	15	12	18	14
Бусад	18	18	12	13	21	23	19	20	22	17
Эмнэлэгт хандсан байдал	81	71	82	74	76	69	85	72	83	69
Үүнээс										
Нарийн мэргэжлийн төвүүд	25	10	36	22	12	5	24	5	24	7
Аймаг, дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг	34	36	27	40	56	58	18	25	28	18
Сумын төвийн эмнэлэг, өрхийн эмнэлэг	34	52	26	34	23	34	56	70	46	74
Хувийн	6	2	11	4	7	3	2	0	1	1
Гадаад	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Бусад	1	0	0	0	1	0	0	1	1	1
Мэргэжлийн их эмчийн хяналтанд эмчлүүлсэн хүн ам	77	74	72	68	74	63	78	80	88	85
Эмнэлэгт хандаагүй хүн ам (хувиар)	19	29	18	26	24	31	15	28	17	31
Эмнэлэгт хандаагүйн шалтгаан										
Онц хүнд өвчлөөгүй	59	60	50	51	66	67	64	60	59	61
Өөрөө эмчилсэн	33	27	46	49	27	23	26	20	26	18
Бусад	8	13	4	0	7	10	10	20	15	22

а/ Дээд тал нь хоёр харуултыг авсан.

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт Г.31. Хүн амын өвчлөл ба гэмтэл, бүсээр, ядуурлын байдлаар

	Улсын дундаж		Баруун		Хангай		Төв а/		Зүүн		Улаанбаатар	
	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу бус	Ядуу бус	Ядуу
Өвдөлт, гэмтэлтийн тоо (хүн амын хувиар)	9	4	7	3	9	5	10	5	11	6	8	4
Өвдөж гэмтсэн хүмүүсийн (хувиар), Өвчний төрөл б/												
Амьсгалын эрхтний тогтолцооны	33	40	22	34	32	39	33	44	25	36	41	46
Хоол боловсруулах эрхтний тогтолцооны	12	10	16	14	11	8	13	11	13	11	11	9
Шээс, бэлгийн эрхтний тогтолцооны	8	7	17	16	6	6	6	4	8	2	7	8
Зүрх судас, цусны эргэлтийн тогтолцооны	21	19	24	23	26	22	17	14	16	14	21	17
Бэртэл, хордлого, гадны шалтгаант өвчний нөлөөллийн	16	13	17	11	16	14	14	13	22	15	15	11
Бусад	18	18	27	29	15	13	21	17	24	25	12	13
Эмнэлэгт хандсан байдал	81	71	85	75	71	55	84	82	85	84	82	74
Үүнээс												
Нарийн мэргэжлийн төвүүд	25	10	15	4	17	3	20	16	24	2	36	22
Аймаг, дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг	34	36	44	44	43	33	32	33	33	26	27	40
Сумын төвийн эмнэлэг, өрхийн эмнэлэг	34	52	39	50	35	62	40	50	42	72	26	34
Хувийн	6	2	3	1	3	2	6	1	0	0	11	4
Гадаад	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Бусад, хувийн эмнэлэг	1	0	0	1	1	0	1	1	1	0	0	0
Мэргэжлийн их эмчийн хяналтанд эмчлүүлсэн хүн ам	77	74	86	85	77	74	76	67	81	82	72	68
Эмнэлэгт хандаагүй хүн ам (хувиар)	19	29	15	25	29	45	16	18	15	16	18	26
Эмнэлэгт хандаагүйн шалтгаан												
Онц хүнд өвчлөөгүй	59	60	74	51	77	68	63	74	13	37	50	51
Өөрөө эмчилсэн	33	27	8	28	16	19	32	11	69	27	46	49
Бусад	8	13	18	21	7	13	5	15	18	36	4	0

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй

б/ Дээд тал нь хоёр харилцлыг авсан.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Г.32. Хүн амын өвчлөл ба гэмтэл, хүйсээр, ядуурлын байдлаар

	Улсын дундаж		Эр		Эм	
	Эр	Эм	Ядуу бус	Ядуу	Ядуу бус	Ядуу
Өвдөлт, гэмтэлтийн тоо (хүн амын хувиар)	6	8	7	4	10	5
Өвдөж гэмтсэн хүмүүсийн (хувиар),						
Өвчний төрөл а/						
Амьсгалын эрхтний тогтолцооны	38	34	35	46	33	36
Хоол боловсруулах эрхтний тогтолцооны	11	12	11	9	13	11
Шээс, бэлгийн эрхтний тогтолцооны	6	9	7	3	8	10
Зүрх судас, цусны эргэлтийн тогтолцооны	18	22	19	13	22	22
Бэртэл, хордлого, гадны шалтгаант өвчний нөлөөллийн	17	14	18	15	15	11
Бусад	17	18	16	19	19	17
Эмнэлэгт хандсан байдал	79	78	82	70	80	71
Үүнээс						
Нарийн мэргэжлийн төвүүд	22	21	25	10	25	10
Аймаг, дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг	35	34	34	36	33	35
Сумын төвийн эмнэлэг, өрхийн эмнэлэг	37	39	33	52	35	52
Хувийн	6	5	7	2	6	2
Гадаад	0	0	0	0	0	0
Бусад, хувийн эмнэлэг	0	1	0	0	1	0
Мэргэжлийн их эмчийн хяналтанд эмчлүүлсэн хүн ам	77	75	77	74	76	74
Эмнэлэгт хандаагүй хүн ам (хувиар)	21	22	18	30	20	29
Эмнэлэгт хандаагүйн шалтгаан						
Онц хүнд өвчлөөгүй	62	58	60	66	59	57
Өөрөө эмчилсэн	30	32	33	24	33	29
Бусад	9	10	7	11	8	15

а/ Дээд тал нь хоёр харцуултыг авсан.

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

**Хүснэгт Г.33. Нэг хүнд сард ногдох эрүүл мэндийн зардал
(2010 оны, төгрөгөөр)**

	Гадуур эмчлүүлсэн		Өөрсдөө авсан эм	Хэвтэж эмчлүүлсэн						Бүгд
	Үйлчилгээ, эм	Тээвэр, бэлэг, хоол,		Улсын эмнэлэг		Хувийн эмнэлэг		Гадаадын эмнэлэгт		
				Үйлчилгээ	Тээвэр, бэлэг	Үйлчилгээ	Тээвэр, бэлэг	Үйлчилгээ	Тээвэр, бэлэг	
Улсын дундаж	2 533	837	1 424	547	276	133	21	32	20	5 823
Байршил										
Хот	2 497	588	1 613	526	205	207	30	30	30	5 724
Хөдөө	2 577	1 145	1 191	574	365	41	10	35	7	5 945
Улаанбаатар	2 139	576	1 591	440	178	206	30	47	47	5 254
Аймгийн төв	3 092	607	1 649	668	250	207	30	1	1	6 506
Сумын төв	2 900	1 400	1 450	688	364	59	11	0	0	6 872
Хөдөөн утаг	2 349	966	1 010	493	366	28	9	60	13	5 293
Баруун	2 649	1 402	1 794	744	346	74	19	10	4	7 043
Хангай	2 425	844	961	455	412	76	17	1	0	5 191
Төв а/	3 313	721	1 495	655	195	161	20	79	14	6 652
Зүүн	2 549	928	1 004	577	355	44	4	0	2	5 463
Хүйс										
Эрэгтэй	2 179	718	1 146	505	238	101	15	28	31	4 962
Эмэгтэй	2 870	951	1 691	588	313	164	27	36	8	6 647
Тэнцүү таван бүлгээр										
I	274	64	372	152	84	15	3	0	0	964
II	449	150	703	269	198	30	7	0	0	1 807
III	1 096	241	1 010	473	288	89	18	9	4	3 229
IV	1 787	559	1 463	602	357	158	24	1	2	4 952
V	9 059	3 172	3 575	1 238	456	372	52	149	93	18 166
Ядуурлын байдлаар										
Ядуу бус	3 950	1 312	2 012	769	366	205	31	53	32	8 730
Ядуу	332	100	512	202	138	20	5	0	0	1 308

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй

Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

**Хүснэгт Г.34. Нэг хүнд сард ногдох эрүүл мэндийн зардал, ядуурлын байдлаар
(2010 бодит төгрөгөөр)**

	Гадур эмчлүүлсэн		Өөрсдөө авсан		Хэвтэж эмчлүүлсэн				Бүгд	
	Үйлчилгээ, эм	Тээвэр, бэлэг, хоол,	эм	эм	Улсын эмнэлэг		Хувийн эмнэлэг		Гаддадын эмнэлэг	Гэвэр, бэлэг
					Үйлчилгээ	Тээвэр, бэлэг	Үйлчилгээ	Тээвэр, бэлэг		
Улсын дундаж	2 533	837	1 424	547	276	133	21	32	20	5 823
Ядуурлын байдлаар										
Ядуу бус	3 950	1 312	2 012	769	366	205	31	53	32	8 730
Ядуу	332	100	512	202	138	20	5	0	0	1 308
Байршил										
Хотын, ядуу бус	3 511	829	2 151	685	256	292	42	44	44	7 852
Хотын, ядуу	362	80	478	191	98	28	5	0	0	1 242
Хөдөөгийн, ядуу бус	4 655	2 088	1 789	905	542	66	14	67	14	10 140
Хөдөөгийн, ядуу	306	115	539	211	172	14	5	0	0	1 363
Улаанбаатар хотын, ядуу бус	2 921	777	2 096	546	202	283	40	67	67	6 998
Улаанбаатар хотын, ядуу	296	104	399	191	122	26	5	0	0	1 143
Аймгийн төвийн ядуу бус	4 590	925	2 251	939	354	308	45	1	1	9 416
Аймгийн төвийн ядуу	452	48	587	191	66	31	3	0	0	1 379
Сумын төвийн ядуу бус	4 488	2 228	1 959	982	525	87	16	0	0	10 285
Сумын төвийн ядуу	390	92	646	222	110	15	4	0	0	1 479
Хөдөө нутгийн ядуу бус	4 813	1 956	1 629	833	558	46	13	130	27	10 005
Хөдөө нутгийн ядуу	264	127	486	206	203	14	6	0	0	1 305
Баруун бүсийн ядуу бус	5 014	2 779	2 748	1 195	544	140	37	21	9	12 489
Баруун бүсийн ядуу	382	83	880	312	156	11	1	0	0	1 825
Хангайн бүсийн ядуу бус	4 736	1 637	1 575	810	674	129	25	2	1	9 587
Хангайн бүсийн ядуу	282	109	391	126	170	27	9	0	0	1 113
Төвийн бүсийн ядуу бус а/	4 545	997	1 959	830	246	218	25	112	20	8 952
Төвийн бүсийн ядуу а/	346	57	377	233	73	23	7	0	0	1 117
Зүүн бүсийн ядуу бус	3 989	1 451	1 373	872	505	72	7	0	4	8 272
Зүүн бүсийн ядуу	440	163	464	144	135	3	0	0	0	1 349
Хүйс										
Эрэгтэй ядуу бус	3 419	1 129	1 613	724	324	157	23	46	52	7 487
Эрэгтэй ядуу	282	89	430	170	106	14	4	0	0	1 097
Эмэгтэй ядуу бус	4 451	1 484	2 389	812	404	250	39	59	14	9 904
Эмэгтэй ядуу	380	109	590	233	169	27	6	0	0	1 514

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЗЭС 2010.

Хүснэгт Г.35. Хүн амын тоо, ажиллах хүчний байдлаар

	Үзүүлэлтүүд, хувиар				Үзүүлэлтүүд, хувиар			
	Ажилтай	Ажилгүй	Ажиллах хүчнээс гадуур	Нийт	Ажилтай	Ажилгүй	Ажиллах хүчнээс гадуур	Нийт
Улсын дундаж	60.6	20.0	19.4	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Байршил								
Хот	54.7	24.3	21.0	100.0	51.3	68.9	61.3	56.8
Хөдөө	68.2	14.4	17.4	100.0	48.7	31.1	38.7	43.2
Улаанбаатар	54.2	25.4	20.4	100.0	31.9	45.1	37.4	35.6
Аймгийн төв	55.6	22.5	21.9	100.0	19.5	23.8	23.9	21.2
Сумын төв	56.5	21.1	22.4	100.0	17.2	19.5	21.3	18.5
Хөдөө нутаг	77.0	9.4	13.7	100.0	31.5	11.6	17.4	24.7
Баруун	62.6	16.4	21.1	100.0	17.4	13.8	18.3	16.8
Хангай	67.7	15.5	16.8	100.0	23.7	16.4	18.4	21.2
Төв а/	63.3	16.2	20.5	100.0	18.4	14.2	18.5	17.6
Зүүн	59.6	23.9	16.5	100.0	8.7	10.5	7.5	8.8
Өрхийн тооны тэнцүү								
5 бүлгээр								
I	56.8	29.7	13.6	100.0	17.2	27.2	12.8	18.3
II	59.7	22.6	17.6	100.0	18.9	21.6	17.4	19.1
III	60.3	19.9	19.8	100.0	20.0	20.0	20.5	20.1
IV	60.4	17.1	22.5	100.0	20.8	17.8	24.1	20.8
V	64.9	12.5	22.7	100.0	23.2	13.5	25.3	21.7
Ядуурлын байдлаар								
Ядуу бус	61.9	16.5	21.7	100.0	64.8	52.1	70.7	63.4
Ядуу	58.3	26.2	15.6	100.0	35.3	47.9	29.4	36.6
Хүйс								
Эрэгтэй	65.5	16.4	18.2	100.0	53.6	40.4	46.4	49.5
Эмэгтэй	55.7	23.6	20.6	100.0	46.5	59.6	53.6	50.5
Нас								
16-24	26.9	18.5	54.5	100.0	14.0	29.2	88.6	31.5
25-34	74.2	23.8	2.0	100.0	31.1	30.2	2.6	25.4
35-44	81.5	17.9	0.6	100.0	31.2	20.7	0.7	23.2
45-54	73.0	20.1	6.9	100.0	21.2	17.7	6.3	17.6
55-59 б/	64.3	20.1	15.6	100.0	2.4	2.3	1.9	2.3
Боловсрол								
Боловсролгүй	63.9	30.2	5.9	100.0	3.3	4.8	1.0	3.2
Бага	73.4	15.3	11.3	100.0	8.9	5.6	4.3	7.4
Бүрэн бус дунд	57.6	16.8	25.6	100.0	22.3	19.7	30.9	23.4
Бүрэн дунд	49.5	21.7	28.9	100.0	31.6	41.8	57.4	38.6
Мэргэжлийн	72.4	21.8	5.8	100.0	9.8	8.9	2.4	8.2
Дипломын дээд	78.5	16.5	5.1	100.0	7.8	4.9	1.6	6.0
Бакалавр	73.9	22.4	3.7	100.0	14.9	13.6	2.4	12.2
Магистр	87.3	11.9	0.8	100.0	1.4	0.6	0.0	0.9
Бусад	62.5	9.5	28.0	100.0	0.1	0.0	0.1	0.0

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй

б/ Зөвхөн эрэгтэйчүүдийг оруулав.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Г.36. Хүн амын тоо, ажиллах хүчний байдлаар, ядуурлын байдлаар

	Үзүүлэлтүүд, хувиар				Үзүүлэлтүүд, хувиар			
	Ажилтай	Ажилгүй	Ажиллах хүчнээс гадуур	Нийт	Ажилтай	Ажилгүй	Ажиллах хүчнээс гадуур	Нийт
Улсын дундаж	60.6	20.0	19.4	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ядуурлын байдал								
Ядуу бус	61.9	16.5	21.7	100.0	64.8	52.1	70.7	63.4
Ядуу	58.3	26.2	15.6	100.0	35.3	47.9	29.4	36.6
Байршил								
Хотын, ядуу бус	58.5	19.1	22.4	100.0	38.4	37.9	45.8	39.7
Хотын, ядуу	46.0	36.4	17.6	100.0	12.9	31.0	15.4	17.0
Хөдөөгийн, ядуу бус	67.6	12.0	20.4	100.0	26.4	14.2	24.8	23.6
Хөдөөгийн, ядуу	69.0	17.3	13.8	100.0	22.3	16.9	13.9	19.6
Улаанбаатар хотын, ядуу бус	57.6	20.3	22.1	100.0	24.5	26.1	29.3	25.7
Улаанбаатар хотын, ядуу	45.3	38.8	16.0	100.0	7.4	19.0	8.1	9.8
Аймгийн төвийн ядуу бус	60.1	17.0	22.9	100.0	13.9	11.9	16.5	14.0
Аймгийн төвийн ядуу	46.9	33.3	19.8	100.0	5.6	12.0	7.3	7.2
Сумын төвийн ядуу бус	59.7	15.6	24.7	100.0	11.8	9.3	15.2	11.9
Сумын төвийн Ядуу	50.6	31.3	18.2	100.0	5.5	10.2	6.1	6.6
Хөдөө нутгийн ядуу бус	75.6	8.4	16.0	100.0	14.6	4.9	9.6	11.7
Хөдөө нутгийн ядуу	78.2	10.2	11.6	100.0	16.9	6.6	7.8	13.0
Баруун бүсийн ядуу бус	63.0	11.9	25.1	100.0	9.0	5.1	11.2	8.7
Баруун бүсийн ядуу	62.1	21.2	16.7	100.0	8.4	8.6	7.0	8.2
Хангайн бүсийн ядуу бус	67.2	12.8	20.0	100.0	11.9	6.8	11.0	10.7
Хангайн бүсийн ядуу	68.2	18.3	13.6	100.0	11.9	9.6	7.4	10.5
Төвийн бүсийн ядуу бус а/	64.8	13.8	21.4	100.0	13.7	8.8	14.1	12.8
Төвийн бүсийн ядуу а/	59.2	22.8	17.9	100.0	4.6	5.4	4.4	4.7
Зүүн бүсийн ядуу бус	62.8	19.5	17.8	100.0	5.6	5.3	5.0	5.4
Зүүн бүсийн ядуу	54.5	31.0	14.5	100.0	3.0	5.2	2.5	3.4
Хүйс								
Эрэгтэй ядуу бус	65.6	14.0	20.4	100.0	34.0	21.9	33.0	31.4
Эрэгтэй ядуу	65.3	20.4	14.3	100.0	19.5	18.5	13.4	18.1
Эмэгтэй ядуу бус	58.2	18.9	22.9	100.0	30.7	30.2	37.6	32.0
Эмэгтэй ядуу	51.4	31.8	16.8	100.0	15.7	29.4	16.0	18.5

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй
Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт Г.37. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин ба ажилгүйдлийн түвшин ядуурлын байдлаар

	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин			Ажилгүйдлийн түвшин		
	Ядуу бус	Ядуу	Нийт	Ядуу бус	Ядуу	Нийт
Улсын дундаж	78.4	84.4	80.6	21.0	31.0	24.9
Байршил						
Хот	77.6	82.4	79.0	24.6	44.2	30.8
Хөдөө	79.6	86.2	82.6	15.1	20.0	17.4
Улаанбаатар	77.9	84.0	79.6	26.0	46.1	31.9
Аймгийн төв	77.1	80.2	78.1	22.0	41.5	28.8
Сумын төв	75.3	81.8	77.6	20.7	38.2	27.2
Хөдөө нутаг	84.0	88.4	86.3	10.0	11.5	10.8
Баруун	74.9	83.3	78.9	15.9	25.4	20.7
Хангай	80.0	86.4	83.2	16.0	21.1	18.6
Төв а/	78.6	82.1	79.5	17.5	27.8	20.4
Зүүн	82.2	85.5	83.5	23.7	36.3	28.6
Хүйс						
Эрэгтэй	79.6	85.7	81.8	17.6	23.9	20.0
Эмэгтэй	77.1	83.2	79.4	24.5	38.2	29.8
Нас						
16-24	38.6	57.2	45.5	36.8	45.3	40.8
25-34	97.5	98.8	98.0	20.5	30.0	24.3
35-44	99.4	99.4	99.4	15.0	22.9	18.0
45-54	93.4	92.5	93.1	18.7	27.9	21.6
55-59 б/	84.0	85.3	84.4	20.5	31.5	23.9
Боловсрол						
Боловсролгүй	92.0	95.4	94.2	23.5	37.0	32.1
Бага	85.8	90.6	88.7	15.1	18.6	17.2
Бүрэн бус дунд	69.6	79.3	74.4	18.8	25.9	22.6
Бүрэн дунд	65.8	81.2	71.1	26.0	37.3	30.5
Мэргэжлийн	93.9	95.0	94.2	19.3	32.3	23.2
Дипломын дээд	95.0	94.5	94.9	15.5	32.3	17.3
Бакалавр	96.3	95.9	96.3	20.4	38.1	23.3
Магистр	99.4	93.9	99.2	12.2	7.8	12.0
Бусад	65.4	100.0	72.0	0.0	50.0	13.2

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй б/ Зөвхөн эрэгтэйчүүдийг оруулав.
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

**Хүснэгт Г.38. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин ба
ажилгүйдлийн түвшин, хүйсээр**

	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин			Ажилгүйдлийн түвшин		
	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд
Улсын дундаж	81.8	79.4	80.6	20.0	29.8	24.9
Байршил						
Хот	79.5	78.6	79.0	25.4	35.9	30.8
Хөдөө	84.7	80.4	82.6	13.6	21.6	17.4
Улаанбаатар	79.5	79.7	79.6	25.7	37.7	31.9
Аймгийн төв	79.7	76.6	78.1	25.0	32.6	28.8
Сумын төв	79.3	75.9	77.6	23.7	30.8	27.2
Хөдөө нутаг	88.5	84.0	86.3	7.1	15.1	10.8
Баруун	80.4	77.4	78.9	17.3	24.6	20.7
Хангай	85.5	81.0	83.2	15.3	22.1	18.6
Төв а/	82.4	76.8	79.5	16.0	25.0	20.4
Зүүн	84.2	82.7	83.5	23.1	34.4	28.6
Ядуурлын байдлаар						
Ядуу бус	79.6	77.1	78.4	17.6	24.5	21.0
Ядуу	85.7	83.2	84.4	23.9	38.2	31.0
Нас						
16-24	48.8	42.1	45.5	34.8	47.8	40.8
25-34	98.5	97.5	98.0	16.6	31.8	24.3
35-44	99.8	99.0	99.4	14.3	21.2	18.0
45-54	96.5	90.3	93.1	17.5	25.2	21.6
55-59 б/	84.4	-	84.4	23.9	-	23.9
Боловсрол						
Боловсролгүй	94.9	93.0	94.2	24.6	44.2	32.1
Бага	91.0	84.7	88.7	14.0	23.0	17.2
Бүрэн бус дунд	77.0	71.3	74.4	18.1	28.4	22.6
Бүрэн дунд	73.5	68.9	71.1	24.5	36.5	30.5
Мэргэжлийн	94.3	94.2	94.2	20.1	25.7	23.2
Дипломын дээд	94.1	95.5	94.9	13.3	20.2	17.3
Бакалавр	95.8	96.6	96.3	18.5	26.3	23.3
Магистр	99.2	99.2	99.2	5.1	16.3	12.0
Бусад	100.0	49.0	72.0	0.0	35.1	13.2

а/ Улаанбаатар хотыг оруулаагүй б/ Зөвхөн эрэгтэйчүүдийг оруулав.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Г.39. Үйлдвэрлэл, салбар, ажил мэргэжил, ядуурлын байдлаар

	Хот			Хөдөө			Улсын дундаж		
	Ядуу бус	Ядуу	Нийт	Ядуу бус	Ядуу	Нийт	Ядуу бус	Ядуу	Нийт
Нийт	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Үйлдвэрлэлээр									
Хөдөө аж ахуй	3.0	7.4	4.1	54.3	79.0	65.6	23.9	52.7	34.1
Аж үйлдвэр	24.1	37.2	27.4	10.2	7.6	9.0	18.4	18.5	18.5
Үйлчилгээ	72.9	55.4	68.5	35.5	13.4	25.4	57.7	28.8	47.5
Газар тариалан, мал аж ахуй	3.0	7.4	4.1	54.3	79.0	65.6	23.9	52.7	34.1
Уул уурхай, олборлох	4.9	6.3	5.2	5.0	3.2	4.2	4.9	4.3	4.7
Боловсруулах үйлдвэр	8.6	12.3	9.5	2.6	2.2	2.4	6.2	5.9	6.1
Цахилгаан, усан хангамж	3.3	3.7	3.4	1.0	0.7	0.9	2.4	1.8	2.2
Барилга	7.4	14.9	9.3	1.5	1.5	1.5	5.0	6.4	5.5
Худалдаа	19.2	16.1	18.4	5.6	1.9	3.9	13.7	7.1	11.4
Зочид буудал, ресторан, аялал жуулчлал	4.5	6.4	4.9	1.1	0.8	0.9	3.1	2.8	3.0
Тээвэр	10.1	7.4	9.4	4.1	1.1	2.7	7.6	3.4	6.2
Санхүү, даатгал, үл хөдлөх хөрөнгө	3.0	1.2	2.5	1.6	0.4	1.0	2.4	0.7	1.8
Төрийн удирдлага	7.7	4.9	7.0	6.3	1.7	4.2	7.1	2.8	5.6
Боловсрол	9.8	6.6	9.0	10.0	3.9	7.2	9.9	4.9	8.1
Эрүүл мэнд	5.4	3.4	4.9	3.3	1.4	2.4	4.6	2.1	3.7
Бусад	13.3	9.5	12.4	3.6	2.3	3.0	9.4	5.0	7.8
Салбараар									
Хувийн	72.4	80.9	74.6	77.2	92.0	84.0	74.4	87.9	79.1
Улсын	24.9	16.5	22.8	20.6	7.6	14.7	23.1	10.9	18.8
Төрийн өмчит үйлдвэр	2.7	2.6	2.7	2.2	0.4	1.4	2.5	1.2	2.1
Мэргэжил									
Хууль тогтоогч, төрийн ба хувийн байгууллагын албан тушаалын ажилтан, менежер	10.4	2.0	8.3	4.3	0.6	2.6	7.9	1.1	5.5
Мэргэжилтэн	19.7	7.4	16.6	10.2	2.5	6.7	15.8	4.3	11.8
Техникийн болон холбогдох мэргэжилтэн	8.6	4.7	7.6	4.4	1.3	3.0	6.9	2.6	5.4
Клерк/туслах ажилтан	4.0	1.8	3.4	1.8	0.6	1.3	3.1	1.0	2.4
Үйлчилгээний ажилтан, дэлгүүр, зах дээр худалдаа эрхлэгч	21.2	21.1	21.1	7.2	3.6	5.5	15.5	10.0	13.5
ХАА ба загасны аж ахуйн мэргэшсэн ажилчин	2.3	6.8	3.4	50.9	77.2	63.0	22.1	51.4	32.4
Үйлдвэрийн ба холбогдох худалдааны ажилчин	13.6	28.0	17.2	5.3	4.8	5.1	10.2	13.3	11.3
Машин тоног төхөөрөмжийн операторч, угсрагч	11.4	11.3	11.4	6.6	3.3	5.1	9.5	6.2	8.3
Энгийн ажил мэргэжил	7.4	14.7	9.3	8.2	5.4	7.0	7.7	8.8	8.1
Бусад	1.6	2.2	1.7	1.0	0.8	0.9	1.4	1.3	1.3

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Г.40. Үйлдвэрлэл, салбар, ажил мэргэжил, хүйсээр

	Хот			Хөдөө			Улсын дундаж		
	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Нийт	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Нийт	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Нийт
Нийт	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Үйлдвэрлэлээр									
Хөдөө аж ахуй	4.6	3.5	4.1	67.6	63.2	65.6	35.9	32.0	34.1
Аж үйлдвэр	36.3	17.6	27.4	11.7	5.7	9.0	24.1	12.0	18.5
Үйлчилгээ	59.1	78.9	68.5	20.7	31.0	25.4	40.0	56.1	47.5
Газар тариалан, мал аж ахуй	4.6	3.5	4.1	67.6	63.2	65.6	35.9	32.0	34.1
Уул уурхай, олборлох	8.0	2.2	5.2	6.1	1.8	4.2	7.1	2.0	4.7
Боловсруулах үйлдвэр	9.7	9.4	9.5	2.3	2.5	2.4	6.0	6.1	6.1
Цахилгаан, усан хангамж	4.5	2.3	3.4	1.2	0.5	0.9	2.8	1.4	2.2
Барилга	14.2	3.8	9.3	2.0	0.9	1.5	8.1	2.4	5.5
Худалдаа	14.4	22.9	18.4	2.7	5.3	3.9	8.6	14.5	11.4
Зочид буудал, ресторан, аялал жуулчлал	2.7	7.4	4.9	0.3	1.7	0.9	1.5	4.7	3.0
Тээвэр	13.9	4.4	9.4	4.0	1.2	2.7	9.0	2.9	6.2
Санхүү, даатгал, үл хөдлөх хөрөнгө	2.0	3.1	2.5	0.6	1.6	1.0	1.3	2.4	1.8
Төрийн удирдлага	7.7	6.2	7.0	4.9	3.3	4.2	6.3	4.8	5.6
Боловсрол	4.7	13.7	9.0	4.5	10.4	7.2	4.6	12.2	8.1
Эрүүл мэнд	1.8	8.4	4.9	0.9	4.2	2.4	1.3	6.4	3.7
Бусад	12.0	12.7	12.4	3.0	3.2	3.0	7.5	8.2	7.8
Салбараар									
Хувийн	79.7	68.9	74.6	87.5	79.8	84.0	83.5	74.1	79.1
Улсын	17.5	28.6	22.8	11.1	18.9	14.7	14.3	24.0	18.8
Төрийн өмчит үйлдвэр	2.8	2.6	2.7	1.4	1.3	1.4	2.1	2.0	2.1
Мэргэжил									
Хууль тогтоогч, төрийн ба хувийн байгууллагын албан тушаалын ажилтан, менежер	9.1	7.4	8.3	3.2	1.9	2.6	6.1	4.8	5.5
Мэргэжилтэн	10.1	23.8	16.6	2.9	11.3	6.7	6.5	17.8	11.8
Техникийн болон холбогдох мэргэжилтэн	6.5	8.9	7.6	1.9	4.4	3.0	4.2	6.8	5.4
Клерк/туслах ажилтан	1.6	5.4	3.4	0.7	1.9	1.3	1.2	3.8	2.4
Үйлчилгээний ажилтан, дэлгүүр, зах дээр худалдаа эрхлэгч	14.8	28.2	21.1	3.1	8.4	5.5	9.0	18.8	13.5
ХАА ба загасны аж ахуйн мэргэшсэн ажилчин	3.6	3.2	3.4	65.7	59.7	63.0	34.4	30.1	32.4
Үйлдвэрийн ба холбогдох худалдааны ажилчин	23.4	10.4	17.2	6.4	3.4	5.1	15.0	7.1	11.3
Машин тоног төхөөрөмжийн операторч, угсрагч	20.2	1.6	11.4	8.9	0.5	5.1	14.6	1.1	8.3
Энгийн ажил мэргэжил	8.2	10.4	9.3	5.8	8.4	7.0	7.0	9.5	8.1
Бусад	2.7	0.7	1.7	1.5	0.2	0.9	2.1	0.4	1.3

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

**ХАВСРАЛТ Д.
ЯДУУРЛЫН ТООЦООНУУДЫН
СТАНДАРТ АЛДАА БА
ИТГЭМЖЛЭЛТ ИНТЕРВАЛУУД**

Хүснэгт Д.1. Ядуурлын байдал, хот, хөдөөгөөр

				Үзүүлэлтүүд Бүлэг ТАШН	11,198 3 1,248
	Тооцоолол	Стандарт алдаа	[95% итгэмжлэлт интервал]		Үзүүлэлтүүд
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Улсын дундаж	39.2	0.9	37.5	40.9	11 198
Хот	32.2	1.2	29.9	34.5	6 211
Хөдөө	47.8	1.3	45.2	50.4	4 987
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Улсын дундаж	11.3	0.3	10.7	12.0	11 198
Хот	8.7	0.4	7.9	9.5	6 211
Хөдөө	14.6	0.6	13.4	15.8	4 987
Ядуурлын мэдрэмж					
Улсын дундаж	4.6	0.2	4.2	4.9	11 198
Хот	3.4	0.2	3.0	3.7	6 211
Хөдөө	6.1	0.3	5.4	6.7	4 987

Санамж: Ядуурлын хэмжигдэхүүнүүдийг судалгааны дизайн буюу бүлэглэлт, түүвэрлэлтийн анхан шатны нэгжүүд, хүн амын жинг авч үзэн тооцсон.
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Д.2. Ядуурлын байдал, суурьшлаар

				Үзүүлэлтүүд	11,198
				Бүлэг	3
				ТАШН	1,248
	Тооцоолол	Стандарт алдаа	[95% итгэмжлэлт интервал]	Үзүүлэлтүүд	
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Улаанбаатар	29.8	1.6	26.7	32.8	3 572
Аймгийн төв	36.2	1.7	32.9	39.5	2 639
Сумын төв	38.8	1.7	35.4	42.1	2 129
Хөдөө нутаг	54.2	1.7	50.7	57.6	2 858
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Улаанбаатар	7.7	0.5	6.7	8.7	3 572
Аймгийн төв	10.4	0.6	9.3	11.6	2 639
Сумын төв	11.4	0.7	10.0	12.8	2 129
Хөдөө нутаг	16.9	0.8	15.3	18.5	2 858
Ядуурлын мэдрэмж					
Улаанбаатар	2.8	0.2	2.4	3.3	3 572
Аймгийн төв	4.2	0.3	3.6	4.7	2 639
Сумын төв	4.7	0.4	3.9	5.5	2 129
Хөдөө нутаг	7.1	0.5	6.2	8.0	2 858

Санамж: Ядуурлын хэмжигдэхүүнүүдийг судалгааны дизайн буюу бүлэглэлт, түүвэрлэлтийн анхан шатны нээгжүүд, хүн амын жинг авч үзэн тооцсон.
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Д.3. Ядуурлын байдал, бүс нутгаар

				Үзүүлэлтүүд Бүлэг ТАШН	11,198 3 1,248
	Тооцоолол	Стандарт алдаа	[95% итгэмжлэлт интервал]	Үзүүлэлтүүд	
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Баруун	51.1	2.1	47.0	55.1	1 843
Хангай	51.9	1.8	48.4	55.4	2 568
Төв	29.3	1.8	25.8	32.8	2 184
Зүүн	40.6	2.6	35.5	45.7	1 031
Улаанбаатар	29.8	1.6	26.7	32.8	3 572
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Баруун	16.0	0.9	14.2	17.7	1 843
Хангай	16.0	0.9	14.2	17.7	2 568
Төв	7.7	0.5	6.7	8.8	2 184
Зүүн	12.3	1.1	10.2	14.5	1 031
Улаанбаатар	7.7	0.5	6.7	8.7	3 572
Ядуурлын мэдрэмж					
Баруун	6.7	0.5	5.8	7.7	1 843
Хангай	6.7	0.5	5.7	7.8	2 568
Төв	2.9	0.2	2.4	3.4	2 184
Зүүн	5.2	0.6	3.9	6.4	1 031
Улаанбаатар	2.8	0.2	2.4	3.3	3 572

Санамж: Ядуурлын хэмжигдэхүүнүүдийг судалгааны дизайн буюу бүлэглэлт, түүвэрлэлтийн анхан шатны нэгжүүд, хүн амын жинг авч үзэн тооцсон.
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Д.4. Ядуурлын байдал, судалгааны улирлаар

				Үзүүлэлтүүд	11,198
				Бүлэг	3
				ТАШН	1,248
	Тооцоолол	Стандарт алдаа	[95% итгэмжлэлт интервал]	Үзүүлэлтүүд	
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
1-3 сар	39.5	1.7	36.2	42.9	2 803
4-6 сар	39.7	1.7	36.4	43.0	2 802
7-9 сар	36.3	1.8	32.8	39.8	2 800
10-12 сар	41.3	1.9	37.6	45.1	2 793
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
1-3 сар	11.4	0.6	10.2	12.7	2 803
4-6 сар	11.4	0.6	10.1	12.7	2 802
7-9 сар	10.0	0.6	8.7	11.2	2 800
10-12 сар	12.7	0.9	10.9	14.5	2 793
Ядуурлын мэдрэмж					
1-3 сар	4.5	0.3	3.9	5.1	2 803
4-6 сар	4.6	0.3	4.0	5.3	2 802
7-9 сар	3.9	0.3	3.3	4.5	2 800
10-12 сар	5.4	0.5	4.3	6.4	2 793

Сан Санамж: Ядуурлын хэмжигдэхүүнүүдийг судалгааны дизайн буюу бүлэглэлт, түүвэрлэлтийн анх анхан шатны нэгжүүд, хүн амын жинг авч үзэн тооцсон.
Эх сурвалж: ӨНЭЭС 2010.

Хүснэгт Д.5. Ядуурлын байдал, өрхийн тэргүүлэгчийн насаар

				Үзүүлэлтүүд	11,198
				Бүлэг	3
				ТАШН	1,248
	Тооцоолол	Стандарт алдаа	[95% итгэмжлэлт интервал]	Үзүүлэлтүүд	
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
<30	39.2	1.6	36.1	42.3	1 549
30-39	43.5	1.3	40.9	46.1	2 860
40-49	38.6	1.2	36.2	41.0	2 927
50-59	37.3	1.5	34.4	40.1	2 003
60+	33.8	1.7	30.5	37.1	1 859
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
<30	10.7	0.6	9.5	12.0	1 549
30-39	12.8	0.5	11.7	13.8	2 860
40-49	11.4	0.5	10.5	12.3	2 927
50-59	11.0	0.6	9.8	12.1	2 003
60+	9.2	0.7	7.9	10.5	1 859
Ядуурлын мэдрэмж					
<30	4.2	0.3	3.5	4.9	1 549
30-39	5.2	0.3	4.6	5.7	2 860
40-49	4.6	0.2	4.2	5.1	2 927
50-59	4.5	0.3	3.8	5.1	2 003
60+	3.6	0.3	2.9	4.3	1 859

Санамж: Ядуурлын хэмжигдэхүүнүүдийг судалгааны дизайн буюу бүлэглэлт, түүвэрлэлтийн анхан шатны нээжүүд, хүн амын жинг авч үзэн тооцсон.
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Д.6. Ядуурлын байдал, өрхийн тэргүүлэгчийн хүйсээр

				Үзүүлэлтүүд Бүлэг ТАШН	11,198 3 1,248
	Тооцоолол	Стандарт алдаа	[95% итгэмжлэлт интервал]		Үзүүлэлтүүд
Улсын дундаж					
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Эрэгтэй	39.3	0.9	37.5	41.1	8 731
Эмэгтэй	38.6	1.5	35.6	41.6	2 467
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Эрэгтэй	11.3	0.4	10.5	12.0	8 731
Эмэгтэй	11.7	0.6	10.5	12.9	2 467
Ядуурлын мэдрэмж					
Эрэгтэй	4.5	0.2	4.1	4.9	8 731
Эмэгтэй	4.9	0.3	4.3	5.5	2 467
Хот, хөдөө					
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Хотын, эрэгтэй	31.0	1.2	28.5	33.4	4 581
Хөдөөгийн, эрэгтэй	48.3	1.4	45.6	51.0	4 150
Хотын, эмэгтэй	36.4	1.9	32.7	40.2	1 630
Хөдөөгийн, эмэгтэй	43.9	2.4	39.2	48.6	837
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Хотын, эрэгтэй	8.1	0.4	7.4	8.9	4 581
Хөдөөгийн, эрэгтэй	14.6	0.6	13.4	15.9	4 150
Хотын, эмэгтэй	10.6	0.7	9.2	12.0	1 630
Хөдөөгийн, эмэгтэй	14.3	1.1	12.3	16.4	837
Ядуурлын мэдрэмж					
Хотын, эрэгтэй	3.1	0.2	2.7	3.4	4 581
Хөдөөгийн, эрэгтэй	6.1	0.3	5.4	6.8	4 150
Хотын, эмэгтэй	4.4	0.4	3.6	5.1	1 630
Хөдөөгийн, эмэгтэй	6.2	0.6	5.0	7.3	837

Санамж: Ядуурлын хэмжигдэхүүнүүдийг судалгааны дизайн буюу бүлэглэлт, түүвэрлэлтийн анхан шатны нэгжүүд, хүн амын жинг авч үзэн тооцсон.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Д.7. Ядуурлын байдал, өрхийн тэргүүлэгчийн эзэмшсэн боловсролын дээд түвшнээр

				Үзүүлэлтүүд	11,198
				Бүлэглэл	3
				ТАШН	1,248
	Тооцоолол	Стандарт алдаа	[95% итгэмжлэлт магадлал]	Үзүүлэлтүүд	
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Боловсролгүй	61.0	2.7	55.8	66.2	474
Бага	57.5	1.8	53.9	61.1	1 512
Суурь	51.8	1.4	49.1	54.5	2 597
Бүрэн дунд	37.8	1.2	35.4	40.2	3 301
Мэргэжлийн боловсрол	29.5	1.8	26.1	33.0	1 203
Дипломын дээд	12.6	1.5	9.7	15.4	986
Бакалавр	15.1	1.6	11.9	18.3	1 004
Магистр	4.5	2.9	-1.2	10.3	106
Ph доктор	0.0	0.0	0.0	0.0	11
Бусад	0.0	0.0	0.0	0.0	4
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Боловсролгүй	21.1	1.4	18.4	23.9	474
Бага	18.6	0.9	16.9	20.3	1 512
Суурь	15.7	0.6	14.6	16.8	2 597
Бүрэн дунд	10.5	0.5	9.5	11.5	3 301
Мэргэжлийн боловсрол	7.0	0.5	5.9	8.0	1 203
Дипломын дээд	2.6	0.4	1.8	3.5	986
Бакалавр	2.7	0.4	1.9	3.5	1 004
Магистр	1.3	1.0	-0.6	3.3	106
Ph доктор	0.0	0.0	0.0	0.0	11
Бусад	0.0	0.0	0.0	0.0	4
Ядуурлын мэдрэмж					
Боловсролгүй	9.9	1.0	8.0	11.8	474
Бага	8.0	0.5	7.0	8.9	1 512
Суурь	6.4	0.3	5.8	7.0	2 597
Бүрэн дунд	4.1	0.3	3.6	4.6	3 301
Мэргэжлийн боловсрол	2.4	0.2	1.9	2.9	1 203
Дипломын дээд	0.8	0.2	0.5	1.1	986
Бакалавр	0.8	0.2	0.5	1.1	1 004
Магистр	0.7	0.6	-0.5	1.9	106
Ph доктор	0.0	0.0	0.0	0.0	11
Бусад	0.0	0.0	0.0	0.0	4

Санамж: Ядуурлын хэмжигдэхүүнүүдийг судалгааны дизайн буюу бүлэглэлт, түүвэрлэлтийн анхан шатны нэгжүүд, хүн амын жинг авч үзэн тооцсон.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Д.8. Ядуурал ба мал аж ахуй

				Үзүүлэлтүүд Бүлэг ТАШН	11,198 3 1,248
	Тооцоолол	Стандарт алдаа	[95% итгэмжлэлт интервал]		Үзүүлэлтүүд
Улсын дундаж					
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Малчин бус	33.6	1.0	31.6	35.6	7 050
Малчин	48.0	1.4	45.3	50.6	4 148
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Малчин бус	9.5	0.4	8.8	10.3	7 050
Малчин	14.2	0.6	13.0	15.4	4 148
Ядуурлын мэдрэмж					
Малчин бус	3.8	0.2	3.5	4.2	7 050
Малчин	5.8	0.4	5.1	6.5	4 148
Хот, хөдөөгөөр					
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Хотын, малчин бус	31.9	1.2	29.6	34.2	5 684
Хөдөөгийн, малчин бус	41.6	2.1	37.5	45.8	1 366
Хотын, малчин	35.3	3.2	29.1	41.5	527
Хөдөөгийн, малчин	49.7	1.5	46.8	52.6	3 621
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Хотын, малчин бус	8.7	0.4	7.9	9.5	5 684
Хөдөөгийн, малчин бус	13.6	0.9	11.7	15.4	1 366
Хотын, малчин	8.8	1.0	6.9	10.7	527
Хөдөөгийн, малчин	14.9	0.7	13.6	16.3	3 621
Ядуурлын мэдрэмж					
Хотын, малчин бус	3.4	0.2	3.0	3.7	5 684
Хөдөөгийн, малчин бус	5.9	0.5	4.9	6.9	1 366
Хотын, малчин	3.1	0.4	2.3	3.9	527
Хөдөөгийн, малчин	6.1	0.4	5.4	6.9	3 621

Санамж: Ядуурлын хэмжигдэхүүнүүдийг судалгааны дизайн буюу бүлэглэлт, түүвэрлэлтийн анхан шатны нэгжүүд, хүн амын жинг авч үзэн тооцсон.
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Д.9. Ядуурлын байдал, сууцны төрлөөр

						Үзүүлэлтүүд	11,198		
						Бүлэг	3		
						ТАШН	1,248		
						Тооцоо	Стандарт алдаа	[95% итгэмжлэлт интервал]	Үзүүлэлтүүд
Улсын дундаж									
Ядуурлын хамралтын хүрээ									
Гэр	55.2	1.1	53.0	57.5	5 183				
Тохилго сууц	10.7	1.3	8.2	13.2	2 117				
Байшин	33.4	1.2	31.0	35.8	3 695				
Бусад	22.6	4.2	14.4	30.8	203				
Ядуурлын гүнзгийрэлт									
Гэр	17.0	0.6	15.9	18.1	5 183				
Тохилго сууц	2.3	0.3	1.7	2.9	2 117				
Байшин	8.8	0.4	8.0	9.6	3 695				
Бусад	5.6	1.2	3.2	8.0	203				
Ядуурлын мэдрэмж									
Гэр	7.1	0.3	6.5	7.8	5 183				
Тохилго сууц	0.8	0.1	0.5	1.0	2 117				
Байшин	3.3	0.2	2.9	3.6	3 695				
Бусад	1.7	0.4	0.9	2.6	203				
Хот, хөдөө									
Ядуурлын хамралтын хүрээ									
Хотын, гэр	55.8	1.7	52.5	59.0	1 795				
Хөдөөгийн, гэр	54.9	1.5	52.0	57.9	3 388				
Хотын, тохилог сууц	10.1	1.4	7.3	12.8	1 870				
Хөдөөгийн, тохилог сууц	15.9	3.1	9.8	22.0	247				
Хотын, байшин	31.8	1.4	29.0	34.5	2 422				
Хөдөөгийн, байшин	36.5	2.3	32.0	41.0	1 273				
Хотын, бусад	22.7	5.1	12.7	32.6	124				
Хөдөөгийн, бусад	22.4	7.2	8.2	36.6	79				
Ядуурлын гүнзгийрэлт									
Хотын, гэр	16.4	0.7	15.0	17.8	1 795				
Хөдөөгийн, гэр	17.3	0.8	15.8	18.8	3 388				
Хотын, тохилог сууц	2.1	0.3	1.4	2.7	1 870				
Хөдөөгийн, тохилог сууц	4.2	1.2	1.9	6.5	247				
Хотын, байшин	8.2	0.5	7.2	9.1	2 422				
Хөдөөгийн, байшин	10.0	0.8	8.4	11.6	1 273				
Хотын, бусад	5.4	1.4	2.7	8.0	124				
Хөдөөгийн, бусад	6.0	2.2	1.6	10.3	79				
Ядуурлын мэдрэмж									
Хотын, гэр	6.7	0.4	5.9	7.4	1 795				
Хөдөөгийн, гэр	7.4	0.4	6.5	8.3	3 388				
Хотын, тохилог сууц	0.7	0.1	0.4	0.9	1 870				
Хөдөөгийн, тохилог сууц	1.8	0.6	0.6	3.0	247				
Хотын, байшин	3.0	0.2	2.6	3.4	2 422				
Хөдөөгийн, байшин	3.7	0.4	3.0	4.5	1 273				
Хотын, бусад	1.6	0.5	0.6	2.7	124				
Хөдөөгийн, бусад	1.9	0.8	0.4	3.4	79				

Санамж: Ядуурлын хэмжигдэхүүнүүдийг судалгааны дизайн буюу бүлэглэлт, түүвэрлэлтийн анхан шатны нэгжүүд, хүн амын жинг авч үзэн тооцсон.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Д.10. Ядуурал ба сайжруулсан усан хангамж

				Үзүүлэлтүүд	11,198
				Бүлэг	3
				ТАШН	1,248
	Тооцоо	Стандарт алдаа	[95% итгэмжлэлт интервал]	Үзүүлэлтүүд	
Улсын дундаж					
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Үгүй	50.3	1.2	47.9	52.7	5 037
Тийм	30.1	1.1	28.1	32.2	6 161
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Үгүй	15.1	0.5	14.0	16.1	5 037
Тийм	8.3	0.4	7.6	9.0	6 161
Ядуурлын мэдрэмж					
Үгүй	6.1	0.3	5.6	6.7	5 037
Тийм	3.3	0.2	2.9	3.7	6 161
Хот, хөдөө					
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Хот: Үгүй	45.1	1.9	41.3	48.8	1 991
Хөдөө: Үгүй	53.6	1.6	50.6	56.7	3 046
Хот: Тийм	26.3	1.3	23.8	28.8	4 220
Хөдөө: Тийм	38.5	1.8	34.9	42.1	1 941
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Хот: Үгүй	13.0	0.8	11.5	14.5	1 991
Хөдөө: Үгүй	16.4	0.7	15.0	17.9	3 046
Хот: Тийм	6.7	0.4	6.0	7.5	4 220
Хөдөө: Тийм	11.7	0.8	10.2	13.3	1 941
Ядуурлын мэдрэмж					
Хот: Үгүй	5.2	0.4	4.5	6.0	1 991
Хөдөө: Үгүй	6.7	0.4	5.9	7.5	3 046
Хот: Тийм	2.5	0.2	2.2	2.8	4 220
Хөдөө: Тийм	5.1	0.4	4.2	6.0	1 941

Санамж: Ядуурлын хэмжигдэхүүнүүдийг судалгааны дизайн буюу бүлэглэлт, түүвэрлэлтийн анхан шатны нэгжүүд, хүн амын жинг авч үзэн тооцсон.
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Д.11. Ядуурал ба сайжруулсан ариун цэврийн байгууламж

				Үзүүлэлтүүд Бүлэг ТАШН	11,198 3 1,248
	Тооцоолол	Стандарт алдаа	[95% итгэмжлэлт интервал]		Үзүүлэлтүүд
Улсын дундаж					
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Үгүй	51.2	1.2	48.8	53.5	4 981
Тийм	29.2	1.1	27.2	31.3	6 217
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Үгүй	15.4	0.6	14.4	16.5	4 981
Тийм	7.9	0.4	7.2	8.7	6 217
Ядуурлын мэдрэмж					
Үгүй	6.4	0.3	5.8	7.0	4 981
Тийм	3.1	0.2	2.7	3.4	6 217
Хот, хөдөө					
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Хот: Үгүй	46.3	1.8	42.8	49.9	1 780
Хөдөө: Үгүй	53.9	1.6	50.8	57.0	3 201
Хот: Тийм	26.2	1.3	23.7	28.7	4 431
Хөдөө: Тийм	36.7	1.8	33.1	40.2	1 786
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Хот: Үгүй	12.5	0.6	11.2	13.7	1 780
Хөдөө: Үгүй	17.2	0.8	15.6	18.7	3 201
Хот: Тийм	7.1	0.4	6.3	8.0	4 431
Хөдөө: Тийм	10.0	0.7	8.7	11.3	1 786
Ядуурлын мэдрэмж					
Хот: Үгүй	4.8	0.3	4.2	5.4	1 780
Хөдөө: Үгүй	7.3	0.5	6.4	8.2	3 201
Хот: Тийм	2.7	0.2	2.3	3.1	4 431
Хөдөө: Тийм	3.9	0.3	3.2	4.6	1 786

Санамж: Ядуурлын хэмжигдэхүүнүүдийг судалгааны дизайн буюу бүлэглэлт, түүвэрлэлтийн анхан шатны нэгжүүд, хүн амын жинг авч үзэн тооцсон.
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Д.12. Ядуурал ба цахилгаан эрчим хүчний хангамж

	Тооцоолол	Стандарт алдаа	[95% итгэмжлэлт интервал]		Үзүүлэлтүүд
					Бүлэг ТАШН
					11,198 3 1,248
Улсын дундаж					
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Үгүй	57.5	1.8	54.0	60.9	2 521
Тийм	33.7	0.9	31.9	35.4	8 677
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Үгүй	17.9	0.9	16.2	19.7	2 521
Тийм	9.4	0.3	8.7	10.0	8 677
Ядуурлын мэдрэмж					
Үгүй	7.5	0.5	6.5	8.6	2 521
Тийм	3.7	0.2	3.4	4.0	8 677
Хот, хөдөө					
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Хот: Үгүй	75.4	8.6	58.4	92.3	62
Хөдөө: Үгүй	57.0	1.8	53.5	60.5	2 459
Хот: Тийм	31.8	1.1	29.5	34.0	6 149
Хөдөө: Тийм	38.3	1.5	35.4	41.3	2 528
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Хот: Үгүй	21.9	3.4	15.2	28.7	62
Хөдөө: Үгүй	17.8	0.9	16.1	19.6	2 459
Хот: Тийм	8.6	0.4	7.8	9.3	6 149
Хөдөө: Тийм	11.3	0.6	10.2	12.4	2 528
Ядуурлын мэдрэмж					
Хот: Үгүй	8.1	1.9	4.5	11.8	62
Хөдөө: Үгүй	7.5	0.5	6.5	8.6	2 459
Хот: Тийм	3.3	0.2	2.9	3.7	6 149
Хөдөө: Тийм	4.6	0.3	4.0	5.2	2 528

Санамж: Ядуурлын хэмжигдэхүүнүүдийг судалгааны дизайн буюу бүлэглэлт, түүвэрлэлтийн анхан шатны нэгжүүд, хүн амын жинг авч үзэн тооцсон.

Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

Хүснэгт Д.13. Ядуурал ба сайжруулсан усан хангамж, сайжруулсан ариун цэврийн байгууламж

				Үзүүлэлтүүд Бүлэг ТАШН	11,198 3 1,248
	Тооцоолол	Стандарт алдаа	[95% итгэмжлэлт интервал]		Үзүүлэлтүүд
Улсын дундаж					
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Үгүй	48.9	1.1	46.8	51.0	6 744
Тийм	24.1	1.2	21.8	26.4	4 454
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Үгүй	14.6	0.5	13.7	15.5	6 744
Тийм	6.3	0.4	5.5	7.1	4 454
Ядуурлын мэдрэмж					
Үгүй	6.0	0.3	5.5	6.5	6 744
Тийм	2.4	0.2	2.0	2.8	4 454
Хот, хөдөө					
Ядуурлын хамралтын хүрээ					
Хот: Үгүй	45.0	1.6	41.9	48.0	2 817
Хөдөө: Үгүй	51.7	1.4	48.9	54.5	3 927
Хот: Тийм	21.2	1.3	18.6	23.8	3 394
Хөдөө: Тийм	33.2	2.3	28.6	37.7	1 060
Ядуурлын гүнзгийрэлт					
Хот: Үгүй	12.5	0.6	11.4	13.7	2 817
Хөдөө: Үгүй	16.1	0.7	14.7	17.4	3 927
Хот: Тийм	5.4	0.4	4.6	6.2	3 394
Хөдөө: Тийм	9.1	0.9	7.3	10.8	1 060
Ядуурлын мэдрэмж					
Хот: Үгүй	4.9	0.3	4.3	5.5	2 817
Хөдөө: Үгүй	6.7	0.4	6.0	7.5	3 927
Хот: Тийм	2.0	0.2	1.6	2.4	3 394
Хөдөө: Тийм	3.7	0.5	2.7	4.6	1 060

Санамж: Ядуурлын хэмжигдэхүүнүүдийг судалгааны дизайн буюу бүлэглэлт, түүвэрлэлтийн анхан шатны нэгжүүдийг авч үзэн тооцсон.
Эх сурвалж: ӨНЭЗС 2010.

СУДАЛГААНД ОРОЛЦОГЧИД

Тайлан бичсэн:

Судалгааны үндсэн баг

Д.Оюунчимэг	ХАНСГ-ын дарга
М.Оюунцэцэг	ХАНСГ-ын ахлах шинжээч, судалгааны ерөнхий зохицуулагч
С.Болормаа	ХАНСГ-ын шинжээч, судалгааны мэдээллийн дүн шинжилгээ хариуцсан зохицуулагч
Д.Даваажаргал	ХАНСГ-ын шинжээч, судалгааны түүвэр хариуцсан зохицуулагч
Н.Хэнбиш	ХАНСГ-ын шинжээч, судалгааны мэдээлэл цуглуулах асуудал хариуцсан зохицуулагч
И.Энхбаатар	ХАНСГ-ын шинжээч, судалгааны мэдээлэл цуглуулах асуудал хариуцсан зохицуулагч

Мэдээлэл цуглуулсан баг:

Архангай аймаг	
Ахлагч:	З.Эрдэнэцэцэг
Ярилцлага авагчид:	М.Алтангэрэл Д.Сүхбаатар Ц.Отгонцэцэг
Мэдээлэл шивэгч:	Б.Чулуунцэцэг
Баян-Өлгий аймаг	
Ахлагч:	Х.Рыс
Ярилцлага авагчид:	Н.Ерлан А.Гулсайраш
Мэдээлэл шивэгч:	Н.Манаргул
Баянхонгор аймаг	
Ахлагч:	Х.Оюунчимэг
Ярилцлага авагчид:	П.Балжинням Ч.Эрдэнэбат
Мэдээлэл шивэгч:	Х.Ганзориг
Булган аймаг	
Ахлагч:	А.Нарантуяа
Ярилцлага авагчид:	Ц.Батчимэг Г.Нандин Т.Батцэцэг
Мэдээлэл шивэгч:	Ц.Ганцэцэг
Говь-Алтай аймаг	
Ахлагч:	Ч.Ууганбаяр
Ярилцлага авагчид:	П.Ганчимэг Б.Мандах Г.Болор-Эрдэнэ
Мэдээлэл шивэгч:	Б.Тогтохбаяр
Дорноговь аймаг	
Ахлагч:	Б.Цэрэндорж
Ярилцлага авагчид:	Н.Түвшинбаатар П.Амарбаясгалан
Мэдээлэл шивэгч:	Н.Түвшинбаатар
Дорнод аймаг	
Ахлагч:	Ц.Цэцгээ
Ярилцлага авагчид:	М.Төмөрчимэг Д.Дашдаваа Д.Цэцгээ
Мэдээлэл шивэгч:	Э.Отгон

Дундговь аймаг

Ахлагч: Г.Баясгалан
Ярилцлага авагчид: Д.Рэнцэндорж Д.Батнасан
Мэдээлэл шивэгч: Т.Бямбасүрэн

Завхан аймаг

Ахлагч: Д.Пүрэвдорж
Ярилцлага авагчид: Л.Дашсүрэн Ш.Батнасан
Мэдээлэл шивэгч: Л.Дашсүрэн

Өвөрхангай аймаг

Ахлагч: Ц.Должинсүрэн
Ярилцлага авагчид: Х.Сумъяа М.Дуламсүрэн Д.Мөнхтогтох
Мэдээлэл шивэгч: П.Дуламсүрэн

Өмнөговь аймаг

Ахлагч: У.Хоролмаа
Ярилцлага авагчид: Ч.Гаваасан С.Мятавдорж
Мэдээлэл шивэгч: Ө.Мөнхжаргал

Сүхбаатар аймаг

Ахлагч: Т.Эрдэнэбат
Ярилцлага авагчид: Т.Нандин-Эрдэнэ О.Ундрах Б.Уянганям
Мэдээлэл шивэгч: Ц.Хад

Сэлэнгэ аймаг

Ахлагч: Н.Оюунаа
Ярилцлага авагчид: Ц.Уртнасан Ч.Цэнд-Аюуш
Мэдээлэл шивэгч: Л.Төгөлдөр

Төв аймаг

Ахлагч: Д.Бямбасүрэн
Ярилцлага авагчид: С.Дуламсүрэн Ш.Ариунаа Б.Энхтүвшин
Мэдээлэл шивэгч: Д.Одгэрэл

Увс аймаг

Ахлагч: Р.Сарантуяа
Ярилцлага авагчид: Д.Ариунбаян М.Мөнхзаяа Б.Оюунчимэг Т.Хишигбаяр
Мэдээлэл шивэгч: П.Тунгалаг

Ховд аймаг

Ахлагч: Э.Ганбаяр
Ярилцлага авагчид: Б.Бямбацогт Э.Анхбаяр
Мэдээлэл шивэгч: Э.Ганбаяр

Хөвсгөл аймаг

Ахлагч: Т.Алтанцэцэг
Ярилцлага авагчид: С.Идэрмэнд Б.Оюунбат Х.Одондалай
Мэдээлэл шивэгч: Р.Отгонцэцэг

Хэнтий аймаг

Ахлагч: Ч.Хэрлэнчимэг
Ярилцлага авагчид: А.Наранчимэг С.Хосбаяр
Мэдээлэл шивэгч: Д.Цэцэгдаваа

Дархан-Уул аймаг

Ахлагч: Б.Бадамбаяр
 Ярилцлага авагчид: Б.Нармандах Х.Ууганбаяр Н.Батзул С.Нямдорж
 Мэдээлэл шивэгч: Д.Жавзанлхам

Орхон аймаг

Ахлагч: Б.Туул
 Ярилцлага авагчид: Л.Оюунбаатар Б.Баасансүрэн
 Мэдээлэл шивэгч: М.Пүрэвмаа

Улаанбаатар хот

Ахлагч: Г.Оюунбат Х.Оюунцэцэг З.Цэндмаа
 Д.Цолмон Г.Үүрцайх

Ярилцлага авагчид:

Н.Уламсайхан Ч.Сонинтуяа
 Ж.Чулуунбаатар О.Нарантуяа
 Б.Нарантуяа Г.Үүрцайх
 О.Баасан Ц.Мөнхбат
 Л.Наранцэцэг Б.Алтанцэцэг
 Н.Мандах О.Тайван
 Б.Пэлжидмаа Л.Туул
 Н.Наранцэцэг Н.Отгонжаргал
 Я.Долгор Д.Цолмон
 Э.Амгалан Н.Нямгэрэл
 Ц.Цэвэлмаа Т.Одончимэг
 Х.Долгормаа Ш.Насанжаргал
 Д.Гэрэлмаа Л.Эрдэнэ
 М.Наранбаяр Б.Гантулга
 Ж.Хадаа Г.Гантулга
 Д.Сарантуяа Э.Тэмүүжин
 Э.Хандсүрэн С.Оюунцэцэг
 Г.Пүрэвдорж Б.Пүрэвсүрэн
 Я.Мягмарсүрэн Д.Дуламсүрэн
 Л.Оюун-Эрдэнэ Б.Чанцал
 Ж.Отгонжаргал С.Ойдовсүрэн
 О.Ганбанди Т.Түмэнжаргал
 Мэдээлэл шивэгч: П.Янжмаа Б.Цэрэнсоль